Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

David Mikeš

Přemyslovští levobočci

Přemyslid bastards

Vedoucí práce: prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N D – ZSV

2021

Odevzdáním této diplomové práce na téma Přemyslovští levobočci potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Hvozdnici dne 9. července 2021 David Mikeš

Poděkování

Mé srdečné poděkování patří prof. PhDr. Kateřině Charvátové, CSc. a Mgr. Dušanu Foltýnovi za laskavou a odbornou pomoc při psaní této práce.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tématem levobočků posledních Přemyslovců. Cílem práce je nastínit životní osudy a kariéry nemanželských potomků posledních přemyslovských králů. Diplomant zhodnocuje postavení těchto levobočků ve středověké společnosti a popisuje jejich vztah k vládnoucí přemyslovské dynastii. Pociťovali přemyslovští levobočci sounáležitost s vládnoucím rodem? Jak se tato sounáležitost projevovala? I to jsou otázky, které se diplomant pokouší zodpovědět. V neposlední řadě pak zhodnocuje otázku levobočenství v širším dobovém kontextu a provádí komparaci s vybranými evropskými dvory.

Klíčová slova: Přemyslovci, levobočenství, nelegitimnost, nelegitimní potomek, Přemysl Otakar I., Přemysl Otakar II., Mikuláš Opavský, Jan Volek, Václav II., Václav III., Vilemína z Milána, bastard

Abstract

The diploma thesis deals with the topic of illegitimacy of the last Přemyslids. The main focus of the thesis is to outline the life and careers of illegitimate children of the last Přemyslid kings. The core of the thesis deals with illegitimacy in the Middle Ages. In this recpect, the author tries to compare the conditions at the Prague Přemyslid court with other European countries, taking into consideration the historical context of that time. Last but not least, the author tries to evaluate the position of illegitimate children in the medieval society.

Key words: Přemyslids, illegitimacy, illegitimate child, Ottokar I of Bohemia., Ottokar II of Bohemia, Nicholas I Duke of Opava, Jan Volek, Wenceslaus II of Bohemia, Wenceslaus III of Bohemia, Guglielma of Milano, bastard

Abstrakt **4**
Abstract **4**
Úvod **6**
1 Prameny a literatura **7**
2 Přemyslovští levobočci v dobovém kontextu **10**
2.1 Levobočenství ve středověké praxi a přístup nemanželských dětí Přemyslovců na trůn 10
2.2 Srovnání se zahraničím 13
2.2.1 Polsko 14
2.2.2 Skandinávie 17
2.2.3 Anglie 23
2.2.4 Rusko 24
2.2.5 Tankred Sicilský a další příklady levobočků, shrnutí 26
3 Břetislav I. **30**
4 Nemanželské děti Přemysla Otakara I. **37**
4.1 Vratislav 37
4.2 Markéta Dagmar, Božislava a Hedvika 40
4.3 Vilemína z Milána, dcera krále Přemysla? 44
5 Nemanželské děti Přemysla Otakara II. **46**
5.1 Děti ze vztahu s Anežkou z Kuenringu 47
5.1.1 Dcery a jejich manželé 47
5.1.2 Mikuláš Opavský 51
5.2 Děti ze vztahu s neznámou ženou 55
5.2.1 Dcery a jejich manželé 55
5.2.2 Jan, vyšehradský probošt a kancléř českého království 58
6 Jan řečený Volek, nemanželský syn Václava II. **63**
6.1 Dvacátá léta a počátek Volkovy kariéry 63
6.2 Třicátá léta 74
6.3 Čtyřicátá léta, založení kláštera v Pustiměři a poslední roky Volkova života 76
6.4 Vztahy s ostatními Přemyslovci a příslušníky vládnoucí dynastie 80
6.5 Štěpán z Tetína, Volkův nevlastní bratr? 85
7 Alžběta, dcera krále Václava **89**
Závěr **92**
Prameny **95**
Literatura **99**

Úvod

Tématem mé diplomové práce jsou osudy vybraných nemanželských dětí přemyslovské dynastie. Letopisci ve svých kronikách pečlivě sledovali dění na pražském dvoře a životní příběhy příslušníků vládnoucí dynastie se staly vděčným námětem většiny dobových pramenů vyprávěcí povahy. Osudy legitimních knížat a králů z Přemyslova rodu jsou tedy povětšinou dobře známé. Ale co nemanželské děti přemyslovských knížat? Dostalo se jim v kronikách stejného prostoru, a jak na ně bylo pohlíženo? Co o nich víme?

Ve své práci se budu zabývat životními osudy a kariérami těchto dětí, které se narodily mimo manželské lože. Pokusím se nalézt odpověď na otázku, jaký vztah panoval mezi těmito dětmi a jejich legitimními příbuznými. Cítili sounáležitost s přemyslovským rodem?

Zajímat nás bude také otázka levobočenství v širším dobovém kontextu a ve středověké praxi. Co tato skutečnost pro nelegitimní potomky znamenala a byl nelegitimní původ považován za stigma? Byl tímto nějakým způsobem dotčen nárok bastardů na vládu? I to jsou otázky, na které se pokusíme najít odpověď.

V tomto kontextu nás zajímá zejména komparace s vybranými evropskými dvory, které bude věnována úvodní část textu. Následovat již budou kapitoly věnované životním příběhům jednotlivých nemanželských dětí vládnoucích Přemyslovců. Závěrem se pokusím na základě zjištěných informací zhodnotit postavení levobočků ve středověké společnosti.

1 Prameny a literatura

Tématu nelegitimních potomků posledních Přemyslovců nebyla doposud věnována ucelená studie, otázka levobočenství je mnohdy dotknuta v rámci jednotlivých kapitol odborných statí a bývá součástí jednotlivých podkapitol odborných monografií a syntéz. Mnoho odborných článků a publikací však bylo věnováno jednotlivým levobočkům přemyslovské dynastie. Jejich životní osudy jsou tak v základních rysech poměrně dobře zpracovány.[1]

Monografii dětem a levobočkům českých králů věnovali J. Čechura, M. Hlavačka a J. Mikulec.[2] Svoji diplomovou práci věnovala posledním Přemyslovcům P. Dušková. Její práce však postrádá širší dobový kontext, komparaci jednotlivých evropských dvorů a zhodnocení postavení levobočků ve středověké společnosti. [3]

Základní informace obecného charakteru jsem čerpal z monografií a syntéz, které se zabývají obdobím českého středověku. Jedná se zejména o práce J. Žemličky, dále potom *Velké dějiny zemí Koruny České* a v neposlední řadě klasické práce V. Novotného.[4] Tématem levobočenství se zabývá také literatura zahraniční provenience. Té bylo využito za účelem komparace přemyslovských Čech s ostatními evropskými dvory.[5]

---

[1] Např. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Alžběta, dcera Václava III.,* in: Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 43-59; HLOBIL, Ivo: *Přemyslovec Jan Volek († 1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky,*in: Umění 35, 1987, s. 477-482; STŘEŠTÍKOVÁ, Markéta: *Králův syn. Dětství a jinošství Mikuláše I. Opavského, in: Opava: Sborník k dějinám města 3, 2003, s. 12-16*; WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 209-230.

[2] ČECHURA, Jaroslav – HLAVAČKA, Milan – MIKULEC, Jiří, *Děti a levobočci českých králů*, Praha 2000.

[3] DUŠKOVÁ, Petra, *Postavení levobočků Přemyslovské dynastie ve společnosti.* Magisterská diplomová práce. Obhájeno na FF MU, Brno 2018.

[4] Z prací J. Žemličky zmiňme zejména ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* Praha 2005; TÝŽ, *Levobočci,* in: Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku, s. 257-260. TÝŽ, *Čechy v době knížecí,* Praha 2007; TÝŽ, *Počátky Čech královských: 1198-1253, Proměna státu a společnosti,* Praha 2002. Dále NOVOTNÝ, Václav, *České dějiy I.1 – I.4,* Praha 1912-1937.

[5] BANASZKIEWICZ, Jacek, *Königliche Karrieren von Hirten, Gärtner und Plüger. Zu einem mittelalterlichen Erzählschema vom Erwerb der Königsherrschaft (die Sagen von Johannes Agnus, Přemysl, Ina, Wamba und Dagobert,* Saeculum 33, 1982, s. 265-286; HAGN, Hans, *Illegitimität und Thronfolge. Zur Thronfolgeproblematik illegitimer Merowinger, Karolinger und Ottonen*. München 2006; HURWICH, J. Judith, *Bastards in the German Nobility in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries: Evidence of the Zimmerische Chronik,* Sixteenth Century Journal 34, 2003, s. 701-727; McDOUGALL, Sara, *Royal Bastards. The Birth of Illegitimacy, 800–1230*, Oxford 2017; *SROKA, A. Stanislaw, Nieslubne potomstwo wladcow Europy Srodkowej w XIV wieku, Prace Historyczne 135, 2008, s. 21-28.*

Mnoho odborných prací věnovala knížeti Břetislavovi B. Krzemienska.[6] Osudům nemanželských potomků Přemysla Otakara I. a jeho komplikované rozluce s Adlétou Míšeňskou věnovala studii M. Černá.[7] Z nemanželských dětí Přemysla Otakara II. se těší velké pozornosti Mikuláš Opavský, jehož osobě bylo věnováno několik odborných studií.[8] Janu Volkovi věnoval studii I. Hlobil.[9] Nemanželským potomkům posledních Přemyslovců se ve své práci věnovala také K. Charvátová a nelegitimní dceru jednoho z Václavů objevila Z. Hledíková.[10]

Ve své práci jsem hojně využil prameny vyprávěcí povahy. Pro raný středověk a nejstarší české dějiny je klíčovým pramenem *Kosmova kronika česká*.[11] Kronikáře Kosmu v mnohém doplňuje saský kronikář Dětmar.[12] Události na severu Evropy a šíření křesťanství v 8.-11. století popisuje brémský kanovník Adam.[13] Mnoho informací k poměrům na severu Evropy bylo čerpáno ze severských ság, jakož i z dalších regionálních pramenů.[14]

Pro období vrcholného středověku bylo využito zejména vyprávěcích pramenů domácí provenience. Za všechny uveďme alespoň Dalimilovu kroniku či kroniku Přibíka Pulkavy z Radenína. Základním a jedním z nejhodnotnějších pramenů pro lucemburské období je *Zbraslavská kronika*, společné dílo opatů Oty Durynského a Petra Žitavského. Kronika obsahuje hodnotné pasáže o náklonnosti nelegitimního syna Václava II. Jana Volka k Elišce

---

[6] Za všechny uveďme KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I. Čechy y střední Evropa v prvé polovině XI. Století,* Praha 1999; TÁŽ, *Boj knížete Břetislava I. O upevnění českého státu (1039-1041),* Praha 1979.

[7] ČERNÁ, Marie: *Rozvod Přemysla I. s Adlétou Míšeňskou,* Časopis Společnosti přátel starožitností 30, 1922, s. 9-44. Dále též ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu,* Praha 1990.

[8] STŘEŠTÍKOVÁ, Markéta*: Králův syn. Dětství a jinošství Mikuláše I. Opavského, in: Opava: Sborník k dějinám města 3, 2003, s. 12-16;* WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 209-230.

[9] HLOBIL, Ivo: *Přemyslovec Jan Volek († 1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky,*in: Umění 35, 1987, s. 477-482.

[10] CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. Král český a polský,* Praha 2007; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Alžběta, dcera Václava III.,* in: Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 43-59.

[11] KOSMAS – *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum,* in: Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Germanicarum, Nova series II, ed. B. Bretholz, Berolini 1923. České překlady podle: *Kosmova kronika česká,* přeložili K. Hrdina a M. Bláhová, revize překladu a úvod Z. Fiala a M. Bláhová, Praha 1972; *Kosmova kronika česká,* překlad K. Hrdina a M. Bláhová, úvod D. Třeštík, komentář P. Kopal, Praha – Litomyšl 2005.

[12] DĚTMAR – Dětmar z Merseburku, kronika. Úvod napsal Martin Wihoda. Přeložil Bořek Neškudla, verše Jakub Žytek. Poznámkový aparát sestavil Jiří Ohlídal, Praha 2008.

[13] ADAM BRÉMSKÝ – *Činy biskupů hamburského kostela. Velká kronika evropského Severu.* Přeložila Libuše Hrabová. Úvodní studii, poznámky a vysvětlivky napsala Libuše Hrabová. Veršovaný epilog přeložila Jana Engelbrechtová. Mapy a tabulky vypracovala Libuše Hrabová, Praha 2009.

[14] KRÁLOVSKÉ SÁGY, vypráví Jaroslav Kaňa, ilustroval Ervín Urban, Praha 1980; SAXO GRAMMATICUS – The first nine books of the danish history. Překlad Oliver Elton, odborný komentář opatřil Frederick York Powell, Londýn 1894.

Přemyslovně.[15] Kriticky zhodnoceno bylo též dílo V. Hájka, který spojuje setkání knížete Oldřicha a selky Boženy s Perucí.[16] Z listinných pramenů bylo využito zejména českého a moravského diplomatáře a regest.[17]

Dále bylo v práci použito množství odborných statí a publikací, na které upozorním na příslušném místě.

---

[15] DALIMIL – *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila,* 1-2. Vydání textu a veškerého textového materiálu, k vydání připravili J. Daňhelka, K. Hádek, B. Havránek, N. Kvítková, Praha 1988; PULKAVA – Přibíka z Radenína řečeného Pulkavy Kronika česká, in: FRB V, ed. J. Emler – J. Gebauer, Praha 1893, s. 1-326; CHRON. AUL. REG. – Petra Žitavského kronika zbraslavská, in: FRB IV, ed. J. Emler, Praha 1884, s. 3-337, moderní český překlad: Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976. Dále též FRANC. PRAG. – Chronicon Francisci Pragensis, in: Fontes rerum Bohemicarum. Series nova, tomus I, ed. J. Zachová, Praha 1997; JARLOCH – Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského, in: FRB II. Ed. J. Emler, Praha 1874, s. 461-516; MNICH SÁZ. – *Mnich sázavský,* in: Fontes rerum Bohemicarum II., ed. J. Emler, Praha 1874, s. 238-269.

[16] VÁCLAV HÁJEK – Václav Hájek z Libočan, *Kronika česká*, Praha 2016.

[17] CDB - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. (805-1197), ed. G. Friedrich, Pragae 1904-1907; II. (1198-1230), ed. G. Friedrich, Pragae 1912; III. 1-2 (1231-1240), edd. G. Friedrich et Z. Kristen, Pragae 1942-1962; III. 3. Acta spuria et additamenta, edd. G. Friedrich, Z. Kristen et J. Bystřický, Olomucii 2000; III. 4. Index nominum et glossarium, ed. J. Bystřický, Olomucii 2002; IV. 1-2 (1241-1253), edd. J. Šebánek et S. Dušková, Pragae 1962-1965; V. 1-3 (1253-1278), edd. J. Šebánek et S. Dušková, Pragae 1974-1982; V. 4 Prolegomena diplomatica, indices, exempla scripturae, sigilla, edd. S. Dušková et Z. Vašků, Pragae 1993; VI. 1 (1278-1283), edd. Z. Sviták, H. Krmíčková, J. Krejčíková cooperante J. Nechutová, Pragae 2006; CDM – Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV. (1268-1293), edd. A. Boczek; V. (1294-1306), edd. A. Boczek – J. Chytil, Olomuch – Brunae, 1845-1850; VI. (1307-1333), edd. P. Chlumecky – J. Chytil, Brunae 1850-1854; VII. (1334-1349), edd. P. Chlumecky – J. Chytil, Brunnae 1858; XI. (1375-1390), ed. V. Brandl, Brünn 1885; RBM – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. (1253-1310), ed. J. Emler; III. (1311-1333), ed. J. Emler; IV. (1333-1346), ed. J. Emler, Pragae 1882-1892.

2 Přemyslovští levobočci v dobovém kontextu

2.1 Levobočenství ve středověké praxi a přístup nemanželských dětí Přemyslovců na trůn

Levoboček, bastard, parchant (či panchart), kopřivník, sebranec, *filius illegitisimus*, to vše byly názvy pro nemanželského potomka. Nemanželští synové českých panovníků, kteří byli častováni těmito uštěpačnými názvy, byli označováni jako nelegitimní a neměli tedy právní nárok na trůn po otci. Dnes už nikdo nikdy nespočítá, kolik takových nemanželských dětí běhalo svého času po světě. Fyzické potřeby mladých a sebevědomých vládců si žádaly své a při středověkém způsobu vládnutí „ze sedla koně“ se k různým milostným avantýrám příležitostí jistě našlo víc než dost.[18]

Raný středověk byl k nemanželským potomkům poměrně tolerantní. Mít nemanželské dítě nebylo ve středověkém českém prostředí, tím spíše v raném středověku, ničím neobvyklým. Slované tehdy praktikovali mnohoženství či konkubinát. Taková byla praxe všedního života a nepomohly ani četné výtky církevních hodnostářů, kteří ostatně sami často porušovali mravnostní kodex. Z vizitačních protokolů pozdější doby se nejednou můžeme dočíst, jaké panovaly poměry v jednotlivých farních obvodech a jak kněží drží hned několik obročí a nežijí v čistotě.[19] Jaké tedy asi panovaly poměry v době prvních českých knížat?

Světské ani církevní právo tou dobou ještě zdaleka nebylo ukotveno, soudil kníže ze „sedla koně“ na základě zvykového práva, církev ještě nebyla pevně etablována a musela se ohlížet na politické zájmy panovníka. Celá latinská Evropa tak v této době tolerovala poklesky knížat a králů, a i mnozí slavní vládci pocházeli z nemanželského svazku. Zejména normanské prostředí tolerovalo u vlády levobočky, jelikož hned několik nemanželských potomků vládlo v průběhu 11. a 12. století v Dánsku.

Jaké tehdy v tomto ohledu panovaly poměry, nám líčí kronikář Kosmas: *„každý, jak se mu líbilo, směl míti dvě i tři ženy a nebylo muži hříchem unésti manželku bližního ani manželce*

[18] ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* Praha 2005, s. 237.
[19] Srovnej *Visitační protokol pražského arcijáhenství pražského arcijáhna Pavla z Janovic z let 1379-1382.* K vydání připravili Ivan Hlaváček a Zdeňka Hledíková, Praha 1973.

vdáti se za ženatého muže".[20] Kosmas dále píše, že bylo *„k veliké hanbě, jestliže muž žil, maje dosti na jedné ženě nebo žena na jednom muži; žili totiž jako hloupá hovada, majíce manželství společná."*[21]

Příkladů, které ilustrují Kosmovo líčení, najdeme v domácím prostředí více. Hned několik žen měl mít libický kníže Slavník, otec sv. Vojtěcha, který volné dobové poměry kritizoval. Jak sv. Vojtěch dopadl, víme. Ostatně, příběhy z Vojtěchova života svědčí o tom, že v tehdejším polopohanském prostředí se křesťanské zásady mravního žití a čistoty prosazovaly jen pozvolna a velmi těžko a nezřídka se setkávaly s odporem. Biskup Vojtěch si dovolil příliš, když odmítl Vršovcům vydat cizoložnici, která u něj našla azyl. D. Třeštík v této souvislosti uvažoval o tom, že by se události na Libici roku 995 daly interpretovat jako akt krevní msty na příslušnících slavníkovského rodu, přičemž vykonavatelem tohoto aktu měli být právě Vršovci a motivem měla být odplata za Vojtěchův vzdor. Zmínka o cizoložnici vzhledem k volnému způsobu života v období raného středověku nepřekvapuje.[22]

Na první pohled se tedy může zdát, že v českých zemích panovaly podobné poměry jako například ve Skandinávii.[23] Nicméně, české středověké dějiny neznají kromě Břetislava I. žádného levobočka, který by usedl na knížecí, později královský trůn. Jak si později ukážeme, na knížecí stolec Břetislava vynesly dějinné okolnosti. Kníže Břetislav se narodil do politicky nestabilních poměrů, jelikož o český knížecí trůn tehdy bojovali znesváření bratři, potomci knížete Boleslava II. Bylo to velice křehké období české státnosti, jelikož do celé záležitosti byli zainteresovaní také panovníci z Říše, a tak došlo dokonce k situaci, kdy byl na český knížecí stolec nakrátko povolán Přemyslovec Vladivoj, který jako vůbec první vládce přijal z rukou říšského krále Jindřicha II. české země v léno.[24]

---

[20] KOSMAS I. 36, s. 60.
[21] KOSMAS I. 33, s. 60 a I. 36 s. 64-65.
[22] V české historické tradici obecně převládá názor, že vyvraždění Slavníkovců mají na svědomí Přemyslovci, konkrétně družina vládnoucího knížete Boleslava. Okolnosti libického vraždění viz NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.1,* s. 488.; LUTOVSKÝ, Michal – PETRÁŇ, Zdeněk, *Slavníkovci,* s. 19-20; ŽEMLIČKA, Josef, *PŘEMYSLOVCI – PIASTOVCI – SLAVNÍKOVCI,* in: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, Praha 1997, s.45. K motivu krevní msty TŘEŠTÍK, Dušan, *Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce?,* Dějiny a současnost 28, 2006, č. 1, s. 14-16.
[23] Levobočkům ve Skandinávii je věnována jedna z následujících kapitol.
[24] Původ knížete Vladivoje (1002-1003) není dodnes zcela jasný, podle současných názorů byl však nejspíše příslušníkem vedlejší linie přemyslovského rodu. Vladivoj se zapsal do historického povědomí zejména skutečností, že *„nedokázal ani hodinu vydržet bez dobrého moku"* (DĚTMAR V., s. 146 a s. 302, pozn. 80).

Osudy nemanželských potomků králů a knížat byly různé, v naprosté většině však tito potomci zůstávali v anonymitě, byla zde snaha na „plody“ hříšného jednání neupozorňovat. O těchto případech prameny mlčí. Pokud si to však dynastické zájmy žádaly, panovníci se ke svým levobočkům náležitě a otevřeně hlásili a usilovali o jejich legitimaci. Toto již neuniklo zájmu středověkých kronikářů. Kníže Oldřich byl prvním Přemyslovcem, který se hlásil ke svému nemanželskému synovi. Dále se pak ke svým nemanželským potomkům otevřeně hlásili až o téměř tři století později Přemysl Otakar II. a jeho syn Václav. Jak podotýká J. Žemlička, nebýt Kosmovy v podstatě nahodilé zprávy o tom, jak Oldřich přišel ke své budoucí družce a Břetislav k matce, nevěděli bychom nic o původu českého Achilla.[25]

Církev sice zprvu podobné „divoké“ sňatky, jako byl možná ten Oldřicha s Boženou, jakož i legitimitu z těchto svazků počatých potomků tolerovala, postupem času si však vyhradila výsadní právo na zrušení manželství. Usnesení 4. lateránského koncilu z roku 1215 zavazovalo snoubence k povinnosti získat církevní požehnání. Co bylo tedy možné ještě v 11. století, nezdařilo se zrealizovat pro odmítavý postoj kurie o dvě století později. Tehdy chtěl král Přemysl Otakar II. získat nástupnictví pro svého levobočného syna Mikuláše Opavského. Papež byl však proti, uznal pouze legitimitu Mikuláše a několika královských dcer. Ve 13. století již panovník neměl tak suverénní postavení a musel brát v potaz požadavky církve.[26]

Jednalo se o vyústění staletého procesu etablování křesťanské církve na dvorech evropských vládců. Dlouhá staletí kníže i zástupci světské moci rozhodovali o tom, kdo bude spravovat konkrétní kostel, a přeli se s církví v mnoha záležitostech. Jistý mezník v tomto ohledu pro české prostředí představuje 13. století. Toto století lze obecně považovat za „století změny“. A to v mnoha ohledech. V neposlední řadě pak dochází k rozvoji práva. V tomto ohledu se jedná o významné století pro českou církev. Král Přemysl Otakar I. totiž v březnu roku 1222 vydal tzv. Velké privilegium české církve, které v mnohých ohledech upravovalo záležitosti církve ve vztahu k panovníkovi a reprezentaci světské moci. Zkrátka,

[25] ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 237-238.
[26] DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců,* s. 138; TŘEŠTÍK, Dušan, *Počátky Přemyslovců*, s. 385; Mikulášovy legitimační listiny CDB V.1, s. 370-371, č. 239; s. 376, č. 244; s. 377, č. 245. K okolnostem legitimace a k Mikulášově osobě srov. KONVIČNÁ, Jana, *Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazba na politiku českých králů,* Paginae historiae 4, 1996, s. 5-38; WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 209-230. K manželství ve středověku DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana, *Manželství ve středověku*, in: Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku, Praha 2014, s. 163-165.

papežství již touto dobou bylo rovnocenným politickým hráčem a panovník musel vynaložit a vykazovat mnohem více politického umu a úsilí než o dvě století předtím.[27]

Mohli tedy levobočci usednout na český trůn? Při zodpovězení této otázky je třeba brát v potaz širší časový horizont. V raném středověku bylo docela dobře možné a okolnosti tomu chtěly, aby na český knížecí stolec usedl levoboček. Později to však již možné nebylo, neboť do celé záležitosti promlouvala církev. O tomto se přesvědčil Přemysl Otakar II., když se snažil zajistit nástupnická práva pro své děti. Papež však byl zásadně proti tomu, aby na český trůn usedl levoboček a tuto skutečnost zdůraznil v legitimačních listinách pro Přemyslovy děti, jakkoliv byla Anežka urozeného původu a Přemysl se ke svým nemanželským dětem hlásil. Co bylo možné v raném středověku, nebylo možné o několik století později. Kníže Břetislav se tak díky dynastické krizi Přemyslovců stal jediným nemanželským potomkem, který kdy usedl na český trůn.

2.2 Srovnání se zahraničím

Jaké v tomto ohledu panovaly poměry na ostatních evropských dvorech? Bylo levobočenství stigma, které bránilo nemanželským potomkům v nástupu na trůn? Ze studia dostupných pramenů a literatury vyplývá, že nikoliv, a to zejména v raném středověku. Celá latinská Evropa byla tehdy k milostným úletům knížat značně tolerantní.

Možná překvapí, že nemanželského původu byli mnozí slavní hybatelé dějin (jako např. Karel Martel († 741), Vilém Dobyvatel († 1087) či Manfred Sicilský († 1266), jeden z levobočků císaře Fridricha II.) nebo ostatně již zmíněný kníže Břetislav. Již jsem výše zmínil roli církve v potlačování pohanských přežitků a polygamního žití. [28] Navzdory církevním snahám se v normanském prostředí udrželo dlouhou dobu právo levobočků na vládu. [29] Severské prostředí je v tomto ohledu dosti specifické a ve srovnání s ostatními evropskými dvory v záležitosti vlády urozených bastardů „vyniká“. Patrně bychom nenašli mnoho jiných dvorů, kde by se u vlády vystřídalo v krátkém časovém sledu hned několik

[27] Tzv. Velké privilegium české církve CDB II, s. 210-213, č. 227; K emancipaci české církve VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny zemí Koruny České, II. 1197-1250,* s. 133-145. Ke změnám „velkého 13. století“ ŽEMLIČKA, Josef, *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy,* Praha 2014. Též KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku,* Praha 2012.
[28] Vyústění církevních snah v těchto otázkách lze spatřit v závěrech 4. lateránského koncilu z roku 1215.
[29] ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* str. 238.

levobočků, k tomu ještě navíc nevlastních bratrů. Na mysli máme potomky dánského krále Svena II. (vládl v letech 1047-1076), který se ze všech severských vládců zapsal do historie levobočenství nejvýrazněji.[30] Se svými milenkami totiž za svůj život zplodil mnoho nemanželských dětí.[31] Jak si však na následujících stránkách ukážeme, levobočenství bylo součástí každodennosti i na ostatních evropských dvorech.

2.2.1 Polsko

Knížete Oldřicha a jeho nemanželského syna Břetislava jsem již zmínil. Kronikář Kosmas byl loajální vůči knížecímu rodu a mimo jiné i z jeho líčení událostí 11. století můžeme vypozorovat, jak byly tehdejší kronikáři tendenční a své práce koncipovali s jistým záměrem – oslavit a legitimizovat vládnoucí dynastii. Zatímco poklesek knížete Oldřicha s Boženou omluvil tím, že takové tehdy panovaly obyčeje a ani slůvkem nezpochybnil legitimitu Břetislavova panování,[32] o polských událostech hovoří jinak, a co v případě vládnoucí přemyslovské dynastie taktně přešel, neopomněl v případě polské vládnoucí konkurence vyzdvihnout. K roku 1102 uvádí, že Vladislav Heřman rozdělil své panství mezi dva syny: Boleslava, syna Judity dcery českého krále Vratislava a pak jistého Zbyhněva, u kterého nezapomene upozornit, že vzešel z jakési souložnice (*de concubina*).[33]

Zbyhněv se narodil okolo roku 1070. Jeho matku neznáme a historikové dnes vedou spory o to, zda byla konkubínou z dvorského prostředí, či pouze neurozenou, a tedy pro panovníka neplnohodnotnou partnerkou. Je otázkou, jakou vážnost a důležitost tehdy kníže přisuzoval dvorskému původu své choti a do jaké míry bral v potaz požadavky církve.

O polských událostech toho víme více díky kronikáři Dětmaru Merseburskému, který ve svém díle zachytil dějinné události v sousedním Polsku a Polabí a velice poutavě líčí osudy knížete Měška a jeho žen. Na polském knížecím dvoře se to tehdy smilstvem, konkubínami a mnohoženstvím jenom hemžilo. Kníže Měšek se prostřednictvím sňatku s Doubravkou stal

---

[30] Harald III. Dánský (dánský král v letech 1076-1080), Knut IV. Dánský (vládl v letech 1080-1086), Olaf I. Dánský (vládl v letech 1086-1095), Erik I. Dánský (1095-1103), Niels Dánský (vládl v letech 1104-1134). Svenova dcera Ingerid byla norskou královnou v letech 1067-1093.
[31] BRICKA, Carl Frederick, *Dansk Biografisk Lexikon,* XII., Kodaň 1903, s. 3-5.
[32] Nutno však dodat, že Břetislav byl v té době jediný Přemyslovec. Kdyby byl býval Oldřich měl více synů, situace by se vyvinula jinak a na trůn by se nedostal.
[33] KOSMAS III. 16, s. 158-159. K líčení kronikáře Kosmy, Zbyhněvovi a polským událostem ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 239-241;

členem křesťanské obce a přijal křest. Před křtem vyznával pohanské zvyklosti a oddával se radovánkám s více ženami, které následně vystřídaly dvě řádné manželky, česká Doubravka a nakonec Oda, dcera markraběte Dětřicha. Podle Dětmara Doubravka *„usilovala o obrácení svého manžela“*[34] na cestu víry. Doubravčino snažení nebylo marné, jelikož *„časté pobídky jeho ženy ho přiměly k tomu, aby odvrhl vrozené nevěrectví a svatým křtem smyl skvrnu prvotního hříchu“.*[35] Dětmar barvitě líčí, jak prostý lid následoval knížete a nechal se obrátit na křesťanskou víru a dále dodává, že se manželé poradovali ze skutečnosti, že jejich svazek je nyní legální a poddané *„zase těšilo, že se zasnoubili v Kristu“*[36]. Doubravka potom porodila Měškovi syna Boleslava (Chrabrého). [37]

Když Doubravka zemřela, oženil se Měšek s Odou, řeholnicí z kláštera Calbe a dcerou markraběte Dětřicha (markrabě saské Severní marky v letech 965-985).[38]

Od slavného a významného křtu pro polské dějiny uplynulo zhruba deset let, avšak křesťanství stále ještě muselo bojovat s pohanskými přežitky a se zavedenými společenskými zvyklostmi. Jak jsem již poznamenal, kanonické právo se jen pozvolna prosazovalo a církevní instituce nebyly tou dobou ještě plně etablovány. Kníže byl svrchovaným vládcem a nemusel brát tolik na církev ohledy, o čemž svědčí skutečnost, že se s Odou oženil *„bez církevního posvěcení“*.[39] Nutno však dodat, že církevní posvěcení tehdy ještě nebylo vyžadováno. Sňatek s Odou je pro nás zajímavý i z toho důvodu, že poukazuje na skutečnost, že Oda odešla z kláštera, aby se vdala. Patrně tak učinila nikoliv se své vůle, ale z vůle některého ze členů svého rodu, snad otce či bratra.

Obdobný život jako Měšek vedl také jeho syn Boleslav Chrabrý, který nakrátko usedl také na český knížecí stolec. Nejprve se rozešel s neznámou dcerou míšeňského markraběte Rikdaga, poté zapudil neznámou ženu, snad uherského původu, se kterou měl syna jménem Bezprym. Další jeho družkou se stala dcera slovanského knížete Dobromíra, jakási Emnilda. Výčet družek Boleslava Chrabrého pak zakončuje Oda, dcera Ekkeharda Míšeňského. Boleslav Chrabrý neváhal při prosazení své moci použít praktiky, které nebyly cizí ani

[34] DĚTMAR, s. 122.
[35] DĚTMAR, s. 122.
[36] DĚTMAR, s. 122.
[37] DĚTMAR, s. 122; Měšek se nechal pokřtít roku 966.
[38] Doubravka zemřela roku 977 (KOSMAS, I.27, s. 52), svatba Měška s Odou se měla odehrát někdy v roce 978 (DĚTMAR, s. 122 a s. 299, pozn. 220.).
[39] Tamtéž, s. 122.

knížatům z řad Přemyslovců. Boleslav vyhnal svoji macechu a tři bratry, své příbuzné Odilena a Přibivoje nechal oslepit. Jakkoliv je toto počínání kruté, s trochou nadsázky lze konstatovat, že se v tuto dobu jednalo o zcela běžný „nástroj“ k prosazení svého vlivu a k upevnění svých politických pozic. Tento příběh dává vzpomenout na přemyslovského knížete Boleslava a jeho úklady proti svým bratrům. České a polské středověké dějiny mají řadu styčných bodů. Odehrávají se v jednotném středoevropském prostoru a jsou si v mnohém podobné, nutně na sobě závislé, zároveň však natolik odlišné. Ostatně, dle legend i Polsko má svého mýtického praotce Piasta, který oral brázdu v hnězdenském podhradí.[40] Jak podotýká J. Žemlička: panovaly-li v přemyslovských Čechách obdobné poměry jako v piastovském Polsku, kterou z knížecích souložnic a manželek lze považovat za legitimní? Na tuto otázku existuje pro 10. a 11. století relativně jednoduchá odpověď. Legitimní manželka byla taková, kterou si kníže autoritou své moci prosadil a která byla respektována předními velmoži. To samé se dá v této době konstatovat o levobočcích. Kníže Břetislav byl legitimní vládce jednoduše proto, že byl designován svým otcem a schválen a uznán kolokviem svobodných Čechů. Samozřejmě, kníže se musel ohlížet na požadavky a zájmy různých rodů a velmožů, na druhé straně však rodoví předáci ctili knížecí vládnoucí linii a nechtěli, aby se do popředí dostal některý z konkurenčních rodů. Jediným, na koho v 10. a 11. století nebral panovník ohledy, byla církev. Tehdy si to ještě mohl dovolit. Ukázali jsme si to na příkladu Oldřichovy manželky Boženy a na sňatku (bez církevního posvěcení) polského knížete Měška s Odou.

Nyní se však vraťme právě o dvě století zpět k výše zmíněnému Zbyhněvovi. Tento polský kníže se narodil někdy okolo roku 1070, a jak již bylo řečeno, jeho matku neznáme. Jisté však je, že se narodil z jakési „souložnice“ a byl tedy nelegitimním synem Vladislava Heřmana.[41] Zbyhněvovy vyhlídky na hladké převzetí moci po svém otci zkomplikoval rok 1086. Tehdy se narodil jeho bratr Boleslav. Jeho matkou byla Judita Česká. Podstatné zde bylo, že Boleslav byl legitimním potomkem Vladislava Heřmana a Zbyhněv nikoliv. Když se pak Vladislav Heřman oženil potřetí, byl Zbyhněv odeslán do jakéhosi kláštera patrně v Quedlinburku, kde

[40] Zde je však třeba podotknout, že se jedná o jakési topoi, které se objevuje v legendách o genezi knížecích rodů po celé Evropě. Blíže ke komparaci evropských dynastických pověstí BANASZKIEWICZ, Jacek, *Königliche Karrieren von Hirten, Gärtner und Plüger. Zu einem mittelalterlichen Erzählschema vom Erwerb der Königsherrschaft (die Sagen von Johannes Agnus, Přemysl, Ina, Wamba und Dagobert,* Saeculum 33, 1982, s. 265-286.

[41] KOSMAS III.16, s. 152; Gallus Anonymus ve své kronice píše, že „*Zbyhněv byl zplozený knížetem Vladislavem z konkubíny*“ (GALLUS ANONYMUS, s. 64). Kronikář dále v jedné pasáži své práce naráží na skutečnost, že Zbyhněv měl být jako nelegitimní knížecí syn určen pro církevní dráhu (GALLUS ANONYMUS, s. 77, viz Tamtéž, s. 141, pozn. 91).

získal nižší svěcení. Když pak Vladislav Heřman umíral, rozdělil své panství na dvě části. Myslel přitom na oba své syny. Zbyhněv získal severní oblasti, Boleslav pak jižní provincie.[42]

Nedlouho po otcově smrti zvedl Zbyhněv proti svému bratrovi zbraně a aktivně se hlásil o svá nástupnická práva. Následovala série bojů a střetů, během které oba bratři hledali podporu v sousedních Čechách, které sužovaly podobné boje mezi přemyslovskými knížaty. Z těchto bojů nakonec vzešel vítězně Boleslav a Zbyhněv našel nakrátko azyl u svých spojenců v Čechách. Zbyhněv se měl v rámci usmíření mezi oběma bratry vrátit do Polska s příslibem toho, že se ujme části otcovského dědictví. Roku 1111 byl však svým bratrem Boleslavem lstivě zajat a oslepen. Zbyhněv pak patrně na následky zranění buď ihned, nebo nedlouho poté zemřel.[43]

Soupeření Boleslava III. Křivoústého se Zbyhněvem patří k tragickým kapitolám polských středověkých dějin. Toto soupeření zároveň také svědčí o tom, že ještě počátkem 12. století nemusel být ani levoboční syn bez šancí k vládě. Případ, že by se nelegitimní syn domáhal vlády tak ostře jako v Polsku, české přemyslovské dějiny neznají. Jak podotýká J. Žemlička, možná o takových jedincích nevíme nic proto, že ti legitimní potomci hlídali, aby s bastardy nezůstali na stejné úrovni. A možná se někteří anonymně skrývají mezi „pány“ a „páníčky“, jejichž půtky ničily zemi na přelomu let 1109 a 1110.[44]

2.2.2 Skandinávie

Porovnáme-li soudobé evropské dvory v otázce nelegitimního potomstva, dojdeme k závěru, že zdaleka nejpromiskuitnější a nejexponovanější byl v tomto ohledu sever Evropy. Normanské prostředí bylo značně tolerantní a severští vládci se rádi oddávali milostným hrátkám s rozličnými konkubínami. Z těchto milostných pletek vzešlo mnoho nelegitimních potomků. Zajímavé je v tomto kontextu srovnání s českým prostředím. Zatímco pro levobočky českých panovníků byla povětšinou určena církevní dráha, levobočci na severu Evropy se zcela běžně chopili vlády a vzájemně o ni mezi sebou soupeřili. Spočítáme-li levobočky Přemyslovců na prstech jedné ruky, nebudou nám stačit ani ruce dvě v případě

[42] ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 240.
[43] KOSMAS III.16, s. 152; ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 240.
[44] ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* Praha 2005, s. 244.

jejich skandinávských soků. Konkubinát byla věc zcela běžná a narození nemanželských potomků bylo vysoce pravděpodobné.

Tezi o promiskuitním severském prostředí ilustruje milostný život dánského vládce Svena II. Sven byl vládcem Dánska od roku 1047 až do své smrti (1076). Za svůj život byl celkem třikrát ženatý a zplodil mnoho nemanželských potomků. Jeho nelegitimní synové mezi sebou soupeřili o nástupnická práva a celkem 5 jich po sobě usedlo na dánský trůn. Svenův vnuk Erik II. byl také levoboček, stejně jako jeho otec Erik I., jakož i syn Erika II., budoucí král Sven III.[45]

Prvním kanonizovaným Dánem se stal Knut IV. (nemanželský syn Svena II.), který je od 12. století katolickou církví uznáván jakožto patron Dánska. Mnohými dary si získal církev na svoji stranu a měl v ni mocného spojence proti šlechtě. Musel však čelit rolnickému povstání, které se mu stalo osudné. V červenci 1086 byli Knut společně s bratrem Benediktem a sedmnácti jejich muži zabiti v dřevěném kostele v Odense. Na trůn pak nastoupil Knutův bratr Olaf (taktéž levoboček Svena II.).[46]

Vezmeme-li v potaz dobu vlády levobočního potomstva Svena II., zjistíme, že přes půl století vládli Dánsku panovníci vzešlí z nemanželského lože! Obdobnou situaci české dějiny neznají.[47]

Náruživosti severských vládců si všiml kronikář, a především kanovník hamburského misijního arcibiskupství Adam, který se zájmem sledoval osudy Svenových manželek a souložnic, jelikož *„i když se skvěl mnohými ctnostmi, přece jen trpěl prostopášností“* a *„byl stižen nenasytnou touhou po ženách“.*[48] Zajímavé na Adamově relaci je, že nadměrnou lásku k ženám přisuzuje rodové vadě. Dánský král tedy hledal zalíbení v ženách *„ne svou*

---

[45] BRICKA, Carl Frederick, *Dansk Biografisk Lexikon,* XII., Kodaň 1903, s. 3-5.

[46] Zbožné dary představovaly komplexní jev ve středověké společnosti a byly motivovány mnohými pragmatickými pohnutkami. K těmto motivům VAŠEK, Zdeněk, *Královské dary církvi – zbožnost či pragmatismus?* In: DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana a kol., *Dvůr a církev v českých zemích středověku,* str. 61-75. Ke Knutovi blíže BRICKA, Carl Frederick, *Dansk Biografisk Lexikon,* IX., Kodaň 1895, s. 260-263.

[47] Také Svenovi synové měli nemanželské potomky. Erik I. měl celkem tři nemanželské syny a dceru Ranghildu (matka dánského krále Erika III. (vládl v letech 1137-1146), který měl také nemanželského syna). Erik II. splodil se svou konkubínou pozdějšího krále Svena III. (dánský král v letech 1146-1157). Nejmladším synem Svena II. byl patrně Niels Dánský, který střídal manželky a měl také nemanželskou dceru Ingerd. Nielsova smrt znamenala konec více než půl století trvající vlády Svenových nemanželských potomků.

[48] ADAM BRÉMSKÝ III.21, s. 148-149.

vinou….nýbrž v důsledku rodové vady.“.[49] Adam ve svém díle popisuje šíření křesťanství na severu Evropy a líčí, jak dánský král pečlivě zaznamenával a uchovával v paměti vše, co mu biskup líčil z Písma, zároveň však uvádí, že biskup krále „*nemohl odvrátit od obžérství a žen, což jsou vrozené chyby oněch kmenů“*.[50] Adam si tak všímá jevů každodenního života, ke kterému na severu Evropy zcela běžně patřilo obžérství a smilství. Z Adamova líčení se dozvídáme o jedné ze Svenových souložnic Thoře, která v zájmu zajištění nástupnických práv pro svého syna neváhala jedem otrávit legitimní královnu Gudu. Takovýchto příběhů bychom jistě našli v dějinách severní Evropy jistě více.[51]

Král Sven Estridsen byl nejvýznamnějším Adamovým informátorem a jelikož byl sám zainteresovaný na mnoha událostech v severských zemích v 11. století, získal Adam od tohoto prostopášného dánského krále mnoho informací o dění ve Skandinávii, u Slovanů i v Anglii. Adam vzpomíná, jak s králem často a dlouze rozmlouval. Podle Adama byl Sven vzdělaný a znalý literatury (*scientia litterarum eruditus*). Jeho matkou byla Estrid, sestra dánského a anglického krále Knuta Velikého, otcem anglický vévoda Ulf (nebo Wolf), kterého Knut nechal zabít. Sven byl tchánem obodridského knížete Gotšalka a nakonec dlouho vládnoucím dánským králem (1047-1074). Ve čtyřicátých letech 11. století Sven nakrátko držel tři království, jelikož se kromě norského trůnu ucházel i o ten anglický. Jak nás zpravuje Adam Brémský, přivedl si tehdy za ženu pokrevnou příbuznou, patrně svoji sestřenici ze Švédska.[52] To se samozřejmě pramálo líbilo katolické církvi, a tak na naléhání papeže došlo na rozluku tohoto příbuzenského svazku. Král však pouze na čas věnoval pozornost napomínání kněží a „*brzy nato, co sestřenici propustil, bral si jiné a jiné manželky a konkubíny“*.[53] O anglický trůn dále bojoval se slavným normanským vévodou Vilémem, jehož původ nezapomene Adam patřičně zdůraznit.[54]

Není bez zajímavosti, že Adam Brémský na základě Svenova líčení střízlivě zhodnotil pohnutky k šíření křesťanství, tedy že jedním z motivů boje proti pohanům bylo vybírání

[49] ADAM BRÉMSKÝ III.21, s. 148-149.
[50] ADAM BRÉMSKÝ III.21, s. 148-149.
[51] ADAM BRÉMSKÝ III.54, s.170.
[52] Jednalo se o královnu Gundhildu.
[53] ADAM BRÉMSKÝ III.12, s. 140-141.
[54] *„… jehož synem je onen Vilém, kterého Francouzi nazývají Bastard.“* (ADAM BRÉMSKÝ II.54, s. 115); „*Vilém, jenž pro nemanželský původ nesl přízvisko Bastard… Bastard jako vítěz vyhnal všechny kleriky a mnichy… se tímto zvratem osudu dostalo Bastardovi… mezi Svenem a Bastardem stále trval boj o Anglii“*. (ADAM BRÉMSKÝ III.52, s. 169-171).

dávek. Zároveň však dodává, že Sven byl štědrý k cizincům, posílal své kleriky jako kazatele po celé Skandinávii a obrátil mnoho národů na severu Evropy na křesťanskou víru.[55]

Dějiny států na severu Evropy jsou plné spletitých příbuzenských vztahů a je třeba na ně nahlížet v rámci jednoho geografického prostoru, jelikož severští vládci mezi sebou často bojovali o nadvládu nad jednotlivými zeměmi, přičemž vítěz vzešlý z těchto bojů se pak ujal vlády nad okolními zeměmi a toto spojení nutně ovlivnilo následující dějinný vývoj v tomto prostoru.

Došlo k prolínání nejen rodů, nýbrž i kulturních vzorců a zejména v období středověku bylo silným ideovým pojítkem šíření křesťanské myšlenky. Výše jsem zmínil pragmatické pohnutky, které vedly krále Svena k podpoře misijní činnosti, totiž peněžitý či naturální zisk, nicméně neméně důležitou roli sehrálo křesťanství v otázce politické. Umožnilo totiž začlenit dotčená území do sféry vlivu západního křesťanství a latinského kulturního okruhu.

Zářným příkladem těchto slov je vleklý válečný konflikt mezi Knutem Velikým a norským králem Olafem.[56] Dánové v této válce bojovali za svoji vládu, Norové za svobodu. Adam Brémský v této věci ospravedlňoval norského krále Olafa, jelikož pro něj byla válka nutností spíš než věcí, kterou chtěl. V klidnějších dobách vládl podle Adama norský král podle práva a spravedlnosti.[57] Dále kronikář píše, že Olaf byl *„nadšeným ctitelem božím, takže vypudil ze země čaroděje, jichž je v barbarských krajinách velký počet, zvláště pak norské království je takových monster plné … bydlí tam věštci, augurové, mágové a zaklínači a jiní průvodci Antikristovi.“* [58] Král přikázal všechny tyto osoby pronásledovat, aby *„křesťanství v jeho zemi pevněji zakořenilo.“*[59] Přitom měl u sebe mnohé *„biskupy a kněze z Anglie“*.[60] Ty pak vyslal na misijní činnost do Švédska, Gotlandu a na všechny okolní ostrovy.[61]

---

[55] ADAM BRÉMSKÝ s.20, III.54, s. 170-171.
[56] Olaf II., norský král v letech (1016-1030). Padl v boji s Knutem Velikým u Sticklestadu (dnes vesnice v Norsku) v roce 1030. Poté byl svatořečen a dodnes je uctíván pro své zásluhy o rozšíření křesťanství na severu Evropy.
[57] K osobě Olafa II. Norského HROCH, Miroslav – KADEČKOVÁ, Helena – BAKKE, Elisabeth, *Dějiny Norska,* Praha 2005, rejstřík.
[58] ADAM BRÉMSKÝ II.57, s.116-117.
[59] ADAM BRÉMSKÝ II.57, s.116-117.
[60] ADAM BRÉMSKÝ II.57, s.116-117.
[61] ADAM BRÉMSKÝ II.57, s.116-117. Adam Brémský se zmiňuje, že Knutova vláda ve všech třech královstvích trvala dvaadvacet let. (ADAM BRÉMSKÝ II.73, str. 127).

Rodové klany severských panovníků byly, podobně jako v okolních zemích, navzájem provázány skrze manželské svazky. Sňatek byl zvláště ve vyšších kruzích po celý středověk a ostatně až do moderní doby hojně užívaným diplomatickým nástrojem. Tak výše zmíněný norský král Olaf byl spřízněn se švédským králem stejného jména, jelikož měl za manželku jeho dceru Astrid. Adam Brémský nás informuje, že tento švédský král měl dva syny, z nichž jeden se narodil *„ze souložnice“*. Jmenoval se Emund. Jeho bratr Anund vzešel z legitimního manželského svazku a dostal křesťanské jméno Jakub. [62]

Knut Veliký v jeden čas ovládal Anglii, Dánsko a ujal se také nakrátko vlády v Norsku, jelikož Olafa II. Norského vyhnalo povstání velmožů. Olaf totiž nechal jejich ženy vypovědět z norského království. Za vojenské podpory svého švédského jmenovce a příbuzného si však král Olaf získal vládu nad Norskem zpět. Tvrdě pak trestal jakékoliv projevy pohanství, až se mu tato politika stala osudnou. Dnes se má za to, že pozdější svatý Olaf padl v bitvě u Stiklestadu. Adam Brémský se ovšem domníval, že byl tajně zavražděn v zájmu Knuta Velikého a nabízel ještě jednu možnost, totiž že *„byl dán uprostřed lidu čarodějům k posměchu“*[63], což svědčí o skutečnosti, že pohanství bylo v 11. století na severu Evropy silně zakořeněné navzdory skutečnosti, že Olaf, který podle Adama zemřel mučednickou smrtí, byl velice záhy po svém skonu kanonizován a jeho kult se začal šířit do všech severských zemí.

Velice zajímavý je s ohledem na české dějiny příbuzenský vztah mezi výše zmíněným Knutem Velikým a Olafem Švédským. Byli to totiž nevlastní bratři po své matce, nesmírně zajímavé historické postavě. Jejich matkou totiž mohla být dcera přemyslovské kněžny Doubravky, jež byla manželkou polského knížete Měška. Dcera Doubravky by však musela být od narození křesťanka. V pramenech se tato žena objevuje pod více jmény. Severské ságy ji znají jako Gundhildu či Sigrid. Dodnes není zcela jasné, zda je Gunhild pouze fiktivní postavou ság, či zda je identická právě s pozdější podobou jména, které se vyskytuje v dobových pramenech.[64]

---

[62] ADAM BRÉMSKÝ II.59, s. 117. Anund/Jakub byl švédským králem v letech (1020/1022-1050). Po jeho smrti nastoupil na švédský trůn jeho bratr Emund, zvaný Gamul Slemme (1050-1060). (ADAM BRÉMSKÝ, s. 237, pozn. 82 a str. 239, pozn. 21.
[63] ADAM BRÉMSKÝ II.61, s. 118.
[64] Ke Gunhildě KRÁLOVSKÉ SÁGY, rejstřík.

S ohlédnutím za českými kořeny na severu Evropy vyvstává zajímavá otázka s ohledem na ústřední téma této práce – totiž komparace českého prostředí se situací ve Skandinávii v otázce levobočenství. Z našeho bádání doposud vyplývá, že v tomto ohledu panovaly na severu Evropy poněkud divoké poměry. V severských středověkých dějinách nalezneme mnoho levobočků napříč generacemi a na tomto místě považuji za nutné poznamenat, že mužští potomci severských panovníků narození mimo manželské lože velice často zdědili vládu po svém otci a na severu Evropy toto nebylo nikterak výjimečné. Mnohoženství bylo v severské společnosti raného středověku naprosto přirozeným jevem a mnozí vládci tedy byli nemanželského původu. Tato skutečnost však odporovala křesťanským hodnotám a ideálům a z církevního hlediska byly nemanželské svazky nelegitimní a nečisté.

Poměry v ostatních dvou severských zemích byly obdobné, což je dáno společným geo-kulturním prostředím. Haakon III. Norský (norský král v letech 102-1204) byl nemanželským synem budoucího krále Sverre Sigurdssona a jeho konkubíny Astrid Roesdatter. Sám nebyl ženatý a zprvu se zdálo, že neměl ani žádné potomky. Později se však ukázalo, že přece jen za svého života zplodil syna s milenkou ze staré vážené rodiny. Onou milenkou byla Inga z Varteigu. Budoucí král Haakon IV. se narodil v roce 1204, přičemž na jeho královský původ jeho matka poukázala až několik měsíců po jeho narození. Inga přesvědčila své okolí o královském původu jejího syna a Haakon IV. byl uznán za králova potomka, ačkoliv se narodil mimo manželský svazek. Haakon pak vládl norskému království v letech 1217-1263 a také on měl milenku, která mu porodila dvě děti.[65]

Ve výčtu norských vládců nemanželského původu bychom mohli pokračovat, za všechny uveďme alespoň Magnuse III. (vládl v letech 1093–1103), jehož životní příběh je vzhledem k našemu tématu zajímavý tím, že byl nemanželským synem Olafa III. a sám měl tři nemanželské syny, kteří měli každý jinou matku a všichni se postupně stali norskými vládci. A to přesto, že byl Magnus ženatý! Se svou manželkou Markétou však žádné legitimní potomky neměl. Je otázkou, z jakého důvodu. Byla snad Markéta neplodná? Nevíme.[66]

Dnes si již patrně nevytvoříme celistvý obrázek o severské společnosti a vzhledem k nedostatku pramenů přesně nevíme, do jaké míry bylo mnohoženství běžným jevem

[65] HROCH, Miroslav – KADEČKOVÁ, Helena – BAKKE, Elisabeth, *Dějiny Norska,* Praha 2005, rejstřík.
[66] Tamtéž. Oystein Magnusson (norský král v letech 1103-1123), Sigurd Magnusson (norský král v letech 1103-1130) a Olaf Magnusson (norský král v letech 1103-1115). Mezi další norské vládce nemanželského původu se dále řadí např. Harald IV. Norský (vládl v letech 1130-1136) či Sigurd II. (vládl v letech 1136-1155).

v tehdejší společnosti. Severské ságy a středověcí kronikáři se z logických důvodů věnovali zejména urozené společnosti a vládnoucím rodům. Je zcela zřejmé, že v tomto ohledu zachytili pouze pomyslnou špičku ledovce a je možné se domnívat, že se jednalo o jev naprosto přirozený a běžný.

2.2.3 Anglie

Také na ostrovech bychom našli několik nelegitimních příslušníků královské dynastie. Jedním z nejvýraznějších a nejslavnějších levobočků britských dějin byl normanský vévoda Vilém, který stál u zrodu normanské Anglie a jenž vstoupil do dějin s přízviskem „dobyvatel“ či někdy též „bastard“, což poukazuje na jeho nelegitimní původ. Jeho matkou byla žena neurozeného původu, dcera koželuha. Vilémův syn Jindřich I. (vládl v Anglii v letech 1100-1135) byl ženat s dcerou skotského krále Malcolma III. (vládce Skotska v letech 1058-1093) Matyldou a měl s ní několik legitimních dětí, mimo to však měl několik nemanželských potomků. Zdá se, že nemanželský původ Jindřichových dětí nikterak nesnižoval jejich legitimitu a příslušnost k vládnoucí dynastii. Obě královy nemanželské dcery se v rámci sňatkové politiky svého otce velice slušně provdaly. Sibyla Normanská vstoupila do svazku s Alexandrem I. (vládl v letech 1107-1124) a stala se tak skotskou královnou. Její matkou byla navíc příslušnice vlivného rodu Corbertů z Alcesteru. S další milenkou zplodil Jindřich dceru Matyldu, která byla provdána za bretaňského vévodu.[67] Také tento sňatek byl politickým kalkulem jejího otce, který si od něho sliboval upevnění vazalského vztahu.[68]

Legitimní dcera Jindřicha I. a Matyldy Skotské byla provdána za zakladatele dynastie Plantagenetů, Geoffroye V. z Anjou. Byl to její druhý sňatek, předtím byla provdána za samotného císaře Jindřicha V. (císař Svaté říše římské v letech 1106-1125). Sňatek s hrabětem z Anjou přinesl Anglii kýžený mír i následníka trůnu. Stal se jím nejstarší syn Geoffroye a Matyldy Anglické, budoucí král Jindřich II. (anglický král v letech 1154-1189).[69]

---

[67] Matylda FitzRoyová, hraběnka z Rennes a Nantes, bretaňská vévodkyně.
[68] Blíže k uvedeným osobnostem s odkazem na další literaturu MORGAN, Kenneth Owen a kol., *Dějiny Británie.* Z anglického originálu přeložil Ivo Šmoldas et al. Kapitolu o česko-britských stycích napsal Josef Polišenský, Praha 1999, rejstřík. Též CROSS, Arthur Lyon, *A History of England and Greater Britain,* New York, 1914.
[69] K osobě Jindřicha I. HOLLISTER, Charles Warren, *Henry I.,* Yale 2001.Manželkou Jinřicha II. byla Eleanora Akvitánská, akvitánská vévodkyně a hraběnka z Poitiers, jejíž první manžel byl francouzský král Ludvík VII. V letech 1137-1152 tak byla nejprve francouzskou královnou.

Jindřich II. měl také několik nevlastních sourozenců. Jedním z nich byl Hamelin z Anjou (†1202). Ani v tomto případě nebyl Hamelinův nemanželský původ na obtíž, stal se hrabětem ze Surrey a v dubnu roku 1164 mu jeho nevlastní bratr zprostředkoval velice lukrativní sňatek s Isabelou Warenne, vdovou po Vilémovi z Boulogne a jednou z nejbohatších dědiček v celé Anglii.[70] Hamelin pak celý život svého vládnoucího bratra Jindřicha podporoval. Několik nemanželských potomků měl i anglický král Jan Bezzemek, který byl také označován za smilníka, ačkoliv byl dvakrát ženatý. Nejprve si vzal za manželku dědičku gloucesterského hrabství Isabelu, tento sňatek však po deseti letech nechal anulovat patrně proto, že z tohoto svazku nevzešli žádní legitimní potomci. Následně za manželku pojal mladičkou Isabelu z Angouleme, která mu porodila pět dětí.[71]

Z dosavadního výkladu vyplývá, že nemanželský původ královských potomků nebyl výraznou překážkou pro zajištění úspěšné politické kariéry. Mnozí z urozených levobočků zastávali významné světské i duchovní hodnosti, působili v diplomatických službách svých otců, kteří se k nim náležitě hlásili a zastávali důležité a prestižní funkce u dvora.

2.2.4 Rusko

Levobočky nalezneme také na území středověké Rusi. Do událostí v Rusku v raném středověku nám dává nahlédnout vyprávění letopisce Nestora, který popisoval tamní události do roku 1117.

Nemanželského potomka, Vladimíra, měl kníže Svjatopolk. Jeho matkou byla Maluše, služebnice kyjevské kněžny Olgy.[72] Vladimír měl bratry Olega a Jaropolka a právě k Jaropolkovi se vztahuje Nestorovo vyprávění o Vladimírově levobočním synovi. Kníže Svjatopolk se rozhodl v roce 969 rozdělit správu ruské říše mezi své syny. Nejstarší syn Jaropolk vládl v Kyjevě, Olegovi byla svěřena vláda u Drevljanů a Vladimír získal do správy Novgorod. Jak to tak bývá, po smrti jejich otce došlo mezi bratry k boji o moc, jehož výsledkem bylo Olegovo zabití.

---

[70] Jindřich však nejprve chtěl Isabelu provdat za svého legitimního bratra Viléma z Anjou, celý plán však ztroskotal na nesouhlasném stanovisku arcibiskupa Tomáše Becketa, který odmítl vyhovět žádosti o dispenz. Vilém byl totiž ve třetím stupni příbuzenství bratranec Viléma z Boulogne, Isabelina prvního manžela.
[71] MORGAN, Kenneth Owen a kol., *Dějiny Británie.* Z anglického originálu přeložil Ivo Šmoldas et al. Kapitolu o česko-britských stycích napsal Josef Polišenský, Praha 1999, rejstřík.
[72] Olga vládla v letech 945-962; NESTORŮV LETOPIS, s. 88.

Vladimír se svého bratra zalekl, opustil Novgorod a uprchl za moře. V roce 980 se pak vrátil s početnou družinou varjažských bojovníků a donutil Jaropolka jednat. Varjagové však Jaropolka zabili a jediným vládcem Rusi se stal Vladimír. Nestor dále uvádí, že se Vladimír „*zmocnil bratrovy ženy Řekyně*“[73], která „*byla pak těhotná a porodila syna Svjatopolka.*“[74] Kronikář dodává, že „*z hříšného kořene bývá i hříšný plod*“[75] a naráží tak na pozdější Svjatoplukovo chování na kyjevském stolci. Svjatopolk totiž nechal zavraždit své bratry Borise, Gleba a Svjatoslava.[76]

Nestor píše, že Vladimír „*byl ovládán chtíčem po ženách. Měl tyto ženy: Rognědu, kterou usadil na Lybedi, kde je dnes usedlost Peredslavino; ta porodila čtyři syny: Izjaslava, Mstislava, Jaroslava, Vsevoloda a dvě dcery; Řekyni, která porodila Svjatopolka“*.[77] Z českého pohledu je nesmírně zajímavá skutečnost, že jednou z Vladimírových žen byla Češka: „*...Češku, z níš byl zrozen Vyšeslav“*.[78] Další ženou byla Bulharka, která mu porodila syny Borise a Gleba.[79]

Následně nás Nestor zpravuje, že kníže Vladimír měl mít ve Vyšgorodě, v Bělgorodě a v Berestově celkem 800 souložnic a že se „*nemohl nasytit smilstva, přiváděl si vdané ženy a prznil panny“*.[80] Nestor pak dále přirovnává Vladimíra k biblickému králi Šalamounovi a vyzdvihuje vlastnosti „dobrých žen“.[81]

Informace o Vladimírově harému pravděpodobně nebude pouze literární konstrukcí, uvážíme-li navíc poměry na ostatních evropských dvorech v raném středověku. Vždyť v podobném duchu píše o dobových poměrech na našem území kronikář Kosmas.[82]

---

[73] NESTORŮV LETOPIS, s. 93.
[74] Tamtéž.
[75] Tamtéž.
[76] NESTORŮV LETOPIS, s. 93. K nástupu Vladimíra na kyjevský stolec a k bojům mezi bratry knížete Svjatopolka Tamtéž, s. 90-93.
[77] NESTORŮV LETOPIS, s. 94.
[78] Podle staršího vydání Nestorova letopisu redigovaného K. J. Erbenem měl Vladimír za ženu dvě Češky, druhá měla knížeti porodit syny Svatoslava a Stanislava. Viz ERBEN, Karel, Jaromír, *Nestorův letopis ruský,* Praha 1867, s. 323.
[79] Citace v textu NESTORŮV LETOPIS, s. 94.
[80] Tamtéž, s. 94.
[81] Tamtéž, s. 94-95.
[82] KOSMAS I. 36, s. 60.

Množství souložnic v jednotlivých městech pak mohlo mít kultický význam – kníže byl totiž garantem plodnosti celé komunity. Odpovídalo by to představě o vládci v indoevropském prostředí. Ostatně, zakladatelé přemyslovského a piastovského rodu byli podle tradice oráči, nikoliv náhodou. Oráč reprezentoval plodnost a úrodu.[83]

V kontextu výše uvedeného píše arabský zpravodaj ibn Fadlán následující: „*Je zvykem, že král Rusů dlí v pevnosti spolu se svou družinou, čítající čtyři sta mužů, kteří s ním umírají a jsou připraveni se pro něho dát zabít… Těchto čtyři sta mužů sedí pod královým trůnem, který je veliký a zdobený drahými kameny. Na trůně sedí pak s králem čtyřicet otrokyň jeho harému, s nimiž často souloží v přítomnosti svých druhů. Král nesestupuje ze svého trůnu.*“.[84]

O Vladimírově zálibě v ženách psal i jeho současník, Dětmar z Merseburku: „*Nyní budu pokračovat ve svém vyprávění polemickým pojednáním o skutcích ruského krále Vladimíra. Manželku, která se jmenovala Helena, si přivedl z Řecka: Byla nejprve zaslíbena Otovi III., skrze proradnou úskočnost mu však byla odňata. Na její naléhání přijal kníže svatou křesťanskou víru, spravedlivými činy ji však neozdobil. Byl totiž veliký smilník a násilník, přičemž na změkčilých Řecích se dopustil mnohého násilí.“*.[85]

Také Vladimírův nemanželský syn Svjatopolk měl levobočního syna. Jmenoval se Mstislav a stal se knížetem ve Vladimiru. Nestor nás informuje, že byl tamtéž roku 1099 zabit.[86]

2.2.5 *Tankred Sicilský a další příklady levobočků, shrnutí*

Mnoho levobočků bychom našli i na ostatních evropských dvorech. Tankred Sicilský byl neapolským a sicilským králem v letech 1189-1194. Byl nemanželským synem Rogera III., vévody z Apulie. Po svém dědečkovi zdědil titul „hrabě z Lecce“, proto někdy bývá titulován jako Tankred z Lecce. Současníky byl popisován jako „malý ošklivý bastard“, který vypadal

[83] NESTORŮV LETOPIS, s. 232, pozn. XXXVIII.
[84] *Ibn Fadlan „Kitáb“ (na podstawie Rekopisu meshedzkiego)*, in: Zrodla arabskie do dziejow Slowianszczyzny. Tom trzeci, T. Lewicki, A. Kmietowicz, F. Kmietowicz (edd.), Wroclav – Warzawa – Krakow – Gdansk – Lodz 1978, s. 110.
[85] DĚTMAR, s. 257.
[86] NESTORŮV LETOPIS, s. 196: „*Svjatopolk dosadil do Vladimiru svého syna Mstislava, kterého měl se svou souložnicí*“; Tamtéž, s. 199: „*V tom roce (1099) byl ve Vladimiru zabit dvanáctého dne měsíce června Svjatopolkův syn Mstislav*“. K osobě Mstislava Tamtéž, s. 196-199.

jako „opice s korunou na hlavě“. To je nepochybně zajímavá informace, daleko poutavější je však způsob, jakým se tento levoboček chopil vlády. Tankred byl totiž vynikající voják a za pomoci svého strýce a svých podporovatelů zinscenoval státní převrat a sicilského trůnu se chopil násilím. Vládu si udržel i navzdory skutečnosti, že většina šlechty podporovala štaufské nároky na trůn. Až Tankredova smrt v roce 1194 však plně otevřela Štaufům cestu k sicilskému trůnu.[87]

Přízvisko „*manzer*“ patrně poukazuje na nemanželský původ Ebaluse (†934/935), akvitánského vévody a hraběte z Poitiers a Auvergne. Ebalus byl nelegitimní syn samozvaného krále Akvitánie Ramnulfa II. a jeho konkubíny.[88]

Mnoho levobočků je připisováno císaři Fridrichovi II. Ze vztahu s Adélou z Urslingenu měl syna. Enzio byl roku 1238 pasován na rytíře a téhož roku také pojal za manželku Adélu z Lacon-Gunale. Manželčin klan si tímto sňatkem chtěl zajistit štaufskou přízeň a ochranu. Enzio byl následujícího roku jmenován sardinským králem. Enzio podporoval svého otce ve sporu s papežskou kurií a společně s ním a se svými bratry byl představitelem tzv. sicilské básnické školy. Většinu svého života strávil v zajetí, kde také roku 1272 zemřel. Enzio, podobně jako jeho sourozenci, podporoval zájmy svého otce a zastával úřad generálního vikáře.[89]

Zajímavý byl vztah císaře Fridricha s Blankou, šlechtičnou z italské rodiny Lancia z Piemontu, které Fridrich zajistil mnohé výhody a posty u dvora. Blanka se s Fridrichem seznámila v roce 1225 a od té doby až do její smrti (někdy po roce 1233) trval milostný poměr s císařem, kterému porodila tři děti. Zajímavý je tento poměr zejména pro skutečnost, že podle dobových pramenů proběhla mezi Fridrichem a Blankou manželská ceremonie na smrtelné posteli.[90] Důvody, které Fridrichovu milenku k tomuto kroku vedly, byly zřejmé a ve

---

[87] NORWICH, John Julius, *The kingdom in the sun, 1130-1194,* New York, 1970; WIHODA, Martin, *Království Slunce. Jihoitalští Normané mezi státy, národy a kulturami,* in: Dějiny a současnost, 2003, roč. 25, č. 6, s. 12-16.
[88] PALGRAVE, Francis, *The History of Normandy and of England I*, London 1878, s. 676-678. Přízvisko *Manzer* může být nesprávně zapsané hebrejské slovo *mamzera* (v hebrejštině výraz pro bastarda), což by odkazovalo na jeho nelegitimní původ.
[89] Vikářské úřady zastávali Fridrichovi levoboční synové Fridrich z Antiochie (†1256) (říšský vikář v Toskánsku) a Richard z Chieti (†1249) (vikář horní Itálie). Nemanželská dcera Blanchefleur (†1279) byla jeptiškou v Montargis. K osobě Fridricha II. RADER, Olaf B., *Fridrich II. Sicilan na císařském trůně,* Praha 2016. Též ABULAFIA, David, *Frederick II. A medieval emperor,* Londýn 1988; RAPP, Francis, *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.,* Praha 2007. Zde zejména s. 157-169.
[90] „*Confirmatio matrimonii in articulo mortis*“ (manželská ceremonie ve chvíli smrti). Toto manželství však bylo považováno za nekanonické. CRONICA FRATRIS SALIMBENE DE ADAM ORDINIS MINORUM, in:

středověku nikoliv ojedinělé. Blanka chtěla tímto krokem především zaopatřit a ochránit své potomky, v neposlední řadě pak spasit svoji vlastní duši.

Všem třem dětem z tohoto vztahu se dostalo stejného zacházení, jako by pocházely z řádného manželství. Manfréd se stal říšským vikářem Itálie a Sicílie a v letech 1258-1266 byl sicilským králem. Konstancie (†1307) byla provdána za nikájského císaře Jana Duka Vatatzése (byzantský císař v letech 1222-1254). Toto manželství však bylo nešťastné a bezdětné, Konstancie se pak v pokročilém věku stala jeptiškou. Zároveň tímto politickým sňatkem upadl Fridrich II. v nelibost u papeže Inocence IV. (pontifikát v letech 1243-11254).

Podobně jako císař Fridrich i jiní evropští vládci udržovali milenecké vztahy, ze kterých vzešlo mnoho nelegitimních potomků. Zdá se však, že jedno měli tito levobočci společné. Totiž, že jejich nelegitimní původ nebyl stigmatem a překážkou pro dosažení úspěšné politické kariéry. Lze konstatovat, že v evropském kontextu se nejednalo o nikterak neobvyklý jev. Někteří z těchto levobočků dokonce usedli na trůn.[91] Zejména sňatky nemanželských dcer pak byly hojně využívaným diplomatickým nástrojem. Za všechny již zmíněné příklady uveďme sňatek nemanželské dcery kastilského krále Alfonsa VI. (†1109) Elvíry (†po 1157), která byla roku 1094 provdána za vlivného hraběte a jednoho z hlavních vůdců první křížové výpravy do Svaté země, Raimonda IV. z Toulouse (†1105).[92]

V porovnání s ostatními zeměmi neznáme mnoho přemyslovských levobočků. Jako by žili spořádaný život, o nemanželských dětech vládců z Přemyslova rodu toho mnoho nevíme. Jistě však existovaly, víme o nemanželských potomcích Přemysla Otakara a jeho vnuka, životní příběh knížete Břetislava je dobře známý.

Ve srovnání s ostatními zeměmi jde však pouze o letmé zmínky, o osudech případných nemanželských potomků kronikáři taktně mlčí. Nelegitimní potomci byli sice tolerováni,

---

MGH Scriptores 32, ed. O. Holder-Egger, Hannoverae et Lipsiae 1925-1933, s. 349; MATHEI PARISIENSIS, in: MGH Scriptores 28, ed. Societas Aperiendis Fontibus rerum Germanicarum medii aevi, Hannoverae 1928, s. 360-361.

[91] Např. Jan I. Portugalský, nemanželský syn portugalského krále Petra I. (vládl v letech 1357-1367), velmistr Řádu avizských rytířů a v letech 1385-1433 portugalský král. Zajímavý je osud Borise Uherského, syna uherského krále Kolomana (uherský král v letech 1095-1116 a chorvatský král v letech 1102-1116) a jeho choti Eufemie Kyjevské, která byla pro cizoložství zapuzena. Z tohoto důvodu se Boris nedočkal uznání svých nároků na trůn, ačkoliv o uherskou korunu usiloval a roku 1154 zemřel v bitvě s Pečeněhy. UBIETO ARTETA, Antonio, *Dějiny Španělska,* Praha 1995, rejstřík; BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Naďa, *Velké dějiny zemí Koruny české I. Do roku 1197,* Praha 1999, s. 549-550.

[92] Tamtéž.

neměli však stejné postavení jako jejich urození sourozenci. Ačkoliv mnozí levobočci dosáhli úspěšné světské i církevní kariéry a zastávali mnohé významné posty, nárok na trůn jim byl odepřen. Proti nárokům nelegitimních dětí se stavěla zejména církev, která hlásala život v celibátu (pro kněží) a řádném manželství. O tom se dobře přesvědčil Přemysl Otakar II., když se snažil zajistit dispens pro své nemanželské potomky. Jak jsem již výše uvedl, jejich legitimitu nakonec kurie uznala, ovšem s výslovným zákazem přímého nástupnictví na trůn. Z tohoto důvodu se o nic podobného nepokoušel Přemyslův příbuzný, korutanský vévoda Oldřich III. Ačkoliv měl dva nemanželské syny (Oldřicha a Bernarda), zemřel v říjnu 1269 v Cividale bez řádných potomků. Své nelegitimní potomky i jejich matku Adlétu náležitě zaopatřil, nic dalšího však v otázce legitimity nepodnikl. Jak poukazuje J. Žemlička, patrně jednal s ohledem na předchozí zkušenosti svého bratrance Přemysla Otakara s římskou kurií.[93]

[93] ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 242-243.

3 Břetislav I.

Ze vztahu knížete Oldřicha s Boženou se narodil Břetislav, zachránce kontinuity přemyslovského rodu, český kníže a jedna z nejvýraznějších osob našich dějin. Osoba knížete Břetislava se dostala do našeho zájmu zejména z toho důvodu, že se narodil mimo manželské lože a že se stal jediným vládnoucím levobočkem na českém trůnu. Na následujících stránkách nás bude zajímat zejména Břetislavův původ.

Český Achilleus za sebou zanechal výraznou politickou a kulturní stopu. Do politického dění promlouval od roku 1019, kdy mu byla svěřena správa Moravy. Ale co předtím? Jaké byly Břetislavovy osudy a kdy se kníže narodil? O Břetislavově mládí toho bohužel mnoho nevíme.

Oldřich měl původně za manželku jakousi německou kněžnu neznámého jména a údajně pro neplodnost pojal za ženu sličnou selku Boženu,[94] kterou měl dle tradice spatřit u studánky ve vsi Peruc. Proč osudové setkání a proč zrovna pro českou státnost? Kontinuita vládnoucího rodu byla tehdy vážně v ohrožení a nebýt narození Břetislava, mohli by Přemyslovci v přímé linii vymřít. Oldřichův starší bratr totiž tou dobou živořil jako slepý zajatec v jakémsi polském hradu a neměl mužského potomka. Další z bratrů, Jaromír, byl po Břetislavově narození oslepen a vykastrován, a nemohl mít tedy potomky. Je však otázkou, zda byla Oldřichova první choť skutečně neplodná, jak tvrdí Kosmas, nebo se takto kronikář snažil omluvit poklesek knížete proti křesťanským ideálům čistoty. Na celém příběhu je peprné také to, že Oldřichova vyvolená byla toho času dle všeho manželkou jakéhosi Křesiny.[95] Své původní manželství však Oldřich nerozvázal a žil tak patrně v bigamii. Ani to podle tehdejších zvyklostí a podle Kosmy nebylo překážkou, ba docela normálním jevem. Kosmovo líčení budí dojem, že kníže byl naprostým suverénem a pokud si usmyslel, že pojme nějakou ženu za družku, nikdo mu v tom nemohl zabránit. Z prosté selky Boženy se tak přes noc stala kněžna, která dokonce mohla být pohřbena po boku knížete.[96] Na tomto místě je však nutno podotknout, že kromě Kosmova líčení nemáme žádný jiný doklad o tom, že by skutečně k sňatku mezi Oldřichem a Boženou došlo.

---

[94] Na tomto místě považuji za nutné poznamenat, že dodnes nepanuje shoda na tom, zda Božena byla skutečně Oldřichovou manželkou. Božena mohla být pouhou konkubínou.

[95] KOSMAS I. 36, s. 64.

[96] KOSMAS I.36, s. 65; TŘEŠTÍK, Dušan, *Počátky Přemyslovců,* Praha 1997, s. 385; ŽEMLIČKA, Josef, *Levobočci,* in: Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku, s. 257; DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců,* Praha 2011, 138.

Kosmovo líčení příběhu přejali všichni pozdější kronikáři, základem pro novodobé zpracování je pak literární stylizace Václava Hájka z Libočan, který příběh obohatil o konkrétní lokaci. Ke slavnému setkání knížete s prostou selkou mělo dojít ve vesnici Peruc u Loun. Mohlo tomu tak skutečně být? Mohla oním záhadným místem být právě Peruc? Proč kronikář Kosmas o pochybném původu Břetislava taktně nepomlčel?[97]

Dle tradice a líčení kronikářů měl Oldřich Boženu spatřit u potoka, když se *„skrze selskou ves“* vracel z lovu. Dalimil spojuje tuto příhodu s Postoloprty u Loun.[98] Musíme si však uvědomit, že Dalimil psal o celé události s odstupem zhruba 300 let, což představuje jistá interpretační rizika.

Lov byl velmi vyhledávanou knížecí kratochvílí, která nabízela urozeným mužům možnost aktivního odpočinku a utužování přátelských pout. Přemyslovci si oblíbili zejména husté hvozdy na střední Berounce (dříve Mže). Útočiště jim poskytoval dvůr ve Zbečně, Kamíku či Starém Kníně. Perucko leželo od hlavních oblastí stranou, podle J. Žemličky to však nic neznamená.[99] Vzhledem k lesnatému charakteru tehdejší krajiny byly totiž lovištěm prakticky celé Čechy.

Kníže Oldřich patrně vyjížděl na lov často a rád. Na jednom z mnohých lovů (při honbě za jelenem) potkal údajně poustevníka Prokopa a až po dlouhé rozmluvě se prý vrátil zpět k lovecké družině. Oldřich se následně stal Prokopovým podporovatelem a štědrým donátorem sázavského kláštera. Kronikář Dalimil také Oldřichovi přisoudil objevení hradu Přimdy, který si měl tajně nechat vystavět německý hrabě na české straně pomezních hor.[100]

Perucko se na přelomu 11. a 12. století nacházelo na rozhraní bohatých kastelánií v Žatci a Litoměřicích. Typický lovecký dvůr se zde nenacházel, v okolí však byl knížecí hospodářský dvůr v Radonicích (necelých 5 km vzdušnou čarou). Z darovací listiny, kterou v roce 1143 (nebo 1144) vydal biskup Jindřich Zdík ve prospěch premonstrátů na pražském Strahově, je

---

[97] K setkání Oldřicha a Boženy KOSMAS I. 36, s. 64-65. Peruc zmiňuje VÁCLAV HÁJEK, s. 263. O perucké tradici NEUDERTOVÁ, Michaela, *Peruc a okolí v proměnách času,* s. 163-170.

[98] *„Kněz Oldřich o Postoloprtiech lovieše. Když skrzě jednu ves jedieše, uzřě, že sedlská dievka na potocě stáše“* (DALIMIL I.42, s. 493); KOSMAS I. 36, s. 60.

[99] ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 157. K úloze lovu v obecné rovině Tamtéž, s. 148-168.

[100] MNICH SÁZ., s. 241-242; DALIMIL I.40, s. 464-466; KOSMAS III.48, s. 191-192; ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 152.

patrné,[101] že dvůr v Radonicích byl významný a přináleželo mu mnoho čeledi, včetně rozličných odborností (švec, kovář aj.). Dvůr se specializoval zejména na chov dobytka.[102]

Žemlička si všímá také nesmírně zajímavé skutečnosti ve vztahu k Boženině původu, totiž že Kosmas používá výrazu *villa rusticana* (selská ves). To je výraz, který na rozdíl od klasického *villa* nikde jinde ve své kronice nepoužil. Co to znamená?

Pod slůvkem *villa* se mohlo schovávat více poloh či usedlostí, které dohromady tvořily jednu *villu*. Mohlo se jednat o sídliště osazená dvorskou čeledí, nevolníky s půdou, služebníky s různorodými odbornostmi[103] nebo vesnice, kde tvořili většinu knížecí sedláci (*rustici, rustici ducis*) a tito patřili ke *„svobodným lidem a tvořili jádro rolnické populace"*[104]

Podle Žemličky tak chtěl Kosmas zdůraznit skutečnost, že Božena patřila k prostým neurozeným, avšak svobodným lidem. Sedláci totiž tehdy ještě zcela nepodléhali knížecí zvůli, disponovali rozsáhlými majetky a měli svá práva. Proč však Kosmas o prostém původu Břetislavovy matky nepomlčel, případně Boženě v otázce původu trochu „nepřilepšil"? Patrně nemohl. Jak poukazuje B. Krzemienska, zřejmě tehdy byla v obecném povědomí nějaká pověst či píseň. To se zdá být velice pravděpodobné, jelikož valná většina lidu neuměla číst ani psát. Informace si tedy tehdejší lidé předávali ústně a dá se předpokládat, že bez větších deformací přežily po mnohé generace. Tím spíše, jednalo-li se o tak významnou osobu, jakou byla matka knížete.[105] Kosmas zkrátka nemohl své dílo zdiskreditovat tím, že tuto skutečnost zcela vypustí či předloží veřejnosti jiný příběh, než který byl ve všeobecné známosti.[106]

Lze tedy Peruc na Lounsku považovat za místo, kde došlo k onomu osudovému setkání? Jistým vodítkem lokalizace setkání Oldřicha a Boženy může být místní název vsi Křesín, která se nachází na levém břehu Ohře, nedaleko od Peruce (asi 6 km severním směrem). Mnoho dnešních obcí nese ve svém názvu jména lidí, kteří danou vesnici obývali, zakládali či

---

[101] CDB I, č. 156, s. 161.
[102] ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 158.
[103] Upomínkou na tyto odbornosti jsou dodnes názvy mnohých osad (Kobylníky, Svinaře, Štítary aj.).
[104] Postupem času se však většina této selské populace stala poddanými některé světské či církevní vrchnosti. (ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 159.). K pojmu *villa* a sedlácích v raném středověku ŽEMLIČKA, Josef, *Čechy v době knížecí,* s. 193-195 a 205-209.
[105] Na tomto místě se nabízí připomenout, že např. v severském prostředí má ústní lidová slovesnost silnou a hlubokou tradici. Lze se tedy domnívat, že o Boženině původu panovalo obecné povědomí i v době Kosmově.
[106] KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I.,* s. 100.

drželi.[107] Peruc patřila od druhé poloviny 12. století Hroznatovcům a J. Žemlička namítá, že se lze jen těžko domnívat, že by v tomto období většinově „selská a svobodná“ vesnice patřila světské vrchnosti. Dále však upřesňuje, že si lze představit, že by původně selská vesnice mohla svůj relativně „svobodný“ statut během relativně krátké doby ztratit.[108]

Snad se tedy ono setkání odehrálo v místě, kde tomu chce historická tradice. Jisté indicie máme, ale nejsou přesvědčivé. Mohl snad Hájek čerpat z lidové slovesnosti podobně, jako před ním Kosmas? Byl tehdy příběh o Peruci v obecném povědomí? Pokud ano, proč ji zmínil až právě Hájek? Nevíme. Peruc tak bude patrně navždy zastřena závojem jisté tajemnosti a historické pochybnosti.

Jisté však je, že k setkání Oldřicha s Boženou skutečně došlo. Kdy to však bylo? O Břetislavově dětství a jinošském věku toho mnoho nevíme. Kosmas začíná Břetislavovy osudy blíže sledovat od roku 1019. Touto dobou již musel být Břetislav mladého, leč dospělého věku. Roku 1021 totiž unesl z kláštera ve Schweinfurtu Jitku, svoji budoucí choť. Těžko lze uvažovat, že by tento násilný akt podnikl v jinošském věku. Odečteme-li od roku 1021 průměrný věk mladého muže, dojdeme k závěru, že Břetislav se mohl narodit někdy okolo roku 1000.[109]

B. Krzemienska vylučuje pobyt Břetislavova otce v Čechách v letech 1002-1012 a klade setkání Břetislavových rodičů před polovinu roku 1002, než Jaromír a Oldřich prchli před svým bratrem do exilu. Krzemienska nevylučuje ani první týdny po smrti knížete Vladivoje počátkem roku 1003, nejspíše však k setkání došlo před polovinou roku 1002 či dříve. Oldřichovi tehdy mohlo být zhruba pětadvacet let.[110] Žemlička nevylučuje Oldřichovu přítomnost v Čechách i po roce 1004, případně uvažuje o Břetislavově narození v posledním roce vlády knížete Boleslava II. (999). V prvním případě by to ovšem znamenalo, že by Jitku

---

[107] Např. Slavětín odvozuje své jméno po jakémsi Slavatovi. Podobně Hroznětín (Hroznata), Ondřejov (Ondřej z Dubé) aj. Na tomto místě je však nutné podotknout, že název Křesína se filologicky vyvozuje od Křesy, což byla zkratka osobních jmen typu Křesomysl, Křesimír aj. Tedy nikoliv od Křesiny. Název Peruc odkazuje na služebníky, kteří byli usazováni pod hrady a měli dbát o čistotu prádla tamních posádek (nazývali se práči). Viz PROFOUS, Antonín, *Místní jména* II., s. 391, III., s. 346-347; ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 160.

[108] Doklady Hroznatovské držby CDB I, č. 251, s. 224, č. 320, s. 292-294, č. 323, s. 296-297, č. 409, s. 443; ŽEMLIČKA, Josef, *Jak žili, vládli, umírali,* s. 160-162. K sociálním proměnám venkova a k formování pozemkových vrchností TÝŽ, *Počátky Čech královských,* s. 335-426.

[109] Nelze však vyloučit ani tu variantu, že se Břetislav narodil později. Mladí muži se totiž mohli ženit od čtrnácti let.

[110] KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I.,* s. 111-116; TÁŽ, *Kněžna Božena,* s. 24-33.

unášel v dětském věku.[111] Nezbude tedy patrně než konstatovat, že Břetislav se narodil nejspíše někdy před rokem 1002.[112] Otázkou nadále zůstává, kde žila Božena s malým Břetislavem do roku 1012, kdy Oldřich připravil o trůn Jaromíra. Oldřich se patrně do té doby zdržoval kdesi v Polsku, a jak poukazuje J. Žemlička, těžko by se Božena s malým Břetislavem trmácela po krkolomných cestách. Patrně je tedy Oldřich nechal u některých mimočeských příbuzných.[113]

Co se týče původu kněžny Boženy, jsme odkázáni na letmou zmínku kronikáře Kosmy. Ten píše, že *„z jakési ženy jménem Boženy, jež byla Křesinova, měl* (kníže Oldřich) *syna neobyčejně sličného, jemuž dal jméno Břetislav“*.[114] Dále nás Kosmas zpravuje, že jakmile kníže Boženu uviděl, jak pere roucha u studánky, prohlédl si ji od hlavy až k patě a *„vpil do hrudi nesmírný žár lásky“*.[115] Byla totiž *„vzhledem vynikající, pleti bělejší než sníh, jemnější než labuť, lesklejší než stará slonová kost, krásnější než safír“*.[116] Následně se dozvídáme, že Oldřich pojal Boženu za ženu, přičemž původní manželství nerozvázal.[117]

Kosmova poznámka, že Božena *„byla Křesinova“*, vyvolala v minulosti spekulace o jejím stavu. Dnes převládá v historické obci názor, že Božena byla Křesinovou manželkou. Nasvědčuje tomu i skutečnost, že Kosmas hovoří o ženě (*femina*). Dalším vodítkem může být i poznámka o Oldřichově nerozvázaném manželství s dovětkem, že se tehdy jednalo o běžnou záležitost.[118]

---

[111] ŽEMLIČKA, Josef, *Jak žili, vládli, umírali,* s. 153 a 155.
[112] K narození Břetislava KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I.*, s. 110-115.
[113] Tamtéž, s. 154. Sám kníže Oldřich trávil dětství na dvoře bavorského vévody Jindřicha, *„aby se přiučil tamnímu mravu i úskočnosti a německému jazyku“* (KOSMAS I.34, s. 61). Kníže Jaromír strávil dětství u dvora (KOSMAS I. 34, s. 61-62).
[114] KOSMAS I.36, s. 64.
[115] Tamtéž.
[116] Tamtéž.
[117] Tamtéž.
[118] KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I.*, s. 91.O Boženě jakožto Křesinově dceři uvažoval PALACKÝ, František, *Dějiny* I.II, s. 189. Citace v textu KOSMAS I.36, s. 64; ŽEMLIČKA, Josef, *Jak žili, vládli, umírali,* s. 155. V literatuře se objevil dokonce názor, že Boženu si Kosmas vymyslel a že neexistovala. S tímto názorem vystoupil historik V. Flajšhans, který tvrdil, že český kronikář pouze přejal známou historku a normandském knížeti Robertovi a kožešníkově dceři Arlettě. Tato historka se velmi podobá českému příběhu. Podle ní totiž Robert spatřil Arlettu, jak pere prádlo a ihned si ji vyžádal na noc. Po nějaké době se Arlettě narodil syn, slavný Vilém Dobyvatel. Flajšhans svoji teorii dokládal tvrzením, že kožešník byl ve středověké latině nazýván *„crusinarius“*, odtud tedy Kosmův Křesina. Podobnost obou příběhů je zarážející, nikoliv však nepochopitelná (zejména v období raného středověku, kdy se mnoho takřka identických příběhů objevuje v různých úpravách u více autorů). Nelze však z tohoto důvodu zpochybnit fyzickou existenci Boženy, třebaže okolnosti setkání mohly být trochu jiné, než jak nám předkládá kronikář. K sňatku s Boženou ho mohly vést spíše pragmatické důvody (neplodnost předchozí manželky), než že byla *„pleti bělejší než sníh“* (KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I.*, s. 105). Existenci Boženy dokládá Kosmova zmínka o jejím úmrtí (1052) (KOSMAS II.13, s. 94) a také

Již jsem výše uvedl, že Břetislav svoji choť unesl. Učinil tak z logických a zištných důvodů. Chtěl totiž napravit svůj nelegitimní původ sňatkem s urozenou ženou, a tím posílit svoji společenskou prestiž. Jeho matka byla totiž prostá selka.[119]

Únosy nebyly zcela běžnou praxí, nicméně z evropských dějin známe pár případů, kdy si příslušníci tehdejší aristokracie a vznešených rodů získávali manželky únosem. Málokterý pokus však skončil tak úspěšně jako ten Břetislavův. Církev únosy odsuzovala a považovala je za hříšný akt, podobně se z pochopitelných důvodů k únosům stavěli příslušníci aristokracie. Únosce byl často pronásledován příslušníky dotčeného rodu a dívka byla považována za zneuctěnou. Motivů k provedení násilného aktu únosu bylo více, nejčastěji se jednalo o rodové ambice, snahu o proniknutí do úzké skupiny vlivných lidí stojících okolo trůnu a ctižádostivé plány větší skupiny velmožů.[120]

Kníže Břetislav si za manželku vyhlédl urozenou Jitku ze vznešeného rodu hrabat ze Schweinfurtu a sňatkem s touto urozenou ženou chtěl vylepšit svůj sociální statut, což se mu podařilo. Břetislav nebyl za únos nikterak potrestán, tvrdý trest však stihl jeho bojovníky. Událost samotnou líčí kronikář Kosmas takto: „*jedněm oči vyloupali a nosy uřezali, jiným ruce a nohy uťali, a jen kníže s několika málo muži a s unesenou pannou stěží unikl v noční temnotě.*“[121] K této události došlo v roce 1021 a o deset let později se Břetislavovi a Jitce narodil první potomek. Kníže mohl být spokojen, jelikož se jednalo o mužského potomka a pokračování vládnoucí dynastie tak bylo zachováno. Břetislav však neskončil pouze u jediného potomka, měl celkem pět synů. Jestliže byl Břetislav na přelomu tisíciletí tolik kýženým Oldřichovým potomkem (jedináčkem), jeho nástupce a zachránce dynastie, který nemusel čelit nárokům vládychtivých sourozenců, ocitl se sám Břetislav jakožto otec-vladař ve zcela odlišné situaci. Aby zamezil bratrským rozepřím a sporům o vládu a tím pádem

skutečnost, že se k ní Břetislav sám hlásil. Na její počest nechal nadat kapitulu ve Staré Boleslavi. (CDB I, č. 382, s. 361).

[119] Na Boženin nízký původ poukazuje také skutečnost, že se její jméno nestalo tradičním jménem pro novorozené Přemyslovny, na rozdíl od jména urozené manželky jejího syna (Jitka), které se užívalo. K tradování určitých osobních jmen v přemyslovském rodě KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I.*, s. 106-108.

[120] KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I.*, s. 83 a 98.

[121] KOSMAS I.40, s. 72. Jitčin únos byl patrně živý v dobové paměti, neboť na mincích z 12. století se objevuje námět jezdce na koni, který má před sebou postavu ženy (denár Vladislava I., ražený v letech 1118-1120 nebo po 1120, který patrně odkazoval na únos Jitky).

zejména tříštění státní moci, vyhlásil Břetislav na sklonku svého života tzv. stařešinský zákoník, podle kterého měl vládnout vždy nejstarší žijící Přemyslovec.[122]

Kníže Břetislav byl jedním z nejvýraznějších panovníků českého středověku. Břetislavova politická kariéra prošla složitým vývojem v závislosti na aktuální mezinárodně politické situaci. Své vladařské dovednosti, kterým se naučil během svého působení na Moravě, naplno zúročil ve třicátých letech, kdy se stal řádně zvoleným vládcem Čechů. Břetislav měl smělé plány a veškeré okolnosti mu nahrávaly do jeho diplomatických karet, následně však nastal bod zlomu. Ten nastal ve chvíli, kdy na říšský trůn usedl Jindřich III., jenž nehodlal trpět vzestup českého knížectví. Prvotní nepřátelský vztah se však velice záhy proměnil ve vzájemnou spolupráci, jelikož vliv císařství na východě slábl. Břetislav se tak na přání císaře angažoval zejména v Uhrách. Císař na oplátku značně toleroval politiku českého knížectví v polské otázce. Ostatky svatého Vojtěcha tak již definitivně zůstaly v samotném srdci českého knížectví a Břetislav tak položil v otázce zřízení pražské metropole solidní základy, na kterých mohl později stavět Karel IV., jemuž se povedlo Břetislavův záměr o několik století později realizovat. Ze státoprávního hlediska po sobě Břetislav zanechal výraznou stopu v podobně vydání výše zmíněného nástupnického řádu a rozdělení Moravy na jednotlivé úděly, což však v následujících letech nezamezilo mocenským sporům mezi jednotlivými údělníky.

Břetislav se velkorysým zřízením staroboleslavské kapituly zapsal také do kulturních dějin. Vyprávění o setkání knížete Oldřicha s Boženou se dostalo na stránky školních učebnic a stalo se námětem pro mnohá vyobrazení a umělecká díla. Byla napsána nejedna historická či beletristická publikace s protiněmeckým hrotem, která vzala za vděk motivem českého selství,[123] bylo odehráno mnoho divadelních her. Tento námět pronikl do všech forem umělecké tvorby.[124] Břetislav pak navždy zůstane jediným levobočkem, který kdy usedl na český trůn.

---

[122] Též seniorátní řád. Nejednalo se však o nic nového, bylo tomu tak již v 10. století. Morava se však rozdělením na jednotlivé úděly ocitla pod vládou mladších rodových větví. Stařešinský řád podporoval vůdčí roli Přemyslovců a aklamační (volební) právo předních velmožů. K volbě a nastolování českých knížat ŽEMLIČKA, Josef, *Volba a nastolování českých knížat,* s. 290-291. K nástupnictví a stařešinskému zákonu s odkazem na další literaturu TÝŽ, *Čechy v době knížecí,* s. 69-75.

[123] Vztah k půdě je tradičně vnímán jako jeden ze symbolů Slovanství.

[124] Příběh Oldřicha a Boženy pronikl později také na filmové plátno (drama Františka Hrubína se stalo předlohou pro filmové zpracování Otakara Vávry). K projevům tohoto příběhu v dramatu a próze RAK, Jiří, *Jak se z únosu stane ctnost aneb Oldřich a Božena a Břetislav a Jitka v optice českého obrození,* in: Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin D. Třeštíka, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, Praha 2003, s. 251-260. též ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 148-149.

4 Nemanželské děti Přemysla Otakara I.

Ač většina otců chtěla, aby jejich nemanželské děti byly legitimizovány, Přemysl Otakar I. udělal pravý opak a své děti narozené v řádném manželství zapudil. Následující stránky budou věnovány zejména těmto dětem z Přemyslova prvního manželství s Adlétou, dcerou míšeňského markraběte Oty z rodu Wettinů, a otázce jejich legitimity.

4.1 Vratislav

Svatba Přemysla Otakara s dvacetiletou Adlétou proběhla někdy mezi léty 1178-1180 a tento Přemyslův sňatek je pro nás zajímavý zejména s ohledem na legitimitu nástupnictví jeho prvorozeného syna Vratislava. Přemysl se seznámil s Adlétou někdy během let 1173-1178, kdy pobýval v nuceném exilu v Míšeňsku. Nikoliv náhodou se Přemysl uchýlil právě na dvůr míšeňských markrabat. Přemysla totiž spojovaly s Wettiny příbuzenské vztahy. Adlétin bratr (Albrecht) měl za manželku Přemyslovu neteř Žofii, dceru knížete Bedřicha. Adlétina sestra (Žofie) byla provdána za Přemyslovce Oldřicha, syna Soběslava I. V tomto kontextu tedy nebyl sňatek s Adlétou nikterak překvapivý.[125] Nicméně, Adlétina rodina původně tento vztah nepodporovala. K uzavření sňatku však přesto došlo, třebaže sám sňatek patrně nesplňoval všechny náležitosti.[126]

Prvorozený syn vzešlý z manželství s Adlétou Míšeňskou se narodil patrně okolo roku 1180 a jako nejstarší a zároveň jediný mužský potomek měl mít nezpochybnitelný nárok na převzetí vlády po svém otci. Nicméně, Přemysl se zcela překvapivě svého prvorozeného dědice zřekl, svoji manželku zapudil a manželství prohlásil prostřednictvím pražského biskupa Daniela za neplatné. Jako záminku Přemysl uvedl blízké příbuzenství ve čtvrtém stupni.[127] Byl to zcela jistě odvážný a riskantní krok, jelikož tehdy jako čtyřicátník neměl jiného mužského potomka a dynastická kontinuita tím byla značně ohrožena. Přemysl bezesporu neměl s Adlétou ideální manželský vztah. Vlády v Čechách se poprvé ujal v roce

[125] V. Novotný se domnívá, že Přemyslův sňatek s Adlétou měl politicky vyvážit zmíněný sňatek Oldřicha s Žofií Wettinskou. Viz NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 238.
[126] ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar I.,* s. 60; ČERNÁ, Marie: *Rozvod Přemysla I. s Adlétou Míšeňskou,* Časopis Společnosti přátel starožitností 30, 1922, s. 11; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 238-241; VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české,* II. díl, s. 88.
[127] Rozvodu a jeho okolnostem blíže ČERNÁ, Marie: *Rozvod Přemysla I. s Adlétou Míšeňskou,* Časopis Společnosti přátel starožitností 30, 1922, s. 9-44.

1192, záhy po nástupu na knížecí stolec se však dostal do sporu se svým bratrancem a zároveň pražským biskupem, Jindřichem Břetislavem. Značnou část devadesátých let (1193-1197) musel Přemysl strávit v exilu. Na trůn se vrátil v roce 1197, ovšem tehdy již bez své první zapuzené manželky. Adléta společně s dětmi odešla ke svému bratru Dětřichovi a strýci Dedovi a Wettiny si tímto aktem český kníže znepřátelil. Přátelské vztahy však utužoval u svých východních sousedů, když na konci devadesátých let pojal za manželku Konstancii, sestru uherského krále Emericha.[128]

Někteří historici jsou toho názoru, že za tento posun může *„nespoutaná smyslnost“* a náruživost knížete. V. Novotný píše, že *„nejsilnější byly pohnutky osobní. Tkvěly v neúkrotné a nespoutané smyslnosti Přemyslově. Stárnoucí Adléta ho prostě omrzela, hledal choť mladší, a jakmile ji nalezl, neváhal si pomoci beze všech ohledů“*.[129] V. Vaníček Přemyslovo počínání spojuje s prestiží a snahou o založení nové královské dynastie.[130] Domnívám se, že všechny tyto motivy si nutně neprotiřečí a že kníže jednal na základě všech těchto pohnutek, především však na základě těch politických. Na tomto místě považuji za vhodné poznamenat, že někdy po roce 1200 zemřel Přemyslův prvorozený syn ze vztahu s Konstancií Uherskou, který se taktéž jmenoval Vratislav. Královské jméno zcela jistě neobdržel náhodou.[131]

Adléta se nakrátko vrátila na pražský dvůr v letech 1204-1205, jednalo se však pouze o epizodní pobyt vynucený navíc říšským králem Filipem Švábským, který tak chtěl uklidnit míšenské Wettiny. Přemysl se zatím usilovně věnoval politickým záležitostem, když během Adlétina pražského pobytu provdal jejich společnou dceru Markétu za dánského krále Valdemara.

V roce 1205 porodila královna Konstancie Přemyslovi syna Václava a upevnila svoji pozici na Hradě, zatímco Adléta Čechy zklamaně opustila. Adléta se se svým postavením nehodlala smířit a bránila zejména práva svého syna Vratislava, když se opakovaně

---

[128] ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských,* s. 94-95; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 241.
[129] NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 239.
[130] Též ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských,* s. 94-95; VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české,* II. díl, s. 88-92. V. Vaníček podotýká, že k záměru založit novou „královskou rodinu“ nebyla jiná královská dcera ve střední Evropě k dispozici (Tamtéž, s. 91). KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 564 kladou Vratislavovo úmrtí před rok 1204.
[131] V otázce Vratislavova úmrtí nejsou historikové jednotní. V. Vaníček klade Vratislavovo úmrtí do roku 1201 (VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české,* II. díl, s. 100), zatímco J. Žemlička píše, že *„malý kralevic obdržel jméno Vratislav, nepochybně k zastínění stejnojmenného a nyní nepohodlného prvorozence“* a že zemřel v dětském věku (ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar I.*, s. 93).

dožadovala zásahu kurie. Zapuzení Adléty bylo k papežskému zásahu dostatečnou záminkou. Papež Inocenc III. záhy zahájil proti Přemyslově *„nevhodnému manželství“* nový proces, který definitivně vyřešila až roku 1211 Adlétina smrt. Mezitím v roce 1207 zasnoubil Filip Švábský svoji dceru Kunhutu Václavovi, dvouletému synovi krále Přemysla a Konstancie. Tento krok byl naprosto zřejmým signálem, koho že Přemysl považuje za dědice a svého nástupce. Filip Švábský pak tímto aktem de facto popřel legitimitu Přemyslova prvního manželství. Po smrti Adléty papež legitimoval všechny Přemyslovy děti z obou manželství a tímto krokem uznal svazek s Konstancií za plnohodnotný.[132]

Přemysl Otakar nebyl jediným evropským vládcem, který striktně prosazoval své dynastické zájmy. Historie zná analogický a soudobý příběh lásky francouzského krále Filipa II. Augusta k Agnes Meránské.[133] Filip nejprve pojal za choť dánskou princeznu Ingeborg, dceru krále Valdemara I., aby posílil samostatný vliv Francie. Královna však trpěla nervovou chorobou a také samotný král se netěšil plnému zdraví. Proto ihned v roce svatby (1193) požádal papeže o zrušení sňatku a na shromáždění biskupů a velmožů nechal sňatek rozvázat. Ingeborg pak byla internována v klášteře. Následně se Filip roku 1196 oženil s krásnou Agnes Meránskou a měl s ní tři děti. Toto se samozřejmě nelíbilo dánské straně, ani kurii, která se vyslovila proti rozvázání sňatku s Ingeborg a nový sňatek odsoudila. Filip však toto stanovisko kurie, podobně jako Přemysl, ignoroval.

Francouzský král nepojal za manželku žádnou bezvýznamnou metresu. Agnes Meránská pocházela z rodu Andechsů z jižního Německa, který dosáhl za Štaufovců vévodského titulu a držel mnohé majetky napříč Burgundskem, Bavorskem, Franky a Istrií. Sňatková politika Andechsů byla orientovaná směrem na východ (Slezsko, Uhry, Srbsko, Morava). Sestra Agnes Meránské se provdala za pozdějšího uherského krále Ondřeje. Další princezna z tohoto rodu, Hedvika, se provdala za Jindřicha I. Bradatého z rodu Piastovců a stala se posmrtně patronkou Slezska.[134]

Z výše uvedeného nástinu sňatkové politiky dvou významných evropských středověkých vládců zcela jasně vyplývá, že příslušníci vládnoucích rodů si za partnery vybírali rovnocenné protějšky ze vznešených rodů, které měly významný politický vliv. Osobně se domnívám, že

---

[132] Zmínka o Přemyslovi, který vypudil svoji legitimní ženu a přijal cizoložnici CDB II, č. 10, s. 9; VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české,* II. díl, s. 88-92 a 104.
[133] Filip II. August (1165 – 1223) byl francouzským králem, který se zasloužil o sjednocení středověké Francie.
[134] VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české,* II. díl, s. 89-91.

v případě Přemysla Otakara i francouzského krále Filipa sehrály svoji roli zejména politické dopady jejich sňatků. Pro Přemysla mělo rodové příbuzenství s uherským vládnoucím rodem jistě větší prestiž než aliance s rodem míšeňských markrabat.[135]

Nyní se však vraťme k osobě samotného Vratislava. O jeho životě toho víme vzhledem k nedostatečné pramenné základně velmi málo. Jeho jméno figuruje ve všeho všudy šesti listinách, přičemž se povětšinou jedná o listiny Dětřicha Míšeňského, kde vystupuje jako svědek.[136] Z tohoto důvodu se můžeme domnívat, že po roce 1198 pobýval ve vyhnanství právě v Míšni, v blízkosti rodiny své matky. Po smrti Dětřicha Míšeňského se patrně uchýlil na dvůr durynských lantkrabat. Na všech listinách se Vratislav tituluje jako syn krále českého a zdůrazňuje tak svůj královský původ.[137] Dále víme, že mu Ota IV. Brunšvický udělil v roce 1212 Čechy v léno.[138] Šlo však pouze o demonstrativní akt bez reálného politického dopadu.[139] Poslední zmínka o Vratislavovi se váže k roku 1225, kdy vystupuje jako svědek v listině Ludvíka IV. Durynského.[140] Jeho další osudy nám nejsou známy. Nic bližšího nevíme ani o jeho manželce či případných potomcích.

4.2 Markéta Dagmar, Božislava a Hedvika

Z manželství Přemysla Otakara s Adlétou Míšeňskou máme kromě Vratislava pramenně doloženy také tři dcery – Markétu, která se stala dánskou královnou a přijala jméno Dagmar, Božislavu a Hedviku.[141] O jejich životech toho mnoho nevíme, jelikož životní osudy nemanželských dcer stály na pokraji zájmu středověkých kronikářů. O Markétě se dokonce nezmínil žádný ze středověkých kronikářů a neznají ji ani soudobé písemné prameny domácí provenience. Pro Čechy Markétu objevil až v polovině devatenáctého století J. E. Vocel, který

---

[135] V. Vaníček poukazuje na rozdílné postavení Adléty a Ingeborg ve chvíli rozkolu, a to zejména na skutečnost, že francouzský král s Ingeborg nikdy nežil manželským způsobem, zatímco Přemysl Otakar měl s Adlétou několik dětí včetně Vratislava, potenciálního následníka trůnu s královským jménem. Zapuzení Adléty a sňatek s Konstancií mělo dynastický rozměr, přičemž Vaníček k tomuto dodává, že jiná vznešená nápadnice z královského rodu v Evropě k dispozici nebyla. Viz Tamtéž, s. 91.
[136] CDB II, č. 68, s. 63; CDB II, č. 91, s. 88; CDB II, č. 122, s. 111.
[137] CDB II, č. 68, s. 63: *„Wrislavs filius regis Boemie“*; CDB II, č. 79, s. 74: „*Writzelaus, filius illustris regis Othacari Boemorum*“; CDB II, č. 91, s. 88: „*Wrezlaus filius regis Boemie*“; CDB II, č. 122, s. 111: „*Wrezzlaus filius regis Bohemie*“ CDB II, č. 280, s. 274: „*dominus Wretzlaus, filius regis Bohemie“*.
[138] CDB II, č. 94, s. 89-91.
[139] KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 564.
[140] CDB II, č. 280, s. 274.
[141] GENEALOGIA WETTINENSIS, ed. E. Ehrenfeuchter, in: MGH SS 24, Hannover 1879, s. 229: „*Adelam duxit Odacarus, qui postea fuit dux Bohemie, quique genuit ex ea filium Vredislaum et filias tres…“*.

ji věnoval několik studií. Vycházel přitom ze zahraničních pramenů, zejména pak z dánských lidových písní.[142] O dalších dvou dcerách máme pouze kusé informace. Hedvika se připomíná v blíže nedatované svatojiřské listině, kde je uvedena ve svědečné řadě.[143] Na základě této skutečnosti se můžeme domnívat, že snad byla řeholnicí u sv. Jiří v Praze. Dříve působila v klášteře Gernrode.[144] Kdy se Hedvika narodila, nevíme. S jistotou neznáme ani datum jejího úmrtí. Uvažuje se o 20. či 21. březnu neznámého roku,[145] přičemž však není jisté, zda se datum úmrtí uvedené v doksanském nekrologiu nevztahuje k jiné Hedvice. Mohlo by se jednat o dceru Vladislava II.[146]

Božislava se narodila někdy před rokem 1197, patrně však dříve. Není vyloučeno, že byla roku 1198 nebo 1199 zasnoubena s rakouským vévodou Leopoldem VI. Spíše se však jednalo o její starší sestru, výše zmíněnou Markétu Dagmar.[147] Víme také, že byla provdána za hraběte Jindřicha z Ortenburgu.[148] Zde však naše povědomí o existenci této nemanželské dcery pomalu končí, nic bližšího o jejím životě nevíme.

Vraťme se nyní k Markétě Dagmar, nejstarší dceři z Přemyslova prvního manželství. Markéta se narodila někdy před rokem 1190 a v dětském věku prožívala politické vzestupy a pády svého otce. Poté, co nechal Přemysl Otakar prohlásit manželství s Adlétou za neplatné, byla nucena společně se svou matkou a sourozenci odejít do exilu. Koncem devadesátých let pak byla patrně zasnoubena s rakouským vévodou Leopoldem VI. Toto zasnoubení však bylo následně zrušeno.[149]

---

[142] VOCEL, Jan Erazim, *Královna Dagmar,* in: ČČM 20, s. 484-500; TÝŽ, *Dánské národní písně o královně Dagmar,* in: ČČM 20, s. 769-785.
[143] CDB II, č. 15, s. 11: „*Adhewic filia regis*“.
[144] ČERNÁ, M. L., *Rozvod Přemysla I. s Adlétou Míšeňskou,* Časopis Společnosti přátel starožitností 30, 1922, s. 16; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 238; KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 564.
[145] NECR. DOX., s. 17: „*Hedwigis filia regis*“.
[146] KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s.564.
[147] KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 564.
[148] GENEALOGIA WETTINENSIS, ed. E. Ehrenfeuchter, in: MGH SS 24, Hannover 1879, s. 229. Též GENEALOGIAE COMITUM et marchionum saec. XII. et XIII. Ed. W. Wattenbach, in: MGH SS 24, Hannover 1879, s. 78; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 640, pozn. 3; ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských,* s. 139; TÝŽ, *Přemysl Otakar I.,* s. 90.
[149] KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 564. Mohlo se však jednat o její sestru Božislavu (viz výše).

Markéta se opět objevuje v Praze během krátkého smíření jejích rodičů v letech 1204-1205. Toto smíření bylo důsledkem Přemyslových aktivit a přeskupení politických sil v Říši. Přemysl Otakar se velice obratně pohyboval na poli evropské diplomacie a počátkem prvního decenia třináctého století se stal ve sporu o říšský trůn podporovatelem tábora stoupenců Filipa Švábského. Zároveň se však nechtěl vzdát politických výhod z dřívějšího spojenectví s Otou IV. Brunšvickým. Přemysl, třebaže se opět ocitl ve štaufském táboře, se tedy rozhodl využít nastalé situace, aby se sblížil s dánským vládnoucím rodem a volně tak udržoval styky s welfskou stranou. Jak totiž poukazuje V. Novotný, Ota byl s Dánskem v natolik úzkých stycích, „*že to až budilo nelibost v říši.*“.[150]

Nové spojenectví měl zpečetit sňatek mezi Markétou a dánským králem Valdemarem II., ke kterému došlo roku 1205 v Lübeku.[151] Samotnému sňatku pak předcházelo vyslání dánského poselstva do Prahy, které vedl králův vyslanec pan Strange Ebesön. Tento šlechtic se měl údajně s nevěstou dát do hry v šachy a pro svého krále ji vyhrát. Tak tomu alespoň chce literární tradice.[152] Ve skutečnosti se však jednalo ze strany Přemysla o pragmatický a promyšlený čin, ba dokonce o „*chladnou politickou vypočítavost*“.[153]

Žádná princezna a pravděpodobně ani žádná jiná svobodná žena si svého ženicha nemohla svobodně vybrat, byl jí vybrán jejím otcem. Nejinak tomu bylo v případě Markéty. Dánský král pocházel ze starobylého rodu Estridsonů, který vládl v Dánsku již od 12. století. Samotný Valdemar vládl teprve od roku 1202. Jak jsem již naznačil výše, Valdemar udržoval blízké vztahy s Otou Brunšvickým a anglickým králem Richardem Lví Srdce a z tohoto spojenectví mohl v případě dalších politických zvratů Přemysl mnohé vytěžit. Markéta se tedy stala nástrojem Přemyslovy sňatkové politiky a vykonala vůli svého otce. V době sňatku bylo Valdemarovi asi pětatřicet let, Markétě mohlo být kolem osmnácti let.[154]

O vztahu mezi Přemyslem a Markétou toho mnoho nevíme. V útlém věku prožívala manželské rozepře svých rodičů a od roku 1205 byl její osud spjat s životem na severu

---

[150] NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 270.
[151] ANNALES RYENSES, ed. G. H. Pertz, in: MGH SS 16, Hannoverae 1874, s. 405: „*Waldemarus duxit Daghmar, filiam regis Boemie*“; ANNALES LUNDENSES, Ed. G. Waitz, in: MGH SS 29, Hannover 1892, s. 207: „*filiam regis Boemie Dagwmarh*“; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 272, pozn. 3.
[152] NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 270; JOACHIMOVÁ – VOTOČKOVÁ, Jiřina, *Královna Dagmar,* in: ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie (ed.), *Královny a kněžny české,* s. 65.
[153] NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3,* s. 272.
[154] JOACHIMOVÁ – VOTOČKOVÁ, Jiřina, *Královna Dagmar,* in: ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie (ed.), *Královny a kněžny české,* s. 64.

Evropy, daleko od pražského dvora a svých rodičů. Z této doby máme informace zejména z dánských pramenů a lidových písní, které královnu Dagmar opěvovaly.[155] Královna si dánský lid získala svoji šlechetnou a dobrotivou povahou, měla být oblíbená zejména u sedláků a měšťanů. Jako svatební dar si totiž na svém choti údajně vyžádala tři přání: aby propustil z vězení svého strýce biskupa Valdemara, aby osvobodil vězně a v neposlední řadě, aby odpustil sedlákům daň z popluží. Nevíme, do jaké míry tyto legendy odpovídají historické realitě. Víme však, že královna Markéta – Dagmar je dodnes v Dánsku velice populární historickou postavou. V roce 1863 byl v královnině hrobě nalezen křížek byzantského původu ze zlata a emailu z přelomu 10. a 11. století, který si do Dánska přivezla patrně z Čech. Kopii tohoto šperku v různých podobách dodnes nosí mnoho dánských žen.[156]

Markéta nebo Dagmar? Zastavme se nyní na okamžik u jména této nejstarší Přemyslovy dcery. V literatuře se můžeme nejčastěji setkat s pojmenováním Markéta, Dagmar nebo Markéta Dagmar. Její vlastní jméno bylo Markéta, v Dánsku však přijala jméno Dagmar, které mělo odkazovat na její půvab a patrně bylo odvozeno od slova Dagmö, což znamená denní panna, nebo od Dagmor, tedy ranní záře. Existují také domněnky, že Dagmar byla dánská zkomolenina českého jména Drahomíra, ale pro tuto tezi neexistují žádné doklady. Jméno Markéta bylo navíc v Přemyslovském rodě dosti obvyklé jméno a nic nenasvědčuje tomu, že by Markéta užívala v Čechách dvou jmen.[157]

Markéta Dagmar porodila Valdemarovi v roce 1209 následníka trůnu stejného jména, který později získal přízvisko Dobrý. Od roku 1215 vládl společně se svým otcem, samostatné vlády se však nedožil. Valdemar Dobrý předčasně zemřel roku 1231 na následky zranění, které utrpěl při lovu (byl postřelen). Samotná královna Markéta Dagmar pak zemřela v roce 1213 při porodu druhého dítěte. Pohřbena byla po boku svého manžela v kostele svatého Bendta (Benedikta) v Ringstedu.[158] Do dnešních dob se dochovalo povědomí o její laskavé povaze, která se stala námětem mnohých uměleckých zpracování v českém i dánském prostředí.[159]

---

[155] K písním zejména VOCEL, Jan Erazim, *Dánské národní písně o královně Dagmar,* in: ČČM 20, s. 769-785.
[156] ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských,* s. 139. Ke křížku ČERNÝ, Antonín Bohumil, *Křížek královny Dagmar,* in: ČSPSČ 19, 1911, s. 16-18; VOCEL, Jan Erazim, *Křížek Dagmařin v muzeu kodaňském,* in: Zlatá Praha 1, 1884, s. 290.
[157] JOACHIMOVÁ – VOTOČKOVÁ, Jiřina, *Královna Dagmar,* in: ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie (ed.), *Královny a kněžny české,* s. 59-60.
[158] Tamtéž, s. 67-68.
[159] V roce 1913 byl na místě zbořeného hradu v Ribe, kde královna zemřela, postaven pomník královny od Anne Marie Carl Nielsen. Zvony v tamní katedrále pak mají dvakrát denně hrát píseň *Smrt královny Dagmar.* Na konci

4.3 Vilemína z Milána, dcera krále Přemysla?

Jisté spekulace dodnes vzbuzuje a záhadou je opředena jakási Viléma či Vilemína, jež strávila podzim svého života v Miláně.

Původ Přemyslovy údajné dcery Vilémy (či jinak Blaženy) vyvolává dodnes mnoho otazníků. O její existenci víme pouze z neúplných akt milánského inkvizičního procesu z roku 1300.[160] Podle vyslechnutých svědků sem před desítkami let, snad roku 1262, přišla jakási Vilemína či Viléma z Čech (*Guillelma, Guilemina, Guglielma Boema*). Dříve prý měla být zvána Felix (*nominata fuit primo felix*), což by česky znělo Blažena. Žila v Miláně se svým synem a pouze se vědělo, že její matka se jmenovala Konstancie a její otec byl českým králem (dle výpovědi Andrea Saramity: *videlicet quod fuit filia quondam Regis boemie*).[161] Tato žena prý měla schopnost uzdravovat a kolem této nevšední osoby se soustředil kruh uctívačů, který ji měl za svatou. Ostatně, sama Viléma se prý jednou označila za převtělení sv. Ducha. Měla zemřít 24. srpna 1281 (data se někdy různí) a její tělo bylo posléze převezeno do cisterciáckého opatství Santa Maria di Chiaravalle, s nímž Viléma udržovala čilé styky a kde také odpočívali Čechové padlí roku 1158 v bojích o Milán. Kult Vilemíny (Blaženy) tímto však nezanikl. Chiaravalle se stalo centrem jejího posmrtného uctívání a její obdivovatelé byli pronásledováni inkvizicí. Jedni v ní hledali novou světici, jiní pak ženské vtělení Boha. Mezi stoupenci Vilemínina kultu vynikla sestra Mayfreda z milánského kláštera Casa di Biassono, příbuzná rodu Viscontiů. Se stoupenci Vilemíny byl veden inkviziční proces a několik osob, včetně Mayfredy, skončilo v plamenech. V roce 1300 pak byly veřejně spáleny také exhumované ostatky Vilémy.[162]

---

dvacátých let minulého století byla v Ringstedu odhalena pamětní deska, kde je královna Dagmar vyobrazena s poddanými. Dánský skladatel Poul Schierbeck (1888-1949) složil na její počest kantátu *Dronning Degmar*. Václav Beneš Třebízský napsal román *Královna Dagmar* (1883), Svatopluk Čech pak historický epos *Dagmar* (1885). Z dalších děl zmiňme divadelní hru Milana Klímy a Ludvíka Kundery *Královna Dagmar* (1988), operu Aloise Jiráska *Dagmar* (1908) či obrazy Václava Brožíka *Svatební průvod královny Dagmary* (1874) a *Svatební hra v šachy* (1879).

[160] BENEDETTI, Marina, *Milano 1300: I processi inquisitoriali contro le devote e i devoti di santa Guglielma,* Milan 1999.

[161] J. Polc se domnívá, že otec našel Blaženě ženicha někde v cizině, viz POLC, Jaroslav, *Světice Anežka,* s. 12-13. Mezi Přemyslovce ji zařadil i PALACKÝ, František, *Dějiny* I.2, s. 346, tab. V. S odkazem na další literaturu ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 218 a 386, pozn. 40 a 41.

[162] ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s.218; TÝŽ, *Počátky Čech královských: 1198-1253, Proměna státu a společnosti,* s. 140. Stoupencům Vilemíny z Milána a duchovním rozměrem jejich hnutí se ve své práci věnovala STARÁ, Lenka, *Vilemína z Milána a její stoupenci.* Magisterská diplomová práce. Obhájeno na ústavu Religionistiky, FF MU, 2009.

Vilemínin původ, tedy zda lze tuto osobu spojovat s přemyslovskou dynastií a konkrétně s českým králem Přemyslem Otakarem I., je otázkou, která rozděluje historiky na dva tábory. Teze, že Vilemína byla Přemyslovnou, má své zastánce i odpůrce. Na základě líčení A. Saramity ji František Palacký zařadil do genealogie Přemyslovců a její jméno figuruje i v dalších genealogických rekonstrukcích. Poněkud odlišnou a velice zajímavou verzi nabízí J. Žemlička.

Když prý chtěli milánští přátelé zpravit Viléminy nejbližší o její smrti, v Praze žádného krále nezastihli, neboť byl mrtev. Vskutku, tehdy již Přemysl Otakar II. nežil a Václav II. dlel v zahraničí. Podle J. Žemličky však hlavní záhada spočívá v otázce, proč by údajná královská dcera opustila domovinu a ocitla se až za Alpami. Podle jedné starší domněnky se Viléma stala jeptiškou, avšak zhřešila a se svým dítětem se nakonec ocitla v Miláně. Nabízí se však i jiné řešení. J. Žemlička naznačuje, že Viléma by ve skutečnosti mohla svůj královský původ předstírat. Ostatně, druhá polovina 13. století zaznamenala první „lžikrále“.[163] Nabízí se tedy otázka, zda Vilemína nebyla pouhou podvodnicí, hlásící se ke slavné královské dynastii. Pokud by skutečně byla královskou dcerou, unikla by zájmu kronikářů? A proč tak dlouho setrvávala v „emigraci“? To jsou otázky, které královský původ Vilemíny přinejmenším zpochybňují. Zda tedy Vilemína skutečně byla spřízněna s Přemyslovci, nevíme. Jelikož se stěží objeví nějaký jiný pramen, který by nám blíže vylíčil osudy této zajímavé ženy, zůstane Vilemína patrně navždy potencionální dcerou Přemysla Otakara I.[164]

[163] Např. falešný císař Fridrich II.
[164] ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 218-219; TÝŽ, *Počátky Čech královských: 1198-1253, Proměna státu a společnosti,* s. 140-141.

5 Nemanželské děti Přemysla Otakara II.

Z posledních Přemyslovců měl největší nám dnes známý počet nemanželských potomků Přemysl Otakar II. Mladý Přemysl se v zájmu mocenské expanze oženil s dědičkou rakouských zemí Markétou Babenberskou, které v té době bylo padesát let a z pochopitelných důvodů snad již děti mít ani nemohla. Přemysl byl v té chvíli jediným zástupcem vládnoucí dynastie, a pokud by nešťastnou náhodou zemřel, ocitlo by se jeho království bez pána a ve zmatku. Bylo tedy třeba jednat. Sám Přemysl prý vybídl svou choť, aby mu nabídla jednu ze svých dvorních dam. Alespoň dle líčení Františka Pražského a Přibíka Pulkavy z Radenína. Zatímco zpráva Františka Pražského není blíže datována, Přibík Pulkava píše k roku 1252: *„Protože byla neplodná (Markéta), připisovala hanu neplodnosti manželovi. Když se to její manžel dozvěděl, řekl jí: dej mi jednu ze svých dívek a během roku vyzkoušíš mou potenci nebo impotenci. Ona souhlasila a dala mu jednu z dívek, kterou milovala více než ostatní, dceru pana z Künringu z Rakous. V prvním roce s ní zplodil syna jménem Mikuláše, jehož později učinil vévodou opavským.“*.[165] Zpráva u Františka Pražského v podobném duchu: *„A ačkoliv řečená Markéta byla neplodná, připisovala hanbu neplodnosti králi, tvrdíc, že je neplodným proto, že se narodil na den sv. Petra. Král však řekl: Dej mi jednu ze svých dívek a do roka s ní zplodím chlapce., s čímž královna souhlasila.“* František Pražský nás také zpravuje o vzhledu oné dívky, která *„byla ostříhána po mužsku, a proto se obecně nazývala Palcéřík, a zplodil s ní v prvním roce syna jménem Mikuláše a potom několik dcer“*.[166]

V dobových pramenech však nikde nefiguruje plné jméno královy milenky, Pulkava hovoří pouze o *dceři pana z Künringu z Rakous*.[167] Ačkoliv tedy bývá za tuto milenku považována Anežka z Kuenringu a osobně se také domnívám, že jí byla ona, nemáme stoprocentní jistotu, že tomu tak bylo. J. Žemlička se domnívá, že Přemysl Otakar II. měl

[165] PULKAVA, s. 143. Český překlad citován dle *Kroniky doby Karla IV*., napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987, s. 360-361.

[166] FRANC. PRAG. I.2, s. 9: *„que habebat tonsuram virilem et ideo Palczierzik vulgariter vocabatur“*. Český překlad citován dle *Kroniky doby Karla IV*., napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987, s. 61. Markéta Babenberská nemohla dát vhledem ke svému vysokému věku Přemyslovi dědice trůnu. Následkem této skutečnosti pak Přemysl navázal veřejný vztah s jednou z Markétiných dvorních dam, snad s Anežkou z Kuenringu, se kterou měl několik nemanželských dětí. Je možné, že Markéta sama Přemyslovi nabídla milenku ze svého fraucimoru. Mohlo se však také jednat o literární stylizaci, která měla ospravedlnit Přemyslův milenecký vztah. Je totiž nutné si uvědomit, že se jedná o narativní prameny, které byly sepsány se stoletým odstupem. M. Střeštíková dále uvádí, že Pulkavovu poznámku o Mikulášově prvorozenectví lze vysvětlit kronikářovou snahou zdůraznit existenci mužského potomka (viz STŘEŠTÍKOVÁ, Markéta, *Králův syn. Dětství a jinošství Mikuláše I. Opavského,* s. 11). Anežka byla zvána *Palcéřík* podle krátce střižených vlasů do tvaru přilby (VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny* III, s. 91).

[167] K identifikaci královy milenky, Anežky z Kuenringu NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I.4 Rozmach české moci za Přemysla Otakara II. (1253-1271),* Praha 1937, s. 97-99.

sedm nemanželských potomků, z toho pět dívek. Jak ale sám dodává, i těch sedm může být pouze špičkou ledovce. Jejich matky zřejmě pocházely z dvorských kruhů a zaujaly místo „oficiálních“ milenek. V takovém případě bylo slušné se o levobočky dobře postarat. Pokud se však Přemysl zapletl s ženou nízkého původu, bylo o tom jistě lépe pomlčet. Z líčení Přibíka Pulkavy víme, že Přemysl měl s Anežkou z Kuenringu syna Mikuláše a patrně dvě nebo tři dcery. O těchto dcerách máme, podobně jako tomu bylo výše v případě nemanželských dcer jeho děda, velmi málo informací.

Je možné, že se Přemysl nespokojil s jedinou milenkou, jelikož v legitimačních listinách z roku 1260 se vzpomínají pouze syn Mikuláš a dvě dcery.[168] Nabízí se varianta, že tito tři vzpomenutí v papežských listinách tvořili jen jakousi „elitu“ Přemyslova bočního potomstva. Pokud se Přemysl skutečně nespokojil pouze s jedinou milenkou, tak Anežku z Kuenringu časem vystřídala jiná oblíbenkyně, s níž měl Přemysl dcery Alžbětu, Elišku a syna Jana. Alžběta byla roku 1275 provdána za Jindřicha V. z Weitra-Kuenringu, jednoho z posledních věrných krále Přemysla v Rakousích. A jak podotýká J. Žemlička, těžko mohla být její matkou žena z rodu Kuenringů.[169]

Na následujících stránkách si představíme výše zmíněné nemanželské děti Přemysla Otakara z jeho vztahů s Anežkou z Kuenringu a s neznámou ženou.

5.1 Děti ze vztahu s Anežkou z Kuenringu

5.1.1 Dcery a jejich manželé

Vraťme se nyní ke zprávě Přibíka Pulkavy. Ten nám ve svém díle říká, že Přemysl Otakar II. zplodil s Anežkou z Kuenringu tři dcery, *„z nichž jednu dal panu ze Strakonic, druhou panu z Vartemberka a z Dürrnholce, třetí konečně dal panu Vackovi z Kravař“*.[170] Kronikář Neplach pak zmiňuje svatbu dcery Přemysla Otakara II. s jakýmsi šlechticem z Vitorazi.[171]

[168] RBM II, č. 269, s. 102; RBM II, č. 270, s. 103; RBM II, č. 274, s. 105-106.
[169] ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 243.
[170] PULKAVA, s. 143. Český překlad citován dle *Kroniky doby Karla IV*., napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987, s. 361.
[171] NEPLACH, s. 476-477.

Toto jsou klíčové informace, které nám pomohou blíže identifikovat jednotlivé dcery a jejich manžely.

Anežka

Anežka byla nejstarší dcerou Přemysla Otakara II. z jeho mimomanželského vztahu s Anežkou z Kuenringu. Rok jejího narození neznáme, patrně se však narodila ve druhé polovině padesátých let. Anežka byla jednou ze dvou dcer, která byla legitimizována papežskou listinou z října roku 1260.[172] Její jméno známe z listiny jejího syna Viléma ze Strakonic, kdy ji již uvádí jako zemřelou (5. 11. 1318).[173] Anežka žila ještě v červnu roku 1306, kdy byla dovršena výměna jejích věnných statků v Čechách. V této listině je označena jako Anežka, vnučka Václava I., a podle dosavadního stavu bádání se tato zpráva nemůže vztahovat k žádné jiné legitimní či nelegitimní Přemyslovně.[174]

Manželem Anežky byl Bavor II. ze Strakonic. Pocházel z jihočeského rodu pánů ze Strakonic a byl synem stejnojmenného otce, který zastával úřad královského komorníka.[175] Bavor se sňatkem s Anežkou zasloužil o výrazný mocenský vzestup svého rodu, který vyvrcholil za života jeho synů. Novodobá romantická literatura přiřkla Bavorovi přídomek „Veliký“, který měl odkazovat na skutečnost, že na rozdíl od některých vlivnějších a mocnějších rodů kolovala v žilách Bavorových dětí krev vládnoucího rodu. Bavor sám pochopitelně tento přívlastek nepoužíval. Bavor měl velice blízko ke královskému dvoru již od dětství, jelikož byl patrně v prostředí královského dvora vychováván. Účast mladého Bavora při slavnostním založení cisterciáckého opatství Zlatá Koruna v roce 1263 svědčí o jeho vysokém společenském postavení.[176]

Od roku 1267 byl Bavor II. ze Strakonic pravidelně uváděn na královských listinách a nelze vyloučit, že se na konci šedesátých let účastnil Přemyslovy křížové výpravy na Litvu. V této době mu mohlo být zhruba 15 let. Bavor se od útlého věku těšil králově přízni, což M.

---

[172] RBM II, č. 270, s. 103; RBM II, č. 274, s. 105-106.
[173] RBM III, č. 471, s. 194-195.
[174] RBM II, č. 2094, s. 904: „*quod nos Agnetem, neptem Primi d. Wenceslai, quondam regis Boemiae*“; KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 570.
[175] Rodem pánů ze Strakonic se zabýval SVOBODA, Miroslav, *Páni ze Strakonic: vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*, Praha 2010. (Bavorovi II. ze Strakonic je zde věnována 3. kapitola, s. 65-88). Též KOTLÁROVÁ, Simona, *Bavorové erbu střely,* České Budějovice, 2004.
[176] SVOBODA, Miroslav, *Páni ze Strakonic: vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*, s. 65.

Svoboda přičítá Přemyslově snaze čelit rozpínavosti mocného rodu Vítkovců a snaze o vybudování sítě spojeneckých vazeb. Sňatek jeho dcery Anežky s Bavorem v sobě skýtal příležitost, jak si toto spojenectví zajistit.[177]

Ve svědečné řadě královské listiny ze 4. července 1269 najdeme Bavorovo jméno ve společnosti Mikuláše Opavského, hraběte z Hardeka a Oldřicha z Drnholce, manžela jiné Přemyslovy nemanželské dcery.[178] Účast v takto vybrané společnosti svědčí o Bavorově strmém politickém vzestupu.[179] Počátkem sedmdesátých let 13. století převzal Bavor do správy rodové statky a ihned se pustil do přestavby rodového hradu ve Strakonicích, aby stavebně odpovídal jeho společenskému postavení.[180]

Není bez zajímavosti, že tou dobou začíná Bavorovo jméno mizet z královských listin. Dlouhé čtyři roky nefigurovalo Bavorovo jméno na žádné královské listině. Jeho přítomnost je doložena až za králova pobytu v Brně počátkem května 1277.[181] Důvod, pro který se Bavor v této době stranil dvora, neznáme. M. Svoboda se však domnívá, že se Bavor po letech strávených u dvora cítil odstrčen a necítil důvěru v jeho služby.[182] S tímto výkladem lze souhlasit, obzvláště když si uvědomíme, že Bavor stále nedržel žádný zemský úřad, na rozdíl od jeho švagra a manžela druhé královy levoboční dcery, Oldřicha z Drnholce, který byl od podzimu roku 1270 jmenován do hejtmanského úřadu v Korutanech.[183] V roce 1277 se však zemského úřadu dočkal také Bavor, když byl jmenován do úřadu královského maršálka. Bavor byl celý život králi věrný a bojoval s ním také v jeho poslední bitvě na Moravském poli v roce 1278. Poslední zprávu o Bavorovi máme ze října roku 1279, kdy směňuje s johanity městiště v Horažďovicích, která potřeboval pro výstavbu městských hradeb.[184] Kdy zemřel, nevíme. Bavor II. ze Strakonic měl s Anežkou tři syny: Bavora III., Mikuláše a Viléma.

---

[177] Tamtéž, s. 69; NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny* I.4, s. 159-160.
[178] CDB V/2, č. 590, s. 181
[179] VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny* III, s. 134.
[180] SVOBODA, Miroslav, *Páni ze Strakonic: vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*, s. 73.
[181] CDB V/2, č. 834, s. 538.
[182] SVOBODA, Miroslav, *Páni ze Strakonic: vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*, s. 78.
[183] VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny* III, s. 131.
[184] RBM II, č. 2801, s. 1228.

Dcera neznámého jména

Další dcera ze vztahu s Anežkou z Kuenringu se narodila před rokem 1260, jelikož je zmiňována v papežské legitimační listině. Poté víme, že se před rokem 1273 provdala za Oldřicha z Drnholce.[185] O dalších osudech této nemanželské dcery nemáme další informace.[186] V literatuře zaznívaly názory, že se tato nemanželská dcera měla po smrti Oldřicha z Drnholce (†1273) podruhé provdat, tentokrát za Jindřicha V. z Kuenringu, který byl tou dobou maršálkem Rakouska a u něhož máme příbuznost s králem doloženou listinou.[187] Neplachova zpráva o svatbě Přemyslovy dcery by se pak týkala právě jí.[188] Tuto tezi však patrně vylučuje blízké příbuzenství mezi předpokládanou matkou nevěsty (Anežkou z Kuenringu) a ženichem z rodu Kuenringů.[189]

Oldřich z Drnholce byl dědicem svého otce Viléma, jenž zahájil kolonizaci Lanškrounska a jehož rodové statky se nacházely v podhůří Orlických hor. Hrad Drnholec na jižní Moravě, podle kterého se nazývali, získali členové rodu zpět do držení ve 30. letech 13. století.[190] Svatba Oldřicha z Drnholce s královskou nemanželskou dcerou znamenala pro tento rod zvýšení společenské prestiže a statusu. Oldřich z Drnholce se v lednu 1263 objevuje v popředí šlechtické reprezentace jako nový znojemský purkrabí a patrně byl již touto dobou manželem královy dcery.[191] Dále víme, že se na počátku sedmdesátých let stal hejtmanem v Korutanech[192] a že zemřel během přepadení korutanské hotovosti uherskou jízdou v srpnu 1273.[193]

---

[185] PULKAVA, s. 144.
[186] KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 570.
[187] CDM IV, č. 140, s. 193.
[188] NEPLACH, s. 476-477.
[189] Názor, že nemanželská dcera Přemysla Otakara II. se podruhé vdala za Jindřicha V. z Kuenringu vyjádřila STŘEŠTÍKOVÁ, Markéta, *Králův syn. Dětství a jinošství Mikuláše I. Opavského,* s. 13. Též VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí koruny České* III., s. 249.
[190] Tamtéž, s. 249.
[191] Tamtéž, s. 228.
[192] Tamtéž, s. 131.
[193] Tamtéž, s. 148. O Oldřichově úmrtí JINDŘICH HEIMBURSKÝ (FRB III), s. 314-315.

Další dcera neznámého jména

O třetí dceři ze svazku Přemysla Otakara s Anežkou z Kuenringu máme pouze jedinou a pozdní zmínku v kronice Přibíka Pulkavy.[194] Tato dcera se musela narodit nejdříve koncem roku 1260, jelikož legitimační listina z roku 1260 hovoří pouze o dvou dcerách.[195] Nejzazší datum narození této nelegitimní dcery je rok 1266, jelikož byla provdána ještě za otcova života. V roce 1278, kdy Přemysl Otakar umírá, ji tedy muselo být nejméně dvanáct let, aby byly splněny požadavky kanonického práva pro vstup do manželství. Manželem této dcery, jejíž jméno neznáme, byl Vok z Kravař.[196] Uvážíme-li výše uvedené skutečnosti, lze jejich sňatek zasadit do rozmezí let 1273-1278.

Páni z Kravař svůj původ odvozují od Benešoviců a zakladatelem tohoto rodu je šlechtic, který si vzal za ženu nemanželskou dceru Přemysla Otakara II. Vokovo příbuzenství s královskou dynastií dokládá listina z roku 1293, ve které Mikuláš Opavský nazývá Vokova bratra Zbyslava z Bohuslavic „*svým milým švagrem*“.[197] Sám Vok se až do roku 1283 pohybuje v blízkosti Mikuláše Opavského a zastává úřad opavského komořího, což nepochybně svědčí o jejich blízkém a důvěrném vztahu.[198] Právě od tohoto roku postrádáme v pramenech o Vokovi další zmínky. Lze tedy konstatovat, že Vok zemřel pravděpodobně někdy po roce 1283, přesněji v rozmezí let 1283 a 1288. Od roku 1288 se totiž v listinách jako svědek objevuje pouze jeho bratr.[199]

5.1.2 Mikuláš Opavský

Přemyslův nemanželský syn Mikuláš patří k nejvýraznějším osobnostem z nemanželského potomstva Přemysla Otakara II. Přesné datum Mikulášova narození neznáme, narodil se někdy v 50. letech 13. století, snad roku 1255. Mikuláš byl tělem i duší rytíř po otci. V mládí doprovázel svého otce na cestách po českých zemích i do ciziny. Rytířské odznaky si Mikuláš vysloužil přibližně v sedmnáctém roku života a víme také, že se

---

[194] PULKAVA, s. 144.
[195] Legitimační listiny z roku 1260: RBM II, č. 269, s. 102 (Mikuláš); RBM II, č. 270, s. 103 („*Attendentes igitur, quod tu conjugatus ex quadam solita duas, quas habes ad praesens filias…*“); RBM II, č. 274, s. 105-106 (dodatek, který zbavuje Mikuláše a jeho dvě sestry nároku na trůn).
[196] KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 570.
[197] RBM III, č. 1611, s. 692.
[198] VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí koruny České* III., s. 380.
[199] BALETKA, Tomáš, *Páni z Kravař: z Moravy až na konec světa,* s. 40-42.

na pozvání vratislavského knížete Jindřicha IV. v létě 1284 účastnil rytířského turnaje v Nise. Mikuláš se veřejně hlásil ke královskému původu a choval vřelý vztah ke svému otci. Také Přemysl choval k nemanželskému synovi kladný vztah, když se snažil zajistit pro Mikuláše nástupnictví. I po zamítavém stanovisku papežské kurie byl Mikuláš vychováván u dvora jako královský syn. Mikuláš patrně svými schopnostmi a vlastnostmi ztělesňoval takového nástupce, jakého by si býval Přemysl přál.[200]

Jak jsem již na několika místech výše uvedl, Přemysl se snažil své potomky ze vztahu s Anežkou z Kuenringu legitimovat. Papežská kurie jeho přání vyhověla pouze částečně. Papež Alexandr IV. legitimoval 6. října 1260 Mikuláše a jeho dvě sestry. Papež poslal s listy do Čech mistra Bernarda de Furconia, který však měl pro krále k doručení ještě jednu listinu a osobně měl tlumočit její obsah, aby nedošlo k nedorozumění. Královy děti sice mohly napříště zastávat jakýkoliv světský úřad či hodnost, nemohly však vstoupit po otci na trůn (*ne …obtinere vel habere possint regnum Boemie vel eiusdem regni regiam dignitatem aut succedere in eisdem*).[201]

Mikuláš užíval titul pána Opavy. Existence této hodnosti je poprvé doložena 4. července roku 1269 a dle M. Wihody neměla mnoho společného s pozdějším opavským vévodstvím a patrně pouze symbolizovala pouhý nárok na výnos z tamního zeměpanského majetku, aniž by byl nějakým výraznějším způsobem omezen zeměpanský regál.[202] Mikuláš stál po boku svého otce v bitvě na Moravském poli, kde byl zajat a následně na několik let uvězněn v Uhrách. Zatímco Mikuláš dlel kdesi v Uhrách, královna-vdova Kunhuta se zabydlela na Opavsku a do její přízně se záhy vetřel také Vítkovec Záviš z Falkenštejna: *„Byl pak v těch dnech jeden šlechtic z Čech, jménem Záviš, kterého dal král Otakar pro jeho viny potrestati odsouzením za psance a neodvolatelně ho s celým jeho domem vykázal pod pokutou trvalého vyhnanství. Ten po smrti krále Otakara navštívil královnu Kunhutu pobývající na Moravě a začal jí býti nad ostatní rytíře ne tak v službách ochotnější, jako v rozmluvách důvěrnější; neboť doufal, že bude-li chtít opět získat své bývalé postavení, dostane zpět bez nesnáze své statky v království, jestliže najde s pomocí jakékoli vychytralosti u královny milost důvěrného přátelství. Ale že*

[200] STŘEŠTÍKOVÁ, Markéta: *Králův syn. Dětství a jinošství Mikuláše I. Opavského,* in: Opava: Sborník k dějinám města 3, 2003, s. 12.
[201] CDB V.1, č. 239-240, s. 370-372, č. 244-245, s. 376-377. ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků,* Praha 2011, s. 11-117. K interpretaci listin NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I.4 Rozmach české moci za Přemysla Otakara II. (1253-1271),* s. 99-101.
[202] CDB V.2, č. 590, s. 180-181: *„Nicolaus dominus Opauie“*, č. 606, s. 204-206: *Nycolaus dominus Opauie“*; WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 211.

mysl ženy tak snadno podléhá změnám, královna, jak říkají, ošálena od něho jakýmisi úskoky kouzelného umění, milujíc jej velmi prudce, brzy se snažila mu zalíbiti, odpustila mu ze srdce jeho provinění proti královi a ustanovila ho v denní družině svého dvora přednějším před ostatními.[203]

Dodnes není úplně jasné, kdo složil výkupné a jak se dostal Mikuláš ze zajetí. Jistou stopu může obsahovat jeden z formulářů říšské kanceláře, v němž Rudolf Habsburský omilostnil Přemyslova syna Mikuláše. Mikulášův návrat tak lze patrně spojovat s habsburskou diplomacií, neboť ta s obavou a s nevolí sledovala sílící vliv Záviše z Falkenštejna.[204] Po svém propuštění se Mikuláš jal upevňovat své postavení na Opavsku a postupně vydal jednotlivým obcím několik privilegií. Záviš tehdy musel vyklidit pole a pravděpodobně se stáhl do ústraní: *„Záviš vůbec, neobávaje se tak nevole královy, jako hněvu šlechticů království, nechtěl přijíti do Čech, nýbrž se tajně zdržoval na některých tvrzích moravských“*.[205]

Král Václav II. po svém návratu do Čech podlehl osobnímu kouzlu Záviše z Falkenštejna. Roku 1283 král Václav přiznává opavským měšťanům mnoho důležitých výsad a oslabuje tak Mikulášovu moc na Opavsku. V následném střetu s opavskými měšťany utrpěl Mikuláš značné ztráty.[206] Jaký panoval vztah mezi Václavem II. a Mikulášem dokládá obsah dvou formulářových cvičení. První cvičení vzniklo v prostředí pražské kapituly a vyplývá z něj, že biskup Tobiáš vystavil knížeti Mikulášovi ochranný glejt na cestu do Prahy. Zde se pak měl sejít s mladším bratrem Václavem. Ve sbírce notáře Jindřicha Vlacha se pak nachází text, jenž upravoval vztah českého krále k Opavsku.[207]

Po smrti Kunhuty král Václav nadále zachovával přízeň Závišovi, dokonce mu dědičně přiřkl rozsáhlý majetek na moravsko-českém pomezí. Společně také oba muži zamířili na Moravu, kde se rozmohly nejrůznější přestupky a neřády: *„Nastaly tedy zmatky daleko horší dřívějších, když šlechtici království, kteří měli podporovati mír, rušili smlouvy míru a*

---

[203] CHRON. AUL. REG., s. 22-23. Český překlad citován dle Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976, s. 51.
[204] WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 217.
[205] CHRON. AUL. REG., s. 23. Český překlad citován dle Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976, s. 52.
[206] WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 221-222.
[207] RBM II, č. 2720, s. 1189, č. 1393, s. 598-599; WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 222.

usilovali odporovati rozkazům svého pána. To vůbec někteří činili, závidějíce Závíšovi moc, někteří se pro nic za nic stavěli na odpor, berouce si k tomu příležitost z touhy po lupu.“.[208]

Na chladný kalkul Václava doplatil nicméně patrně i sám Záviš z Falkenštejna, jehož nechal mladý král patrně v posledních dnech roku 1288 zatknout. Kronikář Beneš Krabice z Weitmile hovoří o tom, že podnět k zatčení měl vzejít právě od Mikuláše: *„Řečený český kníže však měl bratra jménem Mikuláše, syna Otakara, …Na jeho radu se český kníže zmocnil jmenovaného rytíře Záviše provinilého vším způsobem proti královskému veličenstvu a podržel ho v zajetí.“.*[209] O několik dní později pak Václav II. zkonfiskoval otčímovo jmění. Svého nevlastního bratra si Mikuláš připoutal tím, když ho pověřil výpravou do jižních Čech proti vzbouřivším se Vítkovcům. Byl to právě Mikuláš, kdo před hradem Hluboká rozkázal Záviše popravit: *„Potom král…ustanovil vůdcem svého vojska svého bratra, vévodu Mikuláše, který se utábořil okolo hradu, jenž se obecně nazývá Hluboká, a zvláště když závišovi přátelé bydlící nahoře odmítli vydati sám hrad, rozkázal stíti Záviše na podhradí tohoto hradu před očima jeho bratří, aby tím nahnal ostatním strachu a obavou před trestem je zdržel od úkladných útoků“.*[210]

Další Mikulášovy kroky vedly do Polska, kde nejpozději na počátku roku 1295 převzal úřad krakovského hejtmana. Mikuláš však i nadále užíval titulu knížete opavského, ačkoli tuto provincii mezitím opanoval sám král Václav. Mikulášův přesun na Krakovsko lze pochopit v kontextu smlouvy z roku 1284, podle které Václav II. souhlasil s tříletou správou Opavska s podmínkou, že v zemi budou zachována všechna zeměpanská, tedy královská práva. Výsledkem takové smlouvy tedy mohl být pouze dualismus provinční správy, v němž se prolínal aparát českého krále s knížecí administrativou.[211]

Mikuláš Opavský se již dříve stal spojencem Habsburků proti Závišovi a toto spojenectví bylo završeno jeho sňatkem s příbuznou Rudolfa I. Habsburského Adelheidou, kterou si vzal za manželku v únoru roku 1285.[212] Úzké vazby Mikuláše Opavského na habsburský dům nezanikly ani po smrti krále Rudolfa dne 15. července roku 1291. Na počátku února roku

[208] CHRON. AUL. REG., s. 28-31. Český překlad citován dle Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976, s. 59.
[209] BENEŠ KRABICE, s. 459. Český překlad citován dle *Kroniky doby Karla IV*., napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987, s. 176.
[210] CHRON. AUL. REG., s. 32-33. Český překlad citován dle Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976, s. 65.
[211] WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s 225.
[212] *Acta Imperii selecta I,* Ed. F. Böhmer, Innsbruck 1870, č. 1102, s. 793-794.

1298 byl pozván vévodou Albrechtem do Vídně, v následujících letech měl údajně sám římský král Albrecht žádat krále Václava, aby Mikulášovi vrátil neprávem zabrané Opavsko. Roku 1306 se Mikuláš podruhé vrací do Opavy, aby obnovil svou moc. 18. prosince roku 1306 vystavil tři listiny adresované královským městům. První privilegium potvrzovalo starší výsady Opavy, Hlubčic, Krnova a Bruntálu, druhá konfirmace pak mířila do Krnova, třetí byla určena Hlubčickým.[213]

Proti Mikulášovi však povstala šlechta a ten tak byl nucen odejít ze země: *„povstali pak někteří pánové z Opavského vévodství proti vévodovi Mikulášovi, pravému svému pánovi, který byl bratrem pana Václava, krále českého“*.[214] V závěru svého života se Mikuláš stáhl do ústraní, nejspíše do Brna, kde vybudoval monumentální minoritský kostel sv. Janů,[215] v němž byl dne 25. července roku 1318 i pohřben *„dosti chud na statky, ale bohat na ctnosti“*.[216] Mikuláš Opavský měl tři syny (Mikuláš, Jan, Václav). Krátce před Mikulášovou smrtí (3. července roku 1318) složil jeho stejnojmenný syn do rukou českého krále Jana lenní slib a převzal opavské vévodství do přímé správy.[217] Tímto krokem byla zaručena kontinuita vlády Mikulášových potomků nad Opavskem.

5.2 Děti ze vztahu s neznámou ženou

5.2.1 Dcery a jejich manželé

Alžběta

S neznámou souložnicí měl Přemysl Otakar patrně dvě dcery a syna, přičemž obě dcery známe jménem. První dcera se jmenovala Alžběta, jméno její matky neznáme. Nemohla jí však být Anežka z Kuenringu, jelikož Alžběta se roku 1275 provdala za Jindřicha

[213] CDM V, č. 198, s. 209-210, č. 199, s. 210-211; WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 226-227.
[214] CHRON. AUL. REG., s. 178. Český překlad citován dle Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976, s. 233.
[215] Sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty. Ke kostelu blíže FOLTÝN, Dušan a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů,* Praha 2005, s. 167-172.
[216] CHRON. AUL. REG., s. 250; WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 228-229.
[217] CDM VI, č. 136, s. 108-109.

z Kuenringu,[218] a právě blízké příbuzenství mezi Anežkou a Jindřichem tuto možnost vylučuje. Rok Alžbětina sňatku vypovídá o skutečnosti, že se Alžběta musela narodit nejpozději roku 1263, aby byla splněna věková hranice pro sňatky dle kanonického práva (12 let u dívek).[219]

Není vyloučeno ani dřívější datum narození, nicméně v legitimizační listině Přemyslových levobočků ze vztahu s Anežkou z Kuenringu Alžběta uvedena není.[220] Šířeji lze tedy vročit Alžbětino narození mezi roky 1260 a 1263.

O bližších osudech této nemanželské dcery prameny bohužel mlčí. Až Jindřich Heimburský nás informuje, že Alžběta zemřela roku 1296, stejně jako její bratr Jan.[221]

Alžbětin manžel, Jindřich Mladší z Kuenringu, byl synem Jinřicha „Suppana" z Weitry (Vitoraze). Pocházel z rakouského rodu Kuenringů. Tento šlechtický rod podporoval krále Přemysla Otakara a hájil jeho zájmy za hranicemi českého království.[222] Počátky užšího spojenectví mezi českým králem a Kuenringy lze zasadit do počátku padesátých let 13. století. Tehdy vrcholily spory o tzv. „babenberské dědictví" a Alberto V. z Kuenringu a spolu s ním ostatní rakouští šlechtici si vyhlédli Přemysla Otakara jako vhodného kandidáta na uprázdněný vévodský stolec.[223]

Spříznění rodu Kuenringů s českým vládnoucím rodem dále dokládá pozice Anežky z Kuenringu jakožto královy oficiální milenky a také hodnost *capitaneus Austrie*,[224] která se poprvé objevuje roku 1275 a jejíž nositelem byl právě Alžbětin manžel.

---

[218] Usuzujeme tak na základě stručného zápisu kronikáře Neplacha, který má ve své kronice k roku 1275 stručný zápis: „*rex Przyemisl cum magna solempnitate tradidit filiam suam cuidam nobili de Witra*". (FRB III: NEPLACH, s. 476).
[219] KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 571; RÖSSL, Joachim, *Böhmen*, s. 399.
[220] V. Vaníček je naopak toho názoru, že Alžběta (Eliška) byla dcerou Anežky z Kuenringu a na legitimizační listině z roku 1260 je kromě Anežky uvedena ona (srovnej VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny* III, s. 157).
[221] FRB III, s. 321: „*1296. Obiit soror regis Elizabeth. Obiit frater regis Jessko, prepositus Wyssegradensis*".
[222] K rodu rakouských Kuenringů a Jindřichovi z Kuenringu s odkazem na další literaturu ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar II.* (rejstřík).
[223] VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí koruny České* III., s. 36-43.
[224] Zemský hejtman, místodržící zvláštním způsobem svázaný s králem (Tamtéž, s. 157).

Eliška

Eliška se narodila někdy před rokem 1278, přesné datum ani rok však neznáme. Před rokem 1303 se provdala za Vikarta z Polné,[225] přičemž J. Žemlička se domnívá, že ke sňatku s Vikartem z Polné mělo dojít někdy po bitvě na Moravském poli.[226]

Na základě líčení kronikáře Petra Žitavského dnes víme, že Eliška zcela jistě žila ještě deset let po smrti krále Václava II. Petr Žitavský ve své kronice píše, že Eliška byla jeho informátorkou: „*Desátého pak roku po smrti tohoto přezbožného knížete vypravovala mně po pořádku svrchu jmenovaná paní o svrchu řečeném úrazu, který si sám král způsobil, a potvrdila to všechno velmi určitě pod přísežným svědectvím a vím jistě, že její svědectví je pravdivé*".[227]

Petr Žitavský nás v úvodu k 83. kapitole první knihy zpravuje, že Eliška důvěrně hovořila s králem Václavem v domě brněnského měšťana Alrama.[228] Eliška si povšimla, že krále něco trápí a neváhala se zeptat na příčinu jeho úzkosti. Král se jí poté, co slíbila, že to nikomu nevyzradí, svěřil, že odbyl a nechal odejít šlechtice, který se u něj dožadoval zastání v jakémsi sporu. Král pak tohoto činu litoval a kajícně si popálil lýtka. Slovy Petra Žitavského: „*V tom tedy vření svých myšlenek rozčilen vstal a zanechav za sebou všechny zavřel jsem dveře a vstoupil sám do ložnice a přiložil hořící svíci, kterou jsem si s sebou přinesl, k obnaženým lýtkům a vypaluje si na pěti místech takřka znamení silně jsem se popálil pro napravení své dokonané mrzkosti*".[229]

Eliška zemřela patrně někdy před rokem 1326, jelikož k tomuto roku je jako manželka Vikarta z Polné uváděna jakási Gisela.[230]

---

[225] ; KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 571.
[226] ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar II.*, s. 157.
[227] CHRON. AUL. REG. I.83, s. 103. Český překlad citován dle Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976, s. 144.
[228] CHRON. AUL. REG. I.83, s. 103: „*In domo Alrami, civis Brunnensis, die quandam dominus Wenceslaus, rex Bohemie piisimus, cum generosa, quam virtuosa domina Elizabeth, coniuge domini Wikardi de Polna, que et ipsa erat regis Ottakari filia*".
[229] CHRON. AUL. REG. I.83, s. 104. Český překlad citován dle Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976, s. 143. Celé vyprávění zde na s. 142-144.
[230] ; KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 571.

O Vikartovi z Polné toho mnoho nevíme. Byl patrně synem Jana z Polné.[231] Narodil se někdy před rokem 1270 a zemřel před srpnem roku 1327. Společně s dalšími manžely levobočních dcer a nemanželskými syny krále Přemysla patřil k oporám královské moci na území českého království. Bavor II. ze Strakonic hájil královy zájmy na Zvíkově a v Pootaví, Vikart z Polné na jihu Moravy a králův levoboček Mikuláš Opavský zaštiťoval přemyslovskou doménu na severu Moravy.[232] Další levoboček (Jan) se stal královým kancléřem. Vikart z Polné byl brněnským purkrabím, v této funkci je doložen k roku 1303.[233]

5.2.2 Jan, vyšehradský probošt a kancléř českého království

Přemysl měl dalšího nemanželského syna, o kterém víme s jistotou pouze to, že zemřel v srpnu roku 1296 a jmenoval se Jan.[234] Dosáhl skvělé církevní kariéry a získal mnohá výnosná obročí,[235] ačkoli nebyl vysvěcen na kněze. Vykonával úřad probošta vyšehradského a kancléře českého krále. Zaujímal také důležité postavení v královské radě Václava II., svého nevlastního bratra. Dále sehrál významnou roli při cestě českého krále za polskou korunou. Není bez zajímavosti, že Janova smrt poskytla příležitost jmenovat novým královým kancléřem Petra z Aspeltu, jednu z nejvýraznějších postav českého středověku a jednoho ze strůjců uvedení lucemburské dynastie na český trůn.

Jan patrně neměl stejnou matku jako Mikuláš a jeho sestry a narodil se z jakéhosi dalšího vztahu svého otce. Tento názor však nesdílí M. Střeštíková, která se domnívá, že by Jan mohl také vzejít ze vztahu Přemysla s Anežkou z Kuenringu. Přitom argumentuje blízkým vztahem, který k sobě měli Jan a Mikuláš chovat. Tento vztah lze podle Střeštíkové vyčíst z listiny datované do poloviny 90. let 13. století,[236] v níž Mikuláš daruje svému bratrovi ves a tvrz Heraltice u Krnova.[237] Pokud by tomu skutečně tak bylo, musel by se narodit nejdříve koncem roku 1260, jelikož v legitimačních listinách z října téhož roku jeho jméno chybí. Ve výše uvedené Mikulášově listině je naznačen i příbuzenský vztah mezi Mikulášem a Janem.

---

[231] RBM IV, č. 1852, s. 737; RBM IV, č. 1890, s. 746.
[232] VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí koruny České* III., s. 408.
[233] RBM II, č. 1982, s. 852-853; CDM V, č. 158, s. 166-167.
[234] Základní informace o Janovi ŠUSTA, Josef, *České dějiny II.1*, s. 468-470.
[235] *Das St. Pauler Formular,* č. 4, s. 27; č. 21, s. 38; č. 22, s. 39; č. 26, s. 42; č. 27, s. 43; č. 28, s. 43; č. 35, s. 50; č. 92, s. 80.
[236] *Das St. Pauler Formular*, č. 21, s. 38.
[237] Tamtéž, s. 13-14. K osobě Jana, vyšehradského probošta a králova kancléře též CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. Král český a polský,* Praha 2007, s. 150-152. S odkazem na další literaturu ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 245.

Mikuláš v ní poukazuje na „*pokrevně příbuzenský nerozlučný svazek*“, jakož i na skutečnost, že „*nás v tak upřímný pozemský a pokrevně příbuzenský svazek s ctihodným mužem panem Janem…spojil náš nejdražší otec*“.[238] I z tohoto důvodu, tedy že v listině je zdůrazněno příbuzenství z otcovy strany, se domnívám, že Jan a Mikuláš neměli stejnou matku.

Pramenná základna, která by nám pomohla blíže nahlédnout Janův život, je skromná. Je to dáno zejména tím, že máme pramenně podchyceno pouze posledních šest let Janova krátkého života.[239] Přesto nám však dostupné informace umožňují vytvořit si představu o jeho politickém a církevním životě. Všechny listiny se vztahují z pochopitelných důvodů k výkonu funkcí vyšehradského probošta a králova kancléře. Vedení vlastních úkolů kanceláře přitom ponechával většinou zkušenému protonotáři Petrovi, synovi někdejšího papežského kollektora Angela z Pontecorvo.[240]

Jan se poprvé objevuje v pramenech v roce 1290. Tehdy je již držitelem dvojího úřadu vyšehradského probošta a kancléře království českého (*ecclesiae praepositus et cancellarius Bohemiae regni*).[241] Následujícího roku Jana nalézáme ve svědečné řadě listiny, v níž opolští vévodové a bratři (Měšek a Boleslav) vyjadřují králi Václavovi podporu v konfliktu s Vladislavem Lokýtkem. Listina byla vyhotovena 17. ledna 1291 v Olomouci.[242]

Další zmínka o Janovi se váže k následujícímu roku (1292), kdy se o něm dozvídáme v souvislosti s hájením Václavových zájmů v Polsku. Král Václav opustil Prahu někdy po 13. srpnu a směřoval do Opolí, kde přijal z rukou Oty Dlouhého rytířský pás a kde mu zároveň složila lenní hold slezská knížata Kazimír Bytomský, Bolek Opolský, Přemek Ratibořský a Měšek Těšínský. Lokýtek byl společně se svým bratrem Kazimírem uvězněn a obležen na kujavském hradě Sieradz. Lokýtek byl nucen 28. září kapitulovat a jednat. V králově vojenském ležení byli přítomni kromě výše uvedených knížat také pražský biskup Tobiáš, olomoucký biskup Dětřich a spolu s nimi také Přemyslovci Mikuláš Opavský a Jan.[243] Mírové podmínky byly pro Lokýtka dosti tuhé, jelikož se musel závazně zříci všech nároků ke Krakovsku a Sandoměřsku a zároveň byl nucen přijmout své rodové statky v Kujavsku a Sieradzi jako manství z rukou krále Václava. Dále musel Václavovi pod hrozbou

[238] *Das St. Pauler Formular*, č. 21, s. 38.
[239] V době jeho skonu mohlo být Janovi zhruba třicet pět let.
[240] ŠUSTA, Josef, *České dějiny II.1*, s. 468.
[241] RBM II, č. 1521, s. 665.
[242] RBM II, č. 1530, s. 658-659.
[243] RBM II, č. 1592, s. 685.

exkomunikace a ztráty všech lén slíbit, že nebude odporovat jeho vůli a že mu bude věrně sloužit.[244]

V souvislosti s upevněním svých pozic a získáním straníků na polském území byl do Prahy povolán také krakovský biskup, který se zavázal pod hrozbou církevní klatby k věrnostní přísaze. Král Václav mu na oplátku listinou z 13. června 1294 udělil podíly z krakovského solního desátku. A právě tehdy probošt Jan získal od krakovského biskupa za „užitečnou a věrnou službu“ (*utilibus serviciis et fidelibus*) roční důchod 100 hřiven z veličské solnice. Šusta dává tyto skutečnosti do přímé souvislosti a naznačuje, že v procesu získávání straníků na polském území bylo použito nátlaku a úplatků. Po smrti krakovského biskupa Pavla Przemankova téhož roku byl tamní kapitulou zvolen na nátlak českého hejtmana Hynka z Dubé lenčický arcijáhen Jan Muskata.[245]

K roku 1292 se váže ještě jedna zmínka o Janovi, totiž že vyšehradský probošt postoupil budečskému plebánovi část proboštských polí v Kamenném Mostě za 62 pražských hřiven k doživotnímu užívání. Za tento obnos pak probošt hodlal zakoupit ves Vrbčany na Kouřimsku, jejichž spravování mělo být snazší.[246]

Chotěšovské jeptišky darovaly roku 1293 proboštu Janovi dvůr a mlýn v Újezdě pod Petřínem do užívání po dobu proboštova života s podmínkou, aby po jeho smrti tyto majetky spadly opět na klášter. Jan sem uvedl někdy po roce 1293 jeptišky dominikánského řádu a založil zde klášter sv. Anny. Původní záměr jeptišek však nebyl naplněn a klášter se do majetku chotěšovského kláštera nevrátil.[247]

Následujícího roku (2. června 1294) je Jan uveden na listině, která se týkala mlýnů na řece Vltavě. Kromě probošta Jana vlastnili mlýn na Újezdě také bratři Václav a Hostislav z Týna. Těm král Václav povolil nově postavit mlýn se sušárnou a také krčmu. Bratři pak měli dědičně užívat veškeré požitky z tohoto příslušenství.[248] O několik dní (20. června) později se Jan objevuje ve svědečné řadě listiny, v níž krakovský biskup Prokop přísahá věrnost

[244] ŠUSTA, Josef, *České dějiny* II.1, s. 449. K polským událostem roku 1292 Tamtéž, s. 447-451; Též ŽEMLIČKA, Josef, *Do tří korun,* s. 238-239.
[245] *Das St. Pauler Formular*, č. 35, s. 50-51; ŠUSTA, Josef, *České dějiny* II.1, s. 450-451. Též ŽEMLIČKA, Josef, *Do tří korun,* s. 256.
[246] RBM II, č. 1588-1589, s. 683-684.
[247] RBM II, č. 1625, s. 698; TOMEK, V. Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, s. 254-255.
[248] RBM II, č. 1648, s. 706.

českému králi.[249] V červenci téhož roku je pak podepsán na listině, kterou jsou vyšehradské kapitule potvrzeny požitky ze vsi Kamenný Most.[250]

Zdá se, že Jan řešil v posledních dvou letech svého života zejména majetkové záležitosti. Probošt Jan přijímal několikrát doživotně majetky duchovenských institucí,[251] jako například v lednu 1296, krátce před svou smrtí, když získal od hradišťského opata rozlehlý hranický újezd (*circuitum in Hranicz, qui et Alba ecclesia nuncupatur*), vyjma patronátů tamních kostelů. Olomouckému biskupovi pak měly přináležet desátky a mostné, při nálezech drahých kovů se měly obě strany dělit. Za to měl na oplátku Jan ročně vyplácet klášteru tři zlaté hřivny.[252]

Předchozího roku (1295) potvrzuje z pověření krále Hynek z Dubé, domažlický purkrabí, pražskému biskupovi Tobiášovi z Bechyně držení vsí Račice (*Racicz*), Hněvice (*Hnewicz*), Mnetěš (*Mnetiss*) a Chržín (*Chyrschyn*), které patřily ke královskému majetku (*que fuerunt de mensa regali*) a dále také Dobříň (*Dobren*), Kozlovice (*Cozlowicz*), Černuc (*Chernucz*) a Lobec (*Lobecz*), které patřily do majetku vyšehradského probošství (*que ad prepositurum Wissegradensem pertinebant*) a které pražskému biskupovi Jan daroval.[253]

10. května 1295[254] se Jan objevuje ve svědečné řadě listiny krále Václava a o den později se pak naposledy připomíná v Praze.[255] Jan nenadále zemřel v srpnu následujícího roku. Shodou okolností se tak stalo patrně 26. srpna 1296, tedy ve výroční den úmrtí jeho otce.[256]

O proboštovi nám letopisci zachovali jedinou zmínku. Jan se nepochybně těšil důvěře svého bratra Václava, jelikož František Pražský ve své kronice píše, že když roku 1296 zemřel pražský biskup Tobiáš z Benešova, *„snažil se král Václav povýšit na biskupa pana Jana, svého nemanželského a nelegitimního bratra, probošta vyšehradského“*[257] Pražská

[249] RBM II, č. 1653, s. 708.
[250] RBM II, č. 1655, s. 709-710.
[251] Viz také výše zmínka z roku 1293 o daru chotěšovských jeptišek.
[252] RBM II, č. 1707, s. 732
[253] RBM II, č. 1674, s. 719.
[254] RBM II, č. 1685, s. 724.
[255] RBM II, č. 1686, s. 724.
[256] FRB III, s. 321: „*1296. Obiit frater regis Jessko, prepositus Wyssegradensis*“; ŠUSTA, Josef, *České dějiny* II.1, s. 468; *Kroniky doby Karla IV*., napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987, s. 160, pozn. 102.
[257] FRANC. PRAG. I.16, s. 45. Český překlad citován dle *Kroniky doby Karla IV*., napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987, s. 74

kapitula se však zdráhala na takto vysoký úřad dosadit uchazeče bez řádného papežského dispensu. Řešení králi nabídl pan Jan, sadský probošt: „*ale pan Jan, sadský probošt, poradil panu králi, aby byl na biskupa povýšen pan Řehoř, děkan pražský, jenž byl tehdy šedesátník, s tou nadějí, že by po smrti biskupa byl ustanoven za biskupa zmíněný králův bratr*“.[258] Plán sadského probošta však velice záhy vzal za své, neboť jak jsem poznamenal výše, Jan velice záhy zemřel. Řehoř z Valdeka tedy Jana přežil a pražský biskupský stolec držel ještě dalších pět let. Krátce před svou smrtí se Jan podílel na přenesení ostatků svého otce z minoritského kláštera ve Znojmě do pražské svatovítské baziliky.[259]

[258] FRB IV, s. 368. Český překlad citován dle *Kroniky doby Karla IV.,* napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987, s. 74. Jednalo se o biskupa Řehoře z Valdeka (v biskupském úřadu v letech 1296-1301).
[259] ŠUSTA, Josef, *České dějiny* II.1, s. 469; CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Václav II.,* s. 150; ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 245.

6 Jan řečený Volek, nemanželský syn Václava II.

Jediným známým levobočním potomkem Václava II. je Jan zvaný Volek.[260] Jan Volek byl významnou osobností českého státu raně lucemburské doby. Datum jeho narození neznáme, mohlo k němu dojít ještě před soužitím s Gutou Habsburskou. Nelze však vyloučit ani tu variantu, že Jan Volek přišel na svět již s Habsburkovnou po boku. Václav totiž svoji choť od osmdesátých let pravidelně obtěžkával. Guta pobývala po Václavově boku trvale od léta roku 1287 a velice záhy poté se páru narodilo první dítě. Během následujících deseti let pak Guta porodila Václavovi devět dětí a nedlouho po posledním porodu zemřela. Organismus mladé ženy patrně nevydržel v podstatě nepřetržitou porodní zátěž.[261]

Na následujících stránkách se blíže podíváme na životní osudy Jana Volka. Jan dosáhl za svého života skvělé církevní a politické kariéry, což se odráží na množství dochovaných listinných záznamů, na jejichž základě si můžeme udělat relevantní obrázek o jeho politických aktivitách. Pro lepší přehlednost jsem následující text rozdělil na podkapitoly, které chronologicky mapují jednotlivá desetiletí z Volkova bohatého života. Zajímat nás bude také Volkův vztah k ostatním Přemyslovcům a jeho zakladatelská činnost.

6.1 Dvacátá léta a počátek Volkovy kariéry

Podobně jako většina nelegitimních potomků i Jan nastoupil církevní dráhu. K roku 1311 je Jan Volek uváděn jako vyšehradský probošt a kancléř českého království. Jak poukazuje K. Charvátová, lze předpokládat, že v této době již měl kněžské svěcení, pro které byl předepsán

[260] Na tomto místě považuji za nutné poznamenat, že ačkoliv je Jan v odborné literatuře znám pod tímto přízviskem a běžně se používá, sám Jan se takto nikdy neoznačil. Většinou se tituloval jako Jan, vyšehradský probošt a kancléř království českého, od roku 1334 pak jako olomoucký biskup. Pojmenování Volek uvadí z dobových pramenů pouze *Das Granum Catalogi praesulum Moraviae,* sepsané v Olomouci po roce 1420. Přízvisko Volek zde má překvapivě rodový charakter: „*dominus Wolko, filius domini Wenceslai regis Boemie*“ (*Das Granum Catalogi praesulum Moraviae,* s. 87). K tomu blíže HLOBIL, Ivo: *Přemyslovec Jan Volek († 1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky* in: Umění 35, 1987, s. 480.

[261] Guta Habsburská se narodila v březnu roku 1271 a již v listopadu 1276 byla svým otcem přislíbena Václavovi. Roku 1285 proběhla v Chebu slavností soulož čtrnáctiletých dětí, která měla slavnostně stvrdit již dříve dojednaný sňatek. Gutin otec se zprvu zdráhal Gutu plně odevzdat Václavovi, protože se obával nestabilní situace v českém království a vlivu mocichtivého Vítkovce. Gutin mateřský úděl se zdá být z dnešního hlediska až neuvěřitelný, odpovídal však běžné dobové praxi. Sama královna byla v pořadí devátým dítětem hraběte Rudolfa Habsburského (†1291) a jeho první manželky Gertrudy z Hohenburku (†1281). Podobné rozrody bychom však našli v této době na všech evropských dvorech. Rekordmankou v počtu na svět přivedených dětí byla patrně Agnes z Weiblingen, dcera císaře Jindřicha IV. (†1106), která byla údajně matkou 28 dětí, a přesto se dožila na svoji dobu úctyhodného věku († 1143 ve věku 70 let). Blíže viz ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 199-200. K úmrtí Guty Habsburské CHRON. AUL. REG. I.65, s. 78-80.

minimální věk dvacet čtyři let.[262] Zároveň z toho vyplývá, že pokud v roce 1311 bylo Volkovi nejméně dvacet čtyři let, narodil se v roce 1287 či dříve. Pak by ho Václav skutečně zplodil ještě před příchodem Guty do Prahy. Naprosto vyloučit můžeme Jana Volka jako potomka milenky Anežky, kterou zmiňuje ve své kronice Otakar Štýrský, a to z toho důvodu, že její případní potomci by totiž v roce 1311 byli ještě dětmi.[263] Jako dvacetiletý byl již kanovníkem v kapitulách pražské, vyšehradské a olomoucké a správcem kaple sv. Prokopa, kterou nechal zbudovat jeho královský otec. Podle některých názorů[264] se podílel v roce 1310 na útěku své nevlastní sestry Elišky od dvora Jindřicha Korutanského do Nymburka, patrně se však jedná o mylnou interpretaci kronikářského zápisu a na Eliščině útěku v roce 1310 Volek zainteresován nebyl.[265]

Listiny z roku 1319 a první poloviny dvacátých let se týkají zejména záležitostí, které souvisejí s výkonem Volkovy kancléřské funkce. Volek je povětšinou uveden na listinách jako osoba, která danou záležitost vyřizuje, přičemž se povětšinou jedná o nejrůznější privilegia a výsady či majetkové směny. Na všech listinách je podepsán jako vyšehradský probošt a kancléř českého království.[266]

3. května 1319 král Jan daruje Janovi z Klingenberga ves Mladoňovice na Moravě.[267] Následně král Jan potvrzuje pražským křižovníkům výsady a privilegia, které dříve získali od Přemysla Otakara. Volek toto vše zapsal do listinné podoby 27. července 1319.[268]

---

[262] K. Charvátová však dále upřesňuje, že děti z významných rodin, i nemanželské, mohly dostat dispens v mnohem mladším věku.
[263] CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. Král český a polský,* s. 270.
[264] BOLINA, Pavel – KLIMEK, Tomáš, *Dal Štěpán z Tetína postavit druhý tetínský hrad?,* in: Tetín svaté Ludmily: místo, dějiny a spiritualita, Ed. Václav Cílek a kol., s. 95-101 a 221, pozn. 43.
[265] Interpretace P. Boliny a T. Klimka se zakládá na informaci uvedené v kronice Přibíka Pulkavy z Radenína, která zní: „*...kdež probošt Vyšehradský bratr jejie rodilý, ale točíš ne z téhož lože, jie samé druhé s koňmi velmi pilně čakal"* (PULKAVA, s. 318). O Volkově podílu na Eliščin útěku se však žádý jiný pramen nezmiňuje. Současník těchto událostí, Petr Žitavský, informuje o této události velice stručně a v této souvislosti jmenuje Jana z Vartenberka (CHRON. AUL. REG. I.92, s. 130). ŠUSTA, Josef, *Počátky lucemburské,* Praha 1919, s. 74, pozn. 1 se domnívá, že Eliščiným pomocníkem byl mistr Jindřich, pozdější probošt vyšehradský (1316-1318). Odůvodňuje to tím, že se Jan stal proboštem až později. Jak poukazují autoři *Kronik doby Karla IV.*, toto však není dostatečně průkazné, neboť roku 1318 nebyl proboštem žádný z nich, přičemž později se v úřadě vystřídali oba. Není však vyloučeno, že kronikář zaměnila Jana Volka s Janem z Vartemberka, o jehož účasti se vůbec nezmiňuje. Eliška uprchla z Prahy 28. května 1310. Srovnej *Kroniky doby Karla IV.,* napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987, s. 432, pozn. 865.
[266] Např. RBM III, č. 547, s. 228-229: „*Johannis, Wissegradensis ecclesie prepositi, regni Boemie cancellarii"*.
[267] RBM III, č. 499, s. 205.
[268] RBM III, č. 511, s. 209-210.

18. srpna téhož roku Jan Lucemburský potvrzuje svobody a privilegia městu Rakovník.[269] 31. srpna pak Jan Volek v Praze vyhotovil listinu,[270] kterou král Jan Lucemburský vznesl nárok na Budyšín, Kamenec a Lebus s odvoláním na historické důvody a právo. Listina se týkala nároků krále Jana na braniborské dědictví, kde zemřel braniborský markrabě Waldemar (14. 8. 1319). Na Waldemarovo dědictví si činilo nárok hned několik zájemců najednou. Jedním z nich byl i zeť královny vdovy Elišky Rejčky, javorsko – fürstenberský vévoda Jindřich, který se svými oddíly vtrhl do Zhořelecka s plánem získání Budyšínska. Obojí území náleželo v minulosti k přemyslovským državám, a proto se král rozhodl jednat.[271]

Král Jan v listině velkoryse sliboval nezatěžovat Budyšínsko daněmi, potvrdit šlechtě a městům veškerá stará práva, privilegia, milosti a další politické a hospodářské výhody. Jan se ve svém počínání ostatně mohl opírat o dobrovolný souhlas krále Ludvíka IV. Bavorského, který mu již dříve svým privilegiem dal souhlas k úpravám svých mocenských nároků v okolí českého státu.[272]

V souvislosti s tímto opatřením král Jan směnil s Jindřichem z Lipé vesnice Kounice, dlouhá ves (Derfle) a Míkovice za Žitavu s Žitavskem a hrady Ronov, Ojvín a Schönbuch (Krásná Hora). K této transakci došlo 31.8.1319.[273] Výhoda této směny byla oboustranná a souvisela s mocenskými a teritoriálními zájmy obou výše dotčených stran. Budyšínsko mělo sloužit lucemburským zájmům a chránit české království ze severního směru. Zároveň pro tamní šlechtickou reprezentaci měly záruky a ochrana českého krále nepochybně větší prestiž, než jaká by plynula z jiných politických konexí. Svoji roli nepochybně sehrála i skutečnost, že v Budyšínsku měly své statky dva významní členové královy družiny, Těma z Koldic a Ota z Bergova.[274]

Také Jindřich z Lipé uvítal směnu za pozemky na Moravě, čímž zde upevnil svoji pozici. V tomto směru ho podporovala i jeho milenka, královna vdova, která s králem Janem směnila své statky v severních Čechách za lokalitu na Moravě. Jednalo se o potvrzení výše uvedené směny, která byla navíc rozšířena o městečko Hostěradice a ves Míšovice. Tato směna

[269] RBM III, č. 514, s. 210-211.
[270] RBM III, č. 519, s. 213-214.
[271] RBM III, č. 519, s. 213-214. K okolnostem a interpretaci uvedené listiny SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský,* s. 280-281).
[272] RBM III, č. 613. s. 258; SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský,* s. 281.
[273] RBM III, č. 518, s. 212-213, též CDM VII, č. 219, s. 820-821.
[274] SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský,* s. 282.

navazovala na předchozí směnu ze srpna téhož roku a byla uzavřena 3. září.[275] Král Jan pak ještě listinou z téhož dne přidal polovinu města Německý Brod a stříbronosné doly na tamní hoře Mittelberg.[276]

Výše uvedené směny souvisí také s vnitropolitickou situací na území Čech, kdy v roce 1319 došlo k další rozmíšce královského páru. Jan Lucemburský se tehdy přiklonil na stranu Jindřicha z Lipé, který byl od krále hojně obdarován a těšil se mnohým výhodám. Významná byla zejména výše uvedená směna na Žitavsku, kterou vyřizoval jakožto králův kancléř právě Jan Volek. Král štědře odměňoval také Alžbětu Rejčku. Toto lze sledovat zejména v první polovině dvacátých let, kdy jí přiřkl mnohé výnosné důchody.[277] O jednu z výhodných transakcí královny vdovy se společně s Jindřichem z Lipé a Vokem z Kravař postaral Jan Volek o rok později, když královna v lednu roku 1320 získala důchody na Moravě, konkrétně v Hustopečích a Měníně. Králi pak měla být snížena částka 10 000 hřiven, kterou dlužil na věnu a která měla být splacena z urbury.[278]

Již v lednu (25. ledna) udělil Volkovi papež Jan XXII. na žádost královského páru dispens z nelegitimního původu.[279] 11. listopadu roku 1319 mu pak potvrdil právo k brněnské kapli svatého Prokopa a dále povoluje, aby si podržel pražský, olomoucký a vyšehradský kanonikát a veškeré prebendy.[280] Tyto hodnosti a z nich plynoucí požitky se následně staly pro Volka materiální základnou pro jeho politickou a veřejnou činnost. V listině z téhož dne ho opět jmenuje do funkce vyšehradského probošta.[281] Znovu zvolený probošt pak vyřizuje v prosinci listinu, ve které král Jan potvrzuje sakristiánovi pražského kostela starší privilegia.[282]

Kapli svatého Prokopa svěřil Volek do péče nové patronky Elišky Rejčky, a to sice poté, když dostala roku 1321 od krále Jana k této kapli patronátní právo. Za postoupení práv ke kapli si Volek vymohl roční plat sedmdesát hřiven grošů. Dále po dobu svého života pronajal požitky z tamní kaple klášteru cisterciaček, který královna vdova založila.[283] Zdá se, že kaple

---

[275] CDM VI, č. 23, s. 391-392; RBM III. č., 521, s. 215; RBM III, č. 522, s. 215-216.
[276] RBM III, č. 522, s. 215-216.
[277] Např. RBM III, č. 513, s, 210; RBM III, č.502, s. 206.
[278]RBM III, č. 694, s. 289-290; č. 727, s, 297.
[279] RBM III, č. 487, s. 201-202.
[280] RBM III. č. 537, s. 222: „*Johannes papa XXII…concedit…ut capellam S. Procopii in Antiqua Bruna unacum canonicatibus Pragensi, Olomucensi et Wissegradensi et praebendis retinere possit*“. Též CDM VI, č. 146, s. 116-117; CDM VI, č. 153, s. 120; CDM VI, č. 154, s. 120.
[281] RBM III. č. 538, s. 222.
[282] RBM III. č. 543, s. 224.
[283] CDM VI, č. 296, s. 230; RBM III, č. 1129, s. 441.

sv. Prokopa v Brně sloužila jako beneficium pro vysoce postavené osoby v zeměpanských či církevních úřadech.[284]

Z prosince pochází také série královských listin, jejichž vyhotovení Volek zařizoval. 19. prosince získal Jindřich z Lipé od krále Jana hrad Lipnice. I tento obchod byl součástí výše uvedené rozsáhlé směny mezi oběma stranami.[285] 23. prosince král Jan uděluje svobody brněnským měšťanům, [286] o den později pak potvrzuje práva městu Kadani.[287]

Za působení v úřadě a věrné služby pak král Volkovi dědičně daroval lány polí u města Plzeň[288] a vyšehradskému probošství potvrdil starší privilegia.[289]

Jan Volek spolu s vyšehradskou kapitulou zasahoval od roku 1319 čím dál častěji do sporů, které se pak táhly delší dobu. Na tomto místě je možné poukázat na listinu z 19. prosince 1319, [290] která se týkala řešení sporu mezi Františkem, správcem kostela P. Marie před Týnem a na listinu z 8. července 1320, která se týkala sporu o patronátní právo mezi děkanem vyšehradské kapituly Držislavem a farníky kostela P. Marie před Týnem, který se rozrostl do velkých rozměrů.[291] Těmito zásahy Jan Volek značně vstupoval do kompetencí Jindřicha z Lipé, který si taktéž činil nárok na rozhodování ve věcech církevních.[292]

18. září 1320 nechal Volek emfyteutickým právem vysadit vesnici Hostín.[293] 9. prosince 1320 pak získal pro vyšehradské probošství pozemky ve vsi Kamenný Most. Tyto pozemky daroval vyšehradskému probošství Fridrich, tamní kanovník a plebán na Budči.[294] V prosinci (31. prosince) se taktéž objevuje po boku Jindřicha z Lipé a dalších významných a vysoce postavených mužů českého království ve svědečné řadě listiny, ve které Bernard ze

---

[284] Ke kapli svatého Prokopa s odkazem na další literaturu ZAPLETALOVÁ, Dana – Peška, Marek, *Nové poznatky ke starobrněnskému kostelu sv. Prokopa a jeho okolí. Příspěvek k historické topografii starého Brna,* in: Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna, XVIII, Brno 2005, s. 529-549.
[285] RBM III, č. 546, s. 227-228.
[286] RBM III, č. 547, s. 228-229.
[287] RBM III, č. 548, S. 229-230.
[288] RBM III, č. 550, s. 230-231.
[289] RBM III, č. 554, s. 232-233.
[290] RBM III, č. 544, s. 225-227.
[291] RBM III, č. 593, s. 244-252. K tomuto sporu se váží též listiny z 11.7. 1320 (RBM III, č. 594, s. 252-253) a ze 4. října téhož roku (RBM III, č. 616, s. 261).
[292] SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský,* s. 313.
[293] RBM III, č. 615, s. 260-261: „*Johannes, praepositus Wyssegradensis, regni Bohemiae cancellarius, locat villam Hostzien jure emphiteutico.*“.
[294] RBM III, č. 637, s. 269.

Zinnenburgu a Albert a Ješek de Podyeus prodali vsi Zvánovice, Hácky a Střimelice klášteru sv. Jiří v Praze.[295]

1. ledna následujícího roku král Jan osvobozuje pro spásu svou a svých předků a na prosbu Elišky Rejčky od cla pěší chodce bez kupeckého zboží ve vsi Rousínově, která patřila ke hradu Špilberk.[296] Tuto listinu opět vyhotovuje Volek. V únoru (29. února 1321) pak Matěj, opat kláštera sv. Prokopa, propůjčil Volkovi klášterní dvůr v Tatcích k bezplatnému užívání.[297] Tatce patřily ke zboží vyšehradské kapituly již ve 13. století společně s Milčici, zároveň tu však měl dvůr sázavský klášter.[298] Král Václav následně o dva roky později věnoval vyšehradskému probošství 170 jiter z polností ve vsi Milčice.[299] Tatecké zboží bylo roku 1317 zpustošeno a Volkovým úkolem bylo toto zboží obnovit.[300] Zanedlouho byl však nucen statek v Tatcích za 300 kop zastavit Štěpánovi z Tetína (10. listopadu 1326).[301] Štěpán z Tetína měl tateckou tvrz společně s Břežany, Vrbčany a Milčicemi držet po dobu deseti let a následně měl zboží proboštovi vrátit. Na opravu dvora a tvrze bylo určeno 100 kop, na rybníky pak 30 kop, které měly být Štěpánovi nahrazeny. Pokud by však tyto částky nebyly zaplaceny, měl Štěpán zboží nadále užívat. O tom, jak významná tato oblast byla pro vyšehradské probošství, svědčí skutečnost, že v potvrzovací listině pro vyšehradské probošství z 13. května 1356 tento majetek stále figuruje. V listině je uveden proboštův majetek ve vsi Tatce, Vrbčanech, Břežanech, a navíc také lidé v Hradištku. Vyšehradskému probošství navíc náleželo clo z lodní dopravy.[302]

V únoru (24. února 1321) byl pod správu vyšehradské kapituly inkorporován kostel Heřmaň a o den později nechává probošt Jan opět vysadit emfyteutickým právem výše zmíněnou ves Hostín s 18 lány.[303]

---

[295] RBM III, č. 639, s. 270. Dalšími svědky tohoto prodeje byli Ulrich z Říčan, zemský písař Jan, Hynek řečený Berka z Dubé, Ulrich řečený Pluh, pan Vočko z Kravař a pan Plichta z Adlaru („*d. Vlricus de Ritczano, …Johannes, notarius terre, d. Hinco dictus Berca, …d. Vlricus dictus Pfluch, …d. Wocko de Krawar et d. Plichta d. Adlar.)*“.
[296] RBM III, č. 643, s. 272.
[297] RBM III, č. 650, s. 273.
[298] Již probošt Jan (nemanželský syn Přemyla Otakara II.) připojil roku 1292 ves Vrbčany ke svému sídlu v Tatcích. (RBM II, č. 1588 s. 683).
[299] RBM II, č. 2808, s. 1230.
[300] CHRON. AUL. REG., s. II.1, s. 244. (zmínka o dobytí tatecké tvrze vojskem krále Jana).
[301] RBM III, č. 1239, s. 482-484.
[302] RBM VI/3, č. 351, s. 188.
[303] RBM III, č. 657, s. 277. K témuž založení se vztahuje již listina z 18. září 1320 (RBM III, č. 615, s. 260). Emfyteutické založení Hostína je potvrzeno též Bertoldem z Lipé, vyšehradským proboštem v roce 1336 CDM VII, č. 121, s. 86-87. K Hostínu CDB I, č. 387, s. 374; CDB I, č. 111, s. 113; RBM III, č. 615, s. 206-261, č. 657, s. 277.

3. března 1321 král Jan nechává vyměřit polnosti u města Žatce.[304] 11. května téhož roku pak z přízně a náklonnosti a nepochybně také za oddané Volkovy služby věnuje král Jan vyšehradské kapitule sedmdesát lánů polí u města Plzeň.[305] O den později pak Volek získává pro vyšehradskou kapitulu dvůr v Hovorčovicích směnou za poplatek z krámu v Kutné Hoře a z polí u Mělníka.[306] Těchto patnáct lánů následně Eliška Přemyslovna věnovala osobně Volkovi.[307]

Volek se však angažoval také ve prospěch Jindřicha z Lipé a Elišky Rejčky. Listinou z 4. června 1321 prodal probošt Jan spolu s vyšehradskou kapitulou Jindřichovi z Lipé statky kapituly v Olbramovicích na Moravě spolu s vesnicemi Líšnice, Želovice a Bohutice s veškerým příslušenstvím.[308] Dále je Volek 20. června téhož roku uveden jako jeden z odhadců z řad vyšší šlechty. Tito určení šlechtici měli provést ocenění vsi Měnína a část městečka Hustopeče, které král hodlal darovat Elišce Rejčce.[309] Tento odhad provedl Volek společně s Jindřichem z Lipé a Vokem z Kravař 17. října 1321.[310]

Tentýž den (17. října) se Volek, podobně jako král, účastní generálního sněmu šlechtické obce. Listina však byla vyhotovena až v Praze. V této listině Jan Volek, Jindřich z Lipé (maršálek českého království) a Vok z Kravař (někdejší královský podkomoří) dosvědčují, že statky, které král Jan dal jako náhradu věna Elišce Rejčce, byly podle dobrozdání některých moravských pánů a brněnských měšťanů odhadnuty na dva tisíce sto osmdesát hřiven stříbra moravského počtu.[311] V listopadu je Volek uveden společně s královnou Eliškou a Ulrichem z Paběnic jako svědek na listině, kterou se svatojiřskému klášteru v Praze potvrzuje držení části vesnic Zvánovice, Hacky a Střimelice.[312] 5. prosince pak probošt provedl směnu statků

[304] RBM III, č. 659, s.277.
[305] RBM III, č. 677, s. 283; RBM III, č. 679, s. 284. Z náklonnosti a přízně k Volkovi a vyšehradskému probošství král Jan provede s těmito několik směn či darů. Viz RBM III, č. 679, s. 284; RBM III, č. 685, s. 285.
[306] RBM III, č. 678, s. 283. Tato směna je potvrzena listinou z 23. května 1321 (RBM III, č. 685, s. 285).
[307] RBM III, č. 686, s. 285
[308] CDM VI, č. 181, s. 137-138. Též RBM III, č. 690, s. 287-288.
[309] Dalšími odhadci byli Jindřich z Lipé a Vok z Kravař (RBM III, č. 694, s. 289-290: „*...Henricum de Lipa…et Wockonem de Crawar*“); CDM VI, č. 184, s. 139-140.
[310] RBM III, č. 728, s. 297; CDM VI, č. 192, s. 146-147.
[311] RBM III, č. 728, s. 291. Též CDM VI, č. 192, s. 146-147.
[312] RBM III, č. 736, s. 299-301.

vyšehradské kapituly s pražskými křížovníky.[313] V dubnu následujícího roku Volek nechává emfyteutickým právem založit městečko Zahrádka.[314]

Je známo, že Jan Lucemburský pobýval velice často v zahraničí. Nejinak tomu bylo i na počátku dvacátých let. Tímto však pochopitelně nesmírně trpěl vztah krále Jana s Eliškou Přemyslovnou. Král Jan se do Čech vrátil na krátkou dobu v polovině června roku 1322 a právě tehdy došlo k poslednímu krátkému manželskému soužití královského páru. To však netrvalo dlouho, jelikož někteří šlechtici nechtěli dopustit obnovení podílu královny Elišky na moci a rozhodli se jednat.[315] Předmětem intrik se tentokrát stál nejprve Volek, který byl zatčen a posléze také Eliška. Oba nevlastní sourozenci pak uprchli z Čech.

Pojďme se nyní blíže podívat na ony události letních měsíců roku 1322. Šlechtickým předákům a přívržencům Jindřicha z Lipé nemohla uniknout přízeň, kterou královna Eliška zahrnovala svého polorodého bratra. Obzvláště pak výše zmíněný dar z polností na Mělníce byl velkorysým darem, který zcela jasně vyjadřoval Eliščiny sympatie vůči Janu Volkovi. Nedůvěřiví šlechtici z řad královské opozice velice pečlivě sledovali dění v blízkosti královského páru a obzvláště s nelibostí pak sledovali politický vzestup králova kancléře, kterého si královna stále častěji zvala k osobním rozhovorům. Tímto důvěrným vztahem v bezprostřední blízkosti krále Jana se cítili opoziční předáci býti ohroženi a rozhodli se rázně zakročit a pootočit politické nitky ve svůj prospěch. Přesvědčili krále, že se královna Eliška chystá rozpoutat v zemi zápas o moc a že jejím hlavním spojencem a prostředníkem v tomto boji bude právě králův kancléř.

Po předchozích zkušenostech s královnou se Jan dal snadno přesvědčit, že je třeba rázně zasáhnout. Dne 21. července 1322 vydal nečekaný příkaz k okamžitému zatčení Jana Volka.[316] Králův kancléř pod hrozbou smrti a po ukrutném trýznění odsouhlasil vše, co mu bylo spiklenci předkládáno. Volek byl následně uvězněn v klášterním domě Řádu německých rytířů. Ti mu však následně pod rouškou noci umožnili prchnout za pomoci svých přívrženců do Bavor, patrně pod ochranu římského krále Ludvíka IV. Volkovo doznání, jakož i útěk,

[313] RBM III, č. 741, s. 302-303. O rozsahu vyšehradského zboží vypovídá privilegium pro vyšehradské probošství z 13. května 1356 (RBM VI/3, č. 351, s. 188). K rozsahu a charakteristice vyšehradského zboží ve 14. a 15. století ČECHURA, Jaroslav, *Zákup na statcích vyšehradské kapituly ve 14. a 15. století,* in: Právněhistorické studie, č. 34, 1997, s. 39-63.
[314] RBM III, č. 774, s. 314.
[315] KOPIČKOVÁ, Božena: *Eliška Přemyslovna: královna česká 1292-1330*, s. 51.
[316] FRB IV, s. 333-334.

mělo v očích Jana Lucemburského celou vzpouru potvrdit. Král zbavil kancléře všech úřadů, hodností a obročí včetně těch, které získal od papeže, což však bylo v rozporu s platným církevním právem.[317]

Králův hněv se následně obrátil proti Elišce. Jan odňal Elišce devítiletou dceru Markétu a dal ji ještě v srpnu roku 1322 odvést do bavorského Landshutu, kde si měla vzít za manžela dolnobavorského vévodu Jindřicha XIV. Staršího.[318] Ke svatbě však došlo až o celých šest let později, 12. srpna roku 1328.[319]

Královně zůstal v péči pouze tehdy půlroční syn Jan Jindřich, jelikož dceru Jitku (Gutu) odňal král Jan Elišce již na jaře roku 1322 a Václav, budoucí král, byl již roku 1319 svěřen pod ochranu Oldřicha Pluha z Rabštejna, královského purkrabího na Křivoklátě. J. Spěváček k tomuto podotýká, že se jednalo o králův promyšlený tah, kterým se snažil vyloučit možné královniny zásahy do Janova rozhodování v otázkách sňatkové politiky.[320]

Královna Eliška v nastalé situaci zvolila stejné řešení, jako její nevlastní bratr a uchýlila se taktéž do Bavor, kde zůstala až do roku 1325. V bavorském exilu se jí ve městě Koubě narodila 27. března 1323 dvojčata, dcery Anna a Eliška. Taktéž Eliška byla podle dobových pramenů zbavena veškerých důchodů z věnných měst a statků. Králova přízeň se nyní obrátila směrem k milence Jindřicha z Lipé, Elišce Rejčce, kterou vyznamenával velkorysými dary.[321]

Přes výše uvedené skutečnosti vydává král Jan ve prospěch Jana Volka dne 29. října 1323 potvrzovací privilegium na vysazení města Prachatice.[322] Volek nově založenému městu přenechal právo užívat starou cestu do Pasova a právo na vybírání celních poplatků. Tato listina dokládá, že král vzal svého kancléře na milost a že Volkova odluka od pražského dvora neměla dlouhého trvání.

---

[317] SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský,* s. 314-315. Např. 22. 8. 1322 byl Volek zbaven správcovství kaple sv. Prokopa v Brně (RBM III, č. 793, s. 320).
[318] FRB IV, s. 261.
[319] CDM VI, č. 199, s. 151.
[320] SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský,* s. 315.
[321] FRB IV, s. 264-265. K darům např. donační listina z 3. listopadu 1322, ve které král Jan věnoval Elišce Rejčce dům poblíž královské kaple v Brně (CDM VI, č. 219, s. 161. Též RBM III, č. 819, s. 327). Blíže k materiální a finanční situaci Elišky Přemyslovny a Alžběty Rejčky po Eliščině odchodu do exilu KOPIČKOVÁ, Božena, *Eliška Přemyslovna,* s. 69-70.
[322] RBM III, č. 939, s. 365.

Volkovy listiny z druhé poloviny dvacátých let 14. věku souvisejí zejména s výkonem jeho proboštské funkce a vztahují se k záležitostem vyšehradské kapituly. Je vysoce pravděpodobné, že Volek dlel v červnu roku 1324 v Bavorsku. Právě do tohoto měsíce je totiž datována listina, ve které děkan Držislav, Mikuláš kustos a celá vyšehradská kapitula snímají ze scholastika Tobiáše výrok exkomunikace za nezaplacení 6 kop, které náležely vyšehradskému kostelu z jeho prebendy v Heřmani.[323]

Listinou vydanou dne 6. května 1325 král Jan slibuje,[324] že uvolní vesnice Letov, Siřim, Soběchleby a Liběšovice s příslušenstvím, které od něj Volek odkoupil za účelem rozhojnění majetku vyšehradského probošství. 24. října téhož roku probošt Jan, Držislav a celá vyšehradská kapitula se souhlasem oltářníka Alberta pronajímají statky v Dolině, náležející k oltáři sv. Jana Evangelisty ve vyšehradském kostele, pražskému měšťanu Johlinu Rupertovi.[325]

12. března následujícího roku Jan, společně s Držislavem a celou kapitulou, Meinhard kustos a Tobiáš scholastik přeměňují starou instituci bonifantů v deset choralistů, pro něž vyhlašují statuty s vytyčením jejich povinností i důchodů.[326] Listinou z téhož dne Volek, jakož i celá kapitula postupují děkanovi Držislavovi k obývání dům někdejšího majetku bonifantů, který na vlastní náklady opravil, a stávající děkanským dům určují za příbytek nově zřízených choralistů.[327] O čtyři dny později děkan Držislav a vyšehradští kanovníci Erik a magistr Wolquinus vynášejí rozhodčí výrok ve sporu probošta Jana s kapitulou o obedience v Kolči, Medvězi a důchody z krámů v Kutné Hoře.[328] S tímto souvisí listina z téhož dne, ve které Jan Volek, Držislav a celá vyšehradská kapitula přidělují důchod kutnohorský a obedienci v Medvězi, které probošt podstoupil kapitule za obedienci v Kolči, na doplnění důchodů nově zřízených chorálních kněží při vyšehradském kostele.[329]

7. listopadu 1326 se Jindřich, probošt mělnický a Štěpán, zemský notář, zavazují, že zaplatí vyšehradské kapitule roční plat 7 kop grošů za kapitulní statky v Zahrádce, jestliže

[323] RBM III, č. 997, s. 387: „*domino Johanne, nostrae ecclesiae praeposito, tunc in Bawaria existente*“.
[324] RBM III, č. 1101, s. 430-431.
[325] RBM III, č. 1146, s. 445-446.
[326] RBM III, č. 1193, s. 463-465.
[327] RBM III, č. 1194, s. 465.
[328] RBM III, č. 1195, s. 466-467.
[329] RBM III, č. 1196, s. 467-468.

řečený plat nebude včas splacen proboštem Janem.[330] Z téhož dne pochází ještě druhá listina, která se týká výše uvedených lokalit na Kutnohorsku. Probošt Jan přijal od vyšehradské kapituly jako obedienci statky ve výše zmíněné Kolči za roční plat 20 kop grošů, když postoupil kapitule důchody v Medvězi a v Kutné Hoře. Mělnický probošt Jindřich a zemský notář Štěpán se pak zaručují, že Volek bude závazky řádně plnit.[331]

Listiny z roku 1327 se týkají zejména vyšehradské kapituly jako celku, která tehdy procházela přestavbou. Král Jan vydal pro kapitulu několik listin, ve kterých povoluje zejména rozšíření tamní zástavby a zřízení nových obydlí pro tamní čeleď a řemeslníky a prodeje staveniště s domem u kostela sv. Štěpána ve zdi v Praze kouřimskému arcijáhnu a vyšehradskému kanovníku Jindřichovi.[332]

V blíže neurčené listině z roku 1328 daruje probošt Jan se souhlasem vyšehradské kapituly Otovi z Vrbčan dědičně rychtu, jeden lán polí, krčmu a pekařství. V listině jsou nadále stanovena Otova rychtářská práva a povinnosti. Soudit se mělo podle německého práva města Kouřimi s výjimkou čtyř těžkých zločinů, totiž zneuctění, žhářství, vraždy a krádeže, přičemž rychtář si měl ponechat třetinu ze soudních pokut a zbytek připadl Volkovi.[333]

29. května 1328 probošt Jan, spolu s víceděkanem Petrem a celou vyšehradskou kapitulou převzali od Tassa z Richenberga a jeho choti Ludmily k prodeji jejich statky v Hermanstadtě a zaručují se při tom svými statky v Kolči.[334] V červnu téhož roku Jan Volek společně s dalšími kanovníky vyšehradského probošství vyhlašují usnesení, které se týká výstavby nového chrámu. V listině jsou uvedené poplatky, které jsou vyhrazené pro stavbu a dále se v ní určují optace uprázdněných prebend a další záležitosti vyšehradských kanovníků.[335] 10. srpna roku 1328 Jan svoluje, aby vyšehradský kanovník Jan z Mělníka mohl pronajmout pozemky v Hostivaři, které náležejí ke kapli sv. Vavřince na Vyšehradě, kde je také kaplanem.[336] Naše povědomí o Volkovi ve dvacátých letech 14. století uzavírá papežská

[330] RBM III, č. 1238, s. 481-482.
[331] RBM III, č. 1237, s. 480-481.
[332] RBM III, č. 1337, s. 522-523; RBM III, č. 1359, s. 531-531.
[333] RBM III, č. 1404, s. 551.
[334] RBM III, č. 1451, s. 565-566.
[335] RBM III, č. 1462, s. 569-571.
[336] RBM III, č. 1477, s. 577.

listina hlásící se k 18. lednu 1329, v níž papež Jan XXII. nevyhovuje žádosti Elišky Přemyslovny, aby se její bratr Volek stal biskupem v Bamberku či Vratislavi.[337]

6.2 *Třicátá léta*

Ve třicátých letech dosáhl Volek vrcholu své politické a církevní kariéry. Probošt Jan patřil do skupiny šlechticů, kteří stáli za příchodem kralevice Karla do Čech v první polovině třicátých let a jak si dále ukážeme v jedné z kapitol, Volka s Karlem nadále pojil vřelý vztah. Následně v polovině třicátých let povýšil v církevní hierarchii, když se stal olomouckým biskupem. Listinné doklady druhé poloviny třicátých a následně čtyřicátých let souvisejí právě s výkonem tohoto úřadu. Další pramenný materiál se opět týká zejména záležitostí spjatých s vyšehradskou kapitulou a Volkovými kancléřskými povinnostmi.

Vraťme se nyní na samý počátek třicátých let, kdy Volek zastával ještě proboštský úřad. 10. dubna 1330 král Jan nařizuje Volkovi a vyšehradské kapitule, aby královskému notáři Fridlinovi, kterého již předtím přijali za kanovníka, přidělili prebendu bez zřetele k jiným presentačním královským listům.[338]

7. července 1332 prodává Jan spolu s vyšehradskými kanovníky zákupným právem za roční plat 5 grošů scholastiku Tobiášovi dvůr v Komořanech.[339] 17. července téhož roku pak věnuje probošt Jan, Meinhart kustos, Tobiáš scholastik a celá vyšehradská kapitula děkanu Petrovi část hory nade vsí Psáře, která sousedí s děkanskými pozemky, k obdělávání a svobodnému užívání.[340]

30. dubna 1333 uděluje papež Jan XXII. Volkovi výnosnou prebendu v Malíně u Kutné Hory.[341] V první polovině třicátých let pak vrcholí v italském Meránu série jednání,[342] kterých se Volek aktivně zúčastnil a která ve svém důsledku přispěla k návratu kralevice Karla do

[337] RBM III, č. 1524, s. 596.
[338] RBM III, č. 1622, s. 634.
[339] RBM III, č. 1913, s. 743-744.
[340] RBM III, č. 1917, s. 747.
[341] RBM III, č. 2001, s. 775-776.
[342] Jednání v Meránu probíhalo v letech 1327-1333 a týkalo se dojednání sňatku a věnných dohod mezi Janem Jindřichem, synem Jana Lucemburského a Markétou Korutanskou řečenou Maultasch, dcerou Jindřicha Korutanského. K meránským úmluvám blíže SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 99-101.

Čech. V průběhu těchto jednání navázal Volek s budoucím českým králem a císařem blízký a důvěrný přátelský vztah, který vyústil až v Karlovu podporu Volkovy biskupské kandidatury.

Volek byl jmenován papežem Janem XXII. 10. dubna 1334 olomouckým biskupem.[343] Tuto volbu podpořil svým dobrozdáním právě markrabě Karel a také opavský vévoda Mikuláš. Jan byl dosud podjáhnem, v této době však byl vyšehradským proboštem, královským kancléřem a měl také řadu dalších beneficií. Olomoucká kapitula přijala Volkovo jmenování bez námitek, jelikož Volek měl značný politický vliv. Volek jmenoval po nástupu do biskupského úřadu svým generálním vikářem děkana vyšehradské kapituly Petra, který ještě 19. srpna nazývá biskupa Jana pouze jako „zvoleného".[344]

22. května 1334 je nově zvolený olomoucký biskup Jan uveden jako svědek na listině, v níž opavský vévoda Mikuláš věnuje patronátní právo ke kostelu sv. Martina v Krnově řádu německých rytířů.[345] Dále se jeho jméno tohoto roku objevuje v několika listinách, které se týkají obsazování prebend v rámci olomoucké diecéze a vyšehradského probošství a jmenování nových kanovníků.[346]

Následujícího roku (1335) rozhoduje Volek jako biskup ve sporu mezi řádem křižovníků a Vilémem z Landštejna a následně se věnuje povinnostem biskupského úřadu.[347] 17. května téhož roku pak dosvědčuje markraběti Karlovi koupi hradu Kostomlaty od Chotěbora z Herštejna.[348]

V roce 1336 se Volek opět nachází ve svědečné řadě královské listiny po boku Jindřicha z Lipé.[349] 10. února 1336 pak papež Volka nabádá, aby chránil proti nepřátelům loucký klášter.[350] K roku 1336 se váže ještě jedna zmínka o Volkovi, totiž že 1. listopadu vysvěcuje kostel svatého Václava v Opavě náležející klášteru dominikánů, který nechal vystavět vévoda Mikuláš Opavský.[351]

---

[343] RBM IV, č, 29, s. 12.
[344] CDM VII, č. 23, s. 17-18.
[345] RBM IV, č. 49, s. 18.
[346] RBM IV, č. 60, s. 20; RBM IV, č. 74, s. 25; RBM IV, č. 89, s. 30; RBM IV, č. 90, s. 30.
[347] RBM IV, č. 167, s. 65; CDM VII, č. 62, s. 45; RBM IV, č. 183., s. 70
[348] RBM IV, č. 159, s. 61
[349] RBM IV, č. 257, s. 103.
[350] RBM IV, č. 274, s. 110; CDM VII, č. 107, s. 81.
[351] RBM IV, č. 348, s. 139; CDM VII, č. 145, s. 99.

14. ledna 1337 nacházíme Volkovo jméno ve svědečné řadě listiny krále Jana, kterou potvrzuje Mikulášovi Opavskému držbu ratibořického knížectví. Tímto krokem došlo ke přičlenění ratibořského knížectví ke knížectví opavskému.[352] Poslední zmínka z třicátých let se váže k vyšehradské kapitule. Té Volek 10. listopadu 1339 vrací statky ve Zdenicích u Prachatic, které spolu s Mikulášem Brunovým vykoupil od Petra Murro a které drží Předboj ze Lhoty.[353]

6.3 Čtyřicátá léta, založení kláštera v Pustiměři a poslední roky Volkova života

V přemyslovském rodu přetrvávala tradice zakládání nových klášterů a podporování stávajících založení.[354] Volek v tomto směru nebyl výjimkou a držel se rodové tradice. Jan nechal ze svých vlastních prostředků zbudovat „*pro spásu Elišky Přemyslovny*“ klášter benediktinek v místě svého patronátního kostela v Pustiměři, který se tímto stal klášterním kostelem.[355] Řeholnice přišly i se svou abatyší od kláštera sv. Jiří v Praze. Nesmírně zajímavá je skutečnost, že onou abatyší byla Janova blízká příbuzná Eliška („*dicti domini episcopi germanam*“).[356] Zakládací listina byla vydána v Olomouci 30. září 1340 se souhlasem kapituly.[357] Volek přenesl svoje patronátní právo na abatyši Elišku a její nástupkyně a převzal povinnost postarat se o vhodného kněze a jeho výživu a až do své smrti klášter materiálně zajišťoval.[358] Spoluzakladatelem kláštera byl markrabě Karel, a jak si dále v textu ukážeme, rozšířil klášterní majetek o několik vesnic, osvobodil klášter s jeho lidmi i majetky od světské jurisdikce a dále jej nadal mnohými privilegii a imunitami.

---

[352] RBM IV, č. 386, s. 154-157; RBM IV, č. 387, s. 157.
[353] RBM IV, č. 750, s. 292; CDM VII, č. 256, s. 186.
[354] K zakladatelské tradici posledních Přemyslovců KUTHAN, Jiří, *Zakladatelská činnost posledních Přemyslovců,* in: Přemyslovci. Budování českého státu. Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (eds.). Ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným, Praha 2009, s. 418-451.
[355] Přidělení kostela v Pustiměři k nově vzniklému klášteru: RBM IV, č. 823, s. 323; CDM VII, č. 290, s. 209.
[356] CDM VII, č. 346, s. 248. Tamtéž: „*per venerabilem dominam Elizabeth, primeuam eius abbatissam*“. Markrabě Karel Elišku tituluje jako „*consaquineam nostram dilectam*“ (Tamtéž). Celý text listiny CDM VII, č. 346, s. 247-248. Snad se jednalo o Janovu sestru, termín *germana* však umožňuje uvažovat také o neteři.
[357] CDM VII, č. 290, s. 209-210.
[358] MEDEK, Václav, *Osudy moravské církve do konce 14. století,* I. díl dějin olomoucké arcidiecéze, Praha 1971, s. 122.

Podobně, jako tomu bylo v případě pustiměřské fundace, vystupují Karel a biskup Jan na více listinách společně. Jednou z nich je listina hlásící se k 1. srpnu téhož roku, ve které se společně zaručují, že během dvou měsíců splatí Hynkovi z Dubé 200 grošů pražské váhy.[359]

Jan Volek je uveden v řadě vykonavatelů závěti krále Jana Lucemburského[360] a v následujícím roce se o něm dozvídáme v souvislosti s jednáním mezi českým a polským králem. V létě roku 1341 měla být Markéta, dcera krále Jana,[361] provdána za polského krále Kazimíra. Markéta však ještě před svatbou zemřela a následně byla pochována v královské hrobce na Zbraslavi. Následně došlo mezi Lucemburky a polským králem Kazimírem k vyhotovení několika listin, na kterých je Volek podepsán. Listiny proklamovaly vzájemné přátelství a solidaritu v případě napadení jedné ze stran.[362]

Karel nadal 24. srpna 1341 pustiměřský klášter štědrým darem a 6. února následujícího roku mu přidělil patronátní právo ke kostelům v Kdousově a Břeclavi.[363] Všechna tato darování potvrdil král Jan listinou z téhož dne.[364]

Významným momentem pro celou olomouckou diecézi a pro biskupa Jana a jeho příznivce se stal 7. květen 1342, když se papežem stal Karlův učitel a přítel Kliment VI., který skrze toto přátelství a na Karlovy prosby jednal v jejich prospěch.[365] Samotný Volek pak od papeže získal právo dispenzovat od překážky nemanželského původu některé olomoucké kanovníky, aby mohli přijmout kněžské svěcení a církevní obročí.[366]

Následujícího roku dostává Volek do zástavy hrad Landšperk od kláštera na Zbraslavi.[367] Dále téhož roku vystupuje jako svědek na Karlových listinách.[368] 10. srpna 1344 Volek umožňuje pustiměřskému klášteru, aby v blízkosti městečka Pustiměř vystavěl dva rybníky

---

[359] CDM VII, č. 285, s. 206.
[360] Listina z 9. září 1340: RBM IV, č. 819, s. 320-323.
[361] Tehdy vdova po Jindřichu II. Dolnobavorském.
[362] RBM IV, č. 957, s. 382-383; RBM IV, č. 958, s. 394; RBM IV, č. 989, s. 394; CDM VII, č. 333, s. 238-240; CDM VII, č. 334, s. 240-241.K interpretaci těchto smluv a okolnostem úmrtí Markéty SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV*, s. 152-153.
[363] RBM IV, č. 989, s. 393-394; CDM VII, č. 346, s. 247-248. Přidělení patronátního práva ke kostelům ve Kdousově a Břeclavi CDM VII, č. 391, s. 284.
[364] CDM VII, č. 392, s. 284-285.
[365] MEDEK, Václav, *Osudy moravské církve do konce 14. století,* I. díl dějin olomoucké arcidiecéze, Praha 1971, s. 122
[366] CDM VII., č. 419, s. 303-304.
[367] RBM IV, č. 1279, s. 508-510; CDM VII, č. 483, s. 350-352. Tuto zástavu potvrzuje markrabí Karel RBM IV, č. 1313, s. 528; CDM VII, č. 499, s. 365.
[368] RBM IV, č. 1288, s. 515-516; RBM IV, č. 1296, s. 522-523.

s mlýny.[369] Následujícího roku olomoucký biskup pověřuje Jaclina, někdejšího rychtáře v Kurovicích, aby znovu obnovil opuštěnou ves *Schoenhof*.[370]

Roku 1346 přenechává Beneš z Budče patronátní právo a veškeré důchody plynoucí z tamního kostela pustiměřskému klášteru. Volek zde má přiloženou pečeť.[371] Olomoucký biskup dále v průběhu čtyřicátých let vydává značné množství listin souvisejících se správou, obsazením jednotlivých prebend a s přidělením patronátního práva.[372]

10. prosince 1346 se Volek objevuje ve svědečné řadě závěti Bertolda z Lipé.[373] O dva roky později, v září roku 1348, rozšiřuje Volek majetek pustiměřského kláštera a dává mu půdu, na které je vystavěn.[374]

7. dubna 1348 byla zpečetěna listina, kterou byly nově upraveny státoprávní vztahy moravského markrabství, olomouckého biskupství a opavského vévodství k české koruně a k českému králi.[375] Olomoucké biskupství se tímto stalo přímým lénem české koruny a olomoučtí biskupové královskými many. Tímto vzrostl význam nejen samotných olomouckých biskupů, ale taktéž celé olomoucké diecéze. Jak podotýká V. Medek, tento akt měl však kromě positivních důsledků i svá negativa. Předně se jednalo o závislost olomouckého biskupa na královské koruně, a to i vzhledem k volbě Janových nástupců v biskupském úřadě. Na druhou stranu však byl odstraněn vliv německých císařů na dění na území moravského markrabství a zpřetrhány vazby na Mohuč, což byla pro budoucí vývoj bezpochyby důležitá událost.[376]

Volek i na sklonku svého života nadále podporoval pustiměřský klášter. V roce 1349 provedl ve prospěch pustiměřské fundace směnu, která souvisela s pozemky u hradu Melice, který Volek nechal nedaleko pustiměřského kláštera postavit a který se později stal správním

---

[369] RBM IV, č. 1421, s. 577.
[370] RBM IV, č. 1506, s. 608.
[371] RBM IV, č. 1670, s. 665.
[372] CDM VII, č. 442, s. 320-322; CDM VII, č. 489, s. 356; CDM VII, č. 537, s. 389-390. CDM VII, č. 586, s. 430; CDM VII, č. 623, s. 455; CDM VII, č. 624, s. 456; CDM VII, č. 708, s. 523.
[373] CDM VII, č. 688, s. 508.
[374] CDM VII, č. 843, s. 612; CDM VII, č. 889, s. 637.
[375] CDM VII, č. 775, s. 564-567.
[376] MEDEK, Václav, *Osudy moravské církve do konce 14. století,* I. díl dějin olomoucké arcidiecéze, Praha 1971, s. 124.

a vojenským střediskem celého biskupského okrsku.[377] 30. září téhož roku osvobozuje biskup poddané, kteří žijí na biskupských statcích od soudní pravomoci zmíněného hradu Melice.[378] V listopadu pak přiděluje faráře z pustiměřského konventu ke kostelu ve Kdousově.[379] Dále se 18. listopadu objevuje na závěti olomouckého vikáře Petra 1349.[380]

Poslední dva roky svého života se Volek nadále věnoval správním záležitostem souvisejících s výkonem jeho biskupské funkce. K počátku padesátých let se hlásí řada listin, které se týkají záležitostí olomouckého biskupství, obsazení jednotlivých prebend či obnově patronátních práv.[381]

6. února 1350 nalézáme Janovo jméno ve svědečné řadě spojenecké smlouvy mezi míšeňskými markrabaty a Karlem, tehdy již českým a římským králem, a jeho bratry.[382] 1. září téhož roku potvrzuje biskup Jan pustiměřskému klášteru patronátní právo ke kostelu v Mikulovicích[383] 4. listopadu se pak o Volkovi dozvídáme v souvislosti s vymezením děkanátů, které mají být poskytnuty litomyšlské diecézi a které byly doposud ve správě olomouckého biskupství.[384]

Následujícího roku (19. srpna 1351) povoluje papež Klement VI. olomouckému biskupovi, aby udělil moravskému markraběti Janu Jindřichovi dispens z blízkého příbuzenství s jeho druhou manželkou Markétou Opavskou.[385] Listinou z téhož dne pak papež potvrzuje pustiměřskému klášteru Volkovy donace z roku 1348.[386] Krátce poté, 27. září 1351 Volek ve věku zhruba šedesáti let umírá. Jeho tělo bylo následně pochováno v pustiměřském klášterním kostele.[387]

---

[377] CDM VII, č. 903, s. 642-643; MEDEK, Václav, *Osudy moravské církve do konce 14. století,* I. díl dějin olomoucké arcidiecéze, Praha 1971, s. 127.
[378] CDM VII, č. 962, s. 671.
[379] CDM VII, č. 970, s. 674.
[380] CDM VII, č. 972, s. 675.
[381] CDM VII, č. 9, s. 6; č. 26, s. 17; č. 31, s. 19; č. 79, s. 45-47; č. 92, s. 57.
[382] CDM VIII, č. 10, s. 7. (Celý text smlouvy: Tamtéž, s. 6-8).
[383] CDM VIII, č. 44, s. 23.
[384] CDM VIII, č. 52, s. 26-27.
[385] CDM VIII, č. 110, s. 77-78.
[386] CDM VIII, č. 111, s. 78-80.
[387] KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 572. K Volkovi se váže ještě jedna listina, která však již byla vydána posmrtně. 17. října 1351 dává Karel IV. svému bratrovi, výše zmíněnému Janu Jindřichovi zámek Hluboká, který připadl po smrti Jana Volka Karlovi (CDM VIII, č. 123, s. 90).

6.4 Vztahy s ostatními Přemyslovci a příslušníky vládnoucí dynastie

Z dochovaných pramenů lze vypozorovat vřelý a přátelský vztah, který Volek udržoval s příslušníky vládnoucí dynastie. Důvěrný a blízký vztah pojil Jana zejména s Eliškou Přemyslovnou. Královna svého nevlastního bratra vždy podporovala, a dokonce mu poskytovala ze svého skrovného majetku dary. Toto dokládá již zmíněný dar patnácti lánů na Mělníce. Velice zajímavý je zde samotný obsah listiny, který vypovídá o jejím nesmírně vřelém vztahu ke svému nevlastnímu bratrovi. Eliška darovala výše zmíněný plat „*bratru nejdražšímu za jeho věrné služby, které jí neúnavně prokazuje a ze své zvláštní náklonnosti, kterou k němu chová*“[388] Nezůstalo však pouze u jednostranného daru. Také Volek Elišku později obdaroval.[389]

Jan a Eliška se sblížili někdy na přelomu druhého a třetího desetiletí a od té doby lze vypozorovat jejich blízký vztah.[390] J. Spěváček se domnívá, že se Jan Volek snažil najít východisko z dlouholeté vzájemné nevraživosti mezi královskými manžely a hledal cesty, jak královský pár usmířit. Není známo, jak daleko jeho pokusy ve prospěch Elišky sahaly. Víme však, že Janova úsilí využili ve svůj prospěch stoupenci Jindřicha z Lipé, kteří vycítili vhodnou příležitost a rozhodli se nepohodlného králova kancléře zbavit. Jejich snahy vyústily v již zmíněné zatčení Jana Volka a následný odchod obou sourozenců do Bavor.[391]

Při pobytu v exilu v Bavorsku, stejně tak jako při návratu domů, byl Jan Volek královně Elišce velkou oporou. Dle veškerých zpráv si velmi rozuměli a bavorský exil toto pouto ještě více prohloubil. Jejich přátelství také jistě v kladném slova smyslu ovlivnila skutečnost, že byli vrstevníci. Dá se tedy předpokládat, že řešili vzhledem ke svému věku obdobné problémy a že si mohli rozumět i v tomto směru.

Jana Volka pojila s Eliškou také obliba v získávání ostatků svatých. Od svého švagra, francouzského krále Karla IV., se podařilo Elišce získat velice vzácnou relikvii – trn

[388] RBM III, č. 685, s. 285: „*quod venerabili Johanni…fratri nostro charissimo, propter sua fidelia servitia nobis indefesse exhibita ac specialem affectum, quem ad ipsum gerimus et habemus…*“.
[389] Volek daroval Elišce dům na Újezdě: RBM III, č. 1688, s. 658.
[390] Důkazem blízkého vztahu může být také skutečnost, že se Volek objevuje po boku Elišky, když společně s ní a pražským administrátorem Oldřichem z Paběnic pečetil listinu Eliščiny tety, abatyše Kunhuty: RBM III, č. 736, s. 299-301.
[391] CHRON. AUL. REG. II. 12, s. 333.

z Kristovy trnové koruny.[392] O tom, jak velké Eliščině důvěře se Jan Volek těšil, svědčí skutečnost, že péči o takto významnou relikvii svěřila právě jemu. A nejen to, královna se snažila taktéž získat zpět rodové relikvie, které byly ztraceny po roce 1306. Kromě toho také usilovala o získání předloktí sv. Anny od olomoucké kapituly[393] a hlavu sv. Markéty od mohučského arcibiskupa a jeho kapituly[394]. Významnou úlohu v jejím snažení sehrál právě Volek, který u kurie celou záležitost vyřizoval. Jelikož takovéto záležitosti u kurie tradičně vyřizovaly osoby z nejbližšího okolí žadatelů, lze konstatovat, že Volek byl vybrán zcela záměrně.[395] K uspokojivému vyřízení žádosti měl přispět i dar, který někdy v pozdním létě či na podzim Volek doručil ke kurii. Jednalo se o zlatý deskový relikviář, za který papež dne 15. října 1327 děkuje.[396] Královně bylo v mnohém vyhověno, papež však nevyslyšel její prosby o dosazení Jana Volka na některý z biskupských stolců s odůvodněním, že vratislavský stolec není volný a o bamberském biskupském stolci bylo rozhodnuto již dříve.[397]

O vzájemné náklonnosti svědčí také poslední pozemské dny královny Elišky, které se rozhodla prožít pod střechou Volkova vyšehradského domu. Přitom se vzdala pobytu na Mělníku či v Praze a uchýlila se do bezpečí Volkovy vyšehradské rezidence.[398]

V době Eliščina skonu hájil její manžel zájmy Svaté říše římské v Itálii, zpráva o jejím úmrtí ho zastihla v Tridentu. Proto nepřekvapí, že roli hlavního pozůstalého při pohřebních obřadech zastával její milovaný bratr, který stál po jejím boku do poslední chvíle.[399] Král Jan se s Eliškou rozloučil způsobem tolik typickým pro jejich soužití – na dálku, zádušní mší.[400]

Janův vřelý vztah k Elišce dále předznamenal také vzájemný vztah mezi Janem a Karlem, který se nesl v obdobném duchu. Karel se veřejně hlásil k přemyslovské dynastii a tradiční český vládnoucí rod choval ve velké úctě. Toto zcela jasně dokládá Karlovo chování po návratu do Čech, kdy jeho první kroky vedly na Zbraslav, k matčině hrobu v chrámu tamního

---

[392] K Eliščině sběratelské aktivitě a k uvedené relikvii blíže s odkazem na další literaturu KOPIČKOVÁ, Božena, *Eliška Přemyslovna,* s. 98-99. Trn z Kristovy koruny se stal součástí pokladu vyšehradského kolegiátního kostela, což ve svém důsledku znamenalo zvýšení prestiže vyšehradského probošství. K tomu blíže STEHLÍKOVÁ, D, *Poklad vyšehradské kapituly,* s. 194.
[393] RBM III, č. 1370, s. 537.
[394] RBM III, č. 1371, s. 538.
[395] PLESZCZYNSKI, A, *Vyšehrad,* s. 130.
[396] RBM III, č. 1379, s. 541.
[397] RBM III, č. 1524, s. 596; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Vyšehradské probošství,* s. 80-82.
[398] CHRON. AUL. REG. II. 12, s. 303-306 (o smrti Elišky Přemyslovny). K absenci krále Jana Tamtéž, s. 306; KOPIČKOVÁ, Božena, *Eliška Přemyslovna,* s. 115.
[399] CHRON. AUL. REG. II. 12, s. 379.
[400] KOPIČKOVÁ, Božena, *Eliška Přemyslovna,* s. 115.

cisterckého kláštera. Kralevic si byl také velice dobře vědom vzájemné náklonnosti Elišky a Jana Volka. Vážil si také toho, jakou podporu v jeho osobě měla. Proto byl také vztah mezi Karlem a Janem velice vřelý, což dokládají jejich mnohé společné aktivity.

Jan Volek stál v čele poselstva kralevice Karla v záležitosti dojednání okolností sňatku Karlova bratra Jana Jindřicha s dcerou vévody Jindřicha Korutanského Markétou, řečenou Maultasch. Jednalo se zejména o vyplacení věna 40 tisíc hřiven stříbra korutanskému vévodovi. Této delegaci předcházelo několik jednání mezi Jindřichem Korutanským, kralevicem Karlem a delegací českých pánů. Jednání probíhala na vévodském dvoře v Meránu a dochovalo se z nich několik listin. Tři z nich jsou datovány do listopadu roku 1427 a kralevic Karel v nich vystupuje jako plnomocník českého krále.[401] Poselstvo tohoto roku vedl olomoucký biskup Hynek Berka z Dubé a zúčastnili se ho přední páni z Čech a Moravy. Za všechny uveďme Petra z Rožmberka, Viléma z Landštejna a Těmu z Koldic.[402] Další listina se hlásí k 16. září 1330[403] a uvádí se v ní, že král Jan se zavazuje zaplatit věno 40 000 v celkem pěti splátkách. Nestane-li se tak, má být vybráno dvanáct ručitelů, kteří se zúčastní nového jednání. K této situaci skutečně došlo a roku 1333 nechal Karel vypravit nové poselstvo, v jehož čele stál právě Volek.[404] Jednání v Meránu se oproti ustanovení výše uvedené záruční listiny zúčastnilo pouze šest šlechticů. Právě tato skutečnost nám pomůže objasnit vztah Jana Volka ke svému nevlastnímu synovci.

Abychom si udělali bližší představu o Volkově politickém směřování, podívejme se blíže na politický profil zúčastněných šlechticů. Listina dokládající meránská jednání je datována do října roku 1333 (konkrétně 6. října).[405] Kromě samotného kancléře byli přítomni: Petr z Rožmberka, Těma z Koldic, Vilém z Landštejna, Jindřich z Lipé mladší a Ota z Bergova.[406] První tři jmenovaní se zúčastnili také předchozích jednání. Petr z Rožmberka, mocný šlechtic z rodu Vítkovců, zastával vysoký úřad nejvyššího komorníka. Politicky často kolísal a přidával se zpravidla na tu stranu, která měla momentálně převahu. Ve sporu mezi Eliškou a králem Janem stál na straně Elišky. V roce 1319 se vojensky utkal s králem Janem a osud

[401] RBM III, č. 1392, s. 544; RBM III, č. 1393, s. 544-545, též CDM VI, č. 25, s. 393; RBM III, č. 1394, s. 545.
[402] RBM III, č. 1393, s. 544-545: „*Hayman, bischof ze Olmuntz, Hayman Berk von der Duben…Peter von rosenberch, Wilhelm von Lantstain, Thyem von Golditz…*“.
[403] RBM III, č. 1693, s. 661: „*...wenn dies nicht statt fände, so soll der könig vom Böhmen oder dessen sohn Karl mit zwölf böhm. Oder mährischen heern zum einlager in Prag verplichtet sein.*“
[404] SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.,* s. 99.
[405] RBM III, č. 2046, s. 795, též CDM VI, č. 34, s. 397-398.
[406] RBM III, č. 2046, s. 795 „*Jaesken den chantzler, probst ze Wisserad, Peter von Rosenberch, Thiem von Golditz, Wilhalm von Lantstain, Heinrich von der Leipen, vnd Otten von Bergav*“.

království mu nebyl lhostejný. Těma z Koldic byl stoupencem krále Jana a diplomat, jehož služeb král využíval při významných jednáních. Vilém z Landštejna náležel od počátku lucemburské vlády do tábora protikrálovské panské skupiny vedené Jindřichem z Lipé a byl významnou oporou odboje pána z Lipé. Spolu s Jindřichem z Lipé mladším, Otou z Bergova a dalšími pány pak vytvořil ve spojení s římským protikrálem Fridrichem Habsburským spolek namířený proti králi Janovi. Ve výše zmíněném konfliktu s králem Janem stál po boku Petra z Rožmberka. Patrně pro svůj nepřátelský postoj ke králi nezastával až do roku 1333 žádný zemský úřad, ačkoli se těšil vysokému společenskému postavení. Jindřich z Lipé mladší byl synem výše uvedeného stejnojmenného otce a také reprezentoval protikrálovskou stranu. Po smrti svého otce (26. 8. 1329) zastával hodnost nejvyššího maršálka.[407]

Z výše uvedeného vyplývá, že meránské schůzky se na Karlův pokyn zúčastnili především jeho přívrženci a odpůrci politiky krále Jana, mezi které Jan Volek patřil. Tato šlechtická skupina pak stála za příchodem kralevice Karla do Čech.[408] J. Spěváček poukazuje na skutečnost, že Karel byl svým straníkům zavázán nikoliv pouze materiálně, ale stál také za jejich politickým vzestupem. Karel pomohl Volkovi v roce 1334 získat olomoucký biskupský stolec a následně ho také jmenoval zástupcem zemského hejtmana. V předchozí kapitole jsem se zmínil také o skutečnosti, že sympatie k Janovi projevoval Karel také prostřednictvím svého bývalého učitele, toho času papeže Klimenta VI., který Volka a jeho diecézi výrazně podporoval až do své smrti.[409] Petr z Rožmberka zaujal v roce 1334 již potřetí hodnost nejvyššího komorníka a následně byl jmenován zemským hejtmanem. Vilém z Landštejna byl v letech 1333 - 1336 podkomořím a vysoké úřady zastával také později. Těma z Koldic se pak stal Karlovým rádcem a důvěrníkem.[410]

Volek se po boku Karla pohyboval ve vybrané společnosti, když se v roce 1335 zúčastnil vyšehradských jednání, během kterých se král Jan Lucemburský zřekl za náhradu polské koruny.[411]

Je zřejmé, že se Jan těšil veliké důvěře svého nevlastního synovce Karla. Ostatně, Jan byl Karlovým nejbližším příbuzným z matčiny strany. Karel důvěřoval Volkovi do té míry, že ho

[407] SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.,* s. 100.
[408] K událostem v Meránu a okolnostem návratu kralevice Karla do Čech SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 99-102.
[409] MEDEK, Václav, *Osudy moravské církve do konce 14. věku,* I. Dějiny olomoucké arcidiecéze, Praha 1971, s. 122-125; též KOPIČKOVÁ, Božena, *Eliška Přemyslovna,* s. 117.
[410] SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 102.
[411] Tamtéž, s. 119. Texty vyšehradských dohod: RBM IV, č. 221-225 a 225, s. 58-90.

v září roku 1339 pověřil správou moravského markrabství v době jeho nepřítomnosti.[412] Správu Moravy zastával Jan také v roce 1340, když se Karel vydal do Tyrol, aby podpořil svého bratra Jana Jindřicha v ozbrojeném konfliktu s jeho chotí Markétou Maultasch.[413] O tom, jak velké důvěře se Volek těšil, svědčí také skutečnost, že Volek převzal v březnu roku 1350 společně s Vilémem z Landštejna v Mnichově říšské korunovační insignie a svátostiny, které Karel potřeboval ke své plánované římské jízdě a titulatuře císařem Svaté říše římské.[414]

Volek však také dokázal hájit zájmy diecéze i proti svému blízkému příbuznému. Když totiž chtěl Karel postavit strážní hrad na vršku Tepenec u Bělkovic na Moravě za účelem rozšíření zeměpanského zboží a ochrany prastaré komunikace do Slezska, přistoupil Volek na prodej tohoto pozemku pod podmínkou, že tu markrabí Karel nevytvoří případným dalším skupováním vesnic nějaké panství bez Volkova svolení, dále že nikdy hrad neprodá ani nezastaví a že soudní moc dotčeného hradu nijak nenaruší biskupskou pravomoc. V této listině Karel nazývá Volka termínem *consaguineo nostro carrisimo*,[415] tedy „*příbuzný náš nejdražší*“. Také v dalších listinách můžeme ze stejné či obdobné titulatury vyčíst Karlovu náklonnost k Volkovi.[416]

V předchozí kapitole jsem již poukázal na skutečnost, že po návratu Karla do Čech se Volek pohybuje v jeho blízkosti a že tento velmi blízký vztah je možné vysledovat mimo jiné ve společném založení pustiměřského kláštera a jeho následné podpory.[417]

Lze předpokládat také Volkův kladný vztah k opavským Přemyslovcům, což lze vyčíst z jeho přítomnosti ve svědečných řadách listin souvisejících s osobou Mikuláše II. Opavského.[418] Bližší pramenné doklady však pro tuto tezi nemáme. Z výše uvedeného je nicméně patrné, že Jan Volek pociťoval sounáležitost s přemyslovským rodem, což dokládá

---

[412] FRB III, s. 361.
[413] RBM IV, č. 809, s. 317; RBM IV, č. 812, s. 318-319. K odboji Markéty Maultasch a lucemburské roli v něm SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.,* s. 146-147.
[414] Tamtéž, s. 224.
[415] K prodeji tohoto pozemku došlo 29. června 1340: CDM VII, č. 279, s. 202. Též RBM IV, č. 796, s. 312. Celý text listiny tamtéž, s. 312-313. Zamýšlený správní hrad měl střežit komunikaci nazývanou „*Gywowska czesta*“ (Jívovská cesta).
[416] CDM VII, č. 346, s. 247-248; č. 391, s. 284: „*auunculus noster carissimus*“; č. 836, s. 600; č. 839, s. 605.
[417] Příkladů, kdy Jan Volek a Karel Lucemburský vystupují bok po boku nalezneme mnoho. Např. CDM VII, č. 285, s. 206; RBM IV, č. 957, s. 382-383; RBM IV, č. 958, s. 394; RBM IV, č. 989, s. 394; CDM VIII, č. 10, s. 7.; CDM VII, č. 333, s. 238-240; CDM VII, č. 334, s. 240-241; RBM IV, č. 1288, s. 515-516; RBM IV, č. 1296, s. 522-523.
[418] RBM IV, č. 49, s. 18; RBM IV, č. 386, s. 154-157; RBM IV, č. 387, s. 157. Na tomto místě také připomeňme, že Volek 1. listopadu 1336 vysvětil kostel svatého Václava v Opavě, který nechal vystavět vévoda Mikuláš (RBM IV, č. 348, s. 139; CDM VII, č. 145, s. 99).

jeho vřelý vztah s královnou Eliškou a také jeho osobní erbovní znak. Volek měl ve znaku dorůstající půlměsíc s rohy obrácenými vzhůru na polceném stříbrno-červeném štítě. Tento znak je pak až na půlměsíc totožný s tím, který užívali příslušníci vedlejší větve opavských Přemyslovců, potomci Mikuláše I. Opavského.[419]

6.5 Štěpán z Tetína, Volkův nevlastní bratr?

Volkovy rodinné poměry z otcovy strany jsou dobře známé a pramenná základna k osobě Václava II. je pochopitelně široká. Nic však nevíme o jeho matce. Víme však, že Volek byl v příbuzenském vztahu se Štěpánem z Tetína, který zastával úřad zemského písaře.[420] Jak si dále ukážeme, byla to právě jejich matka, která měla být oním příbuzenským pojítkem mezi oběma muži.

O výše uvedeném příbuzenském vztahu mezi Volkem a Štěpánem z Tetína máme povědomí díky listině, která se hlásí k 24. červnu 1321 a v níž „*Stephanus de Tetin, nepos Johannis, praepositi Wyssegradensis ecclesiae, cancelarii regni Bohemie*“ založil emfyteutickým právem vsi Dušníky, Dubenec, Rosovice, Kytín, Dobříš, Knín a Libčice.[421] Další zmínka o příbuzenském vztahu pochází ze zástavní listiny, kterou Jan Volek (tehdy probošt) zastavil Štěpánovi z Tetína na deset let ves Tatce a ve které ho nazývá „*Stephanum, nepotem nostrum*“.[422]

Nyní je pro bližší identifikaci vztahu Jana Volka se Štěpánem z Tetína klíčová interpretace latinského výrazu *nepos*. Tento má v českém jazyce tři ekvivalenty. Může se jednat o označení pro vnuka, synovce či příbuzného. Naprosto můžeme vyloučit, že by snad Štěpán mohl být Volkův vnuk. Tomu odporuje zejména předpokládaná doba Volkova narození. Uvážíme-li, že se narodil někdy okolo roku 1290, není možné, aby měl v roce 1326 dospělého vnuka. Na základě této úvahy dospěl A. Sedláček k závěru, že Štěpán byl Volkovým synovcem. Podle Sedláčka pak měl být Štěpán potomkem jiného nelegitimního dítěte Václava II.[423]

---

[419] K Volkově erbovnímu znaku blíže HLOBIL, Ivo, *Přemyslovec Jan Volek († 1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky,* in: Umění 35, 1987, s. 480.
[420] Informace k osobě Štěpána z Tetína byly čerpány ze studie STARÝ, Marek, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo,* in: Genealogické a heraldické listy, 1999, č. 3-4, s. 27-37.
[421] RBM III, č. 696, s. 290; RBM III, č. 697, s. 291.
[422] RBM III, č. 1239, s. 482.
[423] SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého VI.,* Praha 1889, s. 80.

Štěpánův původ se následně stal předmětem zájmu dalších badatelů. Koncem osmdesátých let minulého století se k jeho původu vyjádřil I. Hlobil, který navázal na závěry autorů *Českomoravské heraldiky*,[424] kteří zasadili Štěpánův původ do Makotřas a příbuzenství s Přemyslovci nezmiňují. Hlobil se domnívá, že milenka Václava II. byla provdána za neznámého děda Štěpána z Tetína a některý z jejích potomků, jeho nevlastní bratr, byl Štěpánovým rodičem.[425] Usuzuje tak na základě listiny, v níž jeho synové používají predikát „z Makotřas".[426] Osobně se však přikláním k závěrům M. Starého, který na základě Štěpánova předpokládaného data narození považuje Volka a Štěpána za nevlastní bratry, kteří měli společnou matku.

Jak se M. Starý dobral Štěpánova předpokládaného roku narození? Klíčová je zde informace, že se Jindřich, Štěpánův prvorozený syn, objevuje v listině z 8. července 1320.[427] To znamená, že se musel narodit nejpozději v polovině prvního desetiletí 14. věku, a to tím pádem posouvá termín Štěpánova narození k roku 1290. Z tohoto zároveň vyplývá, že Štěpán a Volek byli vrstevníci, a to také vylučuje možnost, že by Štěpán mohl být Volkovým synovcem. Dále, termín Štěpánova narození koreluje s Volkovou předpokládanou dobou narození, a tím pádem se zdá úvaha o společné matce vcelku logická a patrně správná.

Uvážíme-li, že se král Václav II. někdy okolo roku 1290 sexuálně stýkal s neznámou ženou, se kterou zplodil syna Jana, vytane nám na mysli hned několik otázek. Předně se nabízí otázka, zda se z tohoto vztahu narodil pouze jeden potomek. Nebylo jich přeci jen více? Nevíme, možné to je, ale pro tuto tezi nemáme žádné doklady. Pokud se však jednalo pouze o královo krátkodobé milostné vzplanutí, je nutné brát v potaz také biologické faktory. To znamená, že těhotenství královy milenky vylučuje na jistou dobu početí dalšího potomka.[428] Také v této souvislosti je třeba uvažovat zejména nad otázkou otcovství obou bratrů. U Volka je královský původ zcela jasně prokázán, u Štěpána z Tetína ho můžeme hned z několika důvodů vyloučit. Pojďme se tedy nyní blíže podívat na skutečnosti, které objasňují vzájemný příbuzenský vztah Jana Volka a Štěpána z Tetína.

---

[424] KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August, *Českomoravská heraldika I*, s. 78.
[425] HLOBIL, Ivo, *Přemyslovec Jan Volek († 1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky,* in: Umění 35, 1987, s. 478-480.
[426] AČ XXVIII, s. 386.
[427] RBM III, č. 593, s. 244.
[428] Přinejmenším na dobu jednoho roku.

Zatímco Volkův polcený štít v zemských barvách patřil ke znaku posledních nelegitimních příslušníků přemyslovského rodu,[429] Štěpán z Tetína užíval zcela jiný heraldický znak, který nikterak nesouvisí s přemyslovským rodem. Erbovní figurou Štěpána z Tetína a jeho potomků byl býk či spíše vůl. Nicméně, právě skrze tuto symboliku zde lze vysledovat příbuzenství obou mužů z matčiny strany a ve Štěpánově erbovním znamení můžeme hledat původ Janova přízviska „Volek", čehož si povšiml již I. Hlobil.[430]

Dalším důvodem, který vylučuje Štěpánovo příbuzenství s Přemyslovci, je řeč pramenů. Je známo, že se Karel IV. ke svým přemyslovským kořenům hrdě hlásil. Toto jsme již výše ilustrovali konstatováním, že své blízké příbuzné velice často tituloval termínem *consanguineus*. Tohoto termínu však nepoužil pro titulaturu samotného Štěpána ani jeho syna Jindřicha, který byl na počátku čtyřicátých let jeho kancléřem. Na druhou stranu však nelze pochybovat o blízkém příbuzenském vztahu mezi Janem a Štěpánem. Lze se právem domnívat, že Štěpán za svůj politický vzestup a majetky vděčil právě protekci svého nevlastního bratra. Není bez zajímavosti, že centrum Štěpánových majetků bylo v Tetíně, tedy v místě velice úzce spjatém s přemyslovským rodem.

Na základě výše uvedených skutečností lze výraz *nepos,* vyskytující se ve zmíněných listinách, vyložit ve smyslu „blízkého příbuzenského vztahu" a Volek takto tituloval svého bratra z matčiny strany. Jaký z tohoto plyne závěr? Václav II. měl okolo roku 1290 poměr s vdanou ženou, se kterou zplodil Jana Volka. Tato žena dále měla dítě, které se narodilo z jiného vztahu. Byl jím Štěpán z Tetína, Volkův nevlastní bratr. Štěpán a Jan tedy měli jiného otce a byli příbuzní skrze svou matku.

Štěpán se v písemných pramenech objevuje poprvé v roce 1321.[431] V březnu následujícího roku pronajal od vyšehradské kapituly bývalý špitál při týnském kostele.[432] Další zmínka pochází až z listopadu roku 1326,[433] kdy společně s prvorozeným synem Jindřichem slíbili vyšehradské kapitule roční plat ze zboží v Zahrádkách a také se zaručili za Volkův dluh.[434] Od tohoto roku Štěpán přestává používat přídomku „z Tetína" a dále se tituluje již jako

[429] HLOBIL, Ivo, *Přemyslovec Jan Volek († 1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky,* in: Umění 35, 1987, s. 480.
[430] Tamtéž, s. 480.
[431] RBM III, č. 696, s. 290; RBM III, č. 697, s. 291.
[432] RBM III, č. 765, s. 311.
[433] RBM III, č. 1238, s. 481.
[434] RBM III, č. 1237, s. 480

notarius terrae. V roce 1331 se připomíná jako purkrabí na hradě Lichtenburk.[435] O pět let později se účastnil společně s dalšími českými pány výpravy markraběte Karla do Tyrolska.[436] 12. března 1338 pak provedl směnu s křižovníky,[437] přičemž na pečeti přivěšené k této listině používá predikátu „z Děvína“, který se váže k hradu nad Zlíchovem, který dal Štěpán krátce předtím postavit.[438] Štěpán byl také objednavatelem přestavby tetínského hradu.[439]

Nevíme s jistotou, kdy Štěpán z Tetína zemřel. V dochovalém reliktu zemských desek existuje k roku 1338 zápis,[440] ve kterém zemřelý Štěpán z Tetína obdaroval klášter svatého Tomáše na Malé Straně, ve kterém byl pohřben. Na základě tohoto zápisu F. Tadra usoudil, že roku 1338 byl Štěpán již mrtev.[441] Jak poukazuje M. Starý, v době darování musel být Štěpán z Tetína ještě naživu. K jeho úmrtí muselo dojít tedy někdy v mezidobí mezi samotným darovacím aktem a zápisem do zemských desk. Nejzazším datem jeho úmrtí je 10. červen 1340, kdy se v úřadu zemského notáře připomíná jeho prvorozený syn Jindřich, který zastával také úřad mělnického probošta.[442] S manželkou neznámého jména zplodil Volkův nevlastní bratr dceru Markétu a dále čtyři syny: zmíněného Jindřicha, Jana, Mikuláše a Štěpána.[443]

---

[435] RBM III, č. 1831, s.714.
[436] SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 122.
[437] RBM IV, č. 526, s. 211.
[438] SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.,* Praha 1891, s. 296.
[439] DURDÍK, Tomáš, *Encyklopedie českých hradů,* s. 286.
[440] RT I, s. 408.
[441] TADRA, Ferdinand, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310-1420)*, Praha 1832, s. 170.
[442] RT I, s. 410.
[443] TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy II.,* Praha 1892, s. 119. K synům Štěpána z Tetína blíže STARÝ, Marek, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo,* in: Genealogické a heraldické listy, 1999, č. 3-4, s. 27-37.

7 Alžběta, dcera krále Václava

V souvislosti s výzkumem vatikánských archivů byla objevena nelegitimní dcera posledních přemyslovských králů jménem Alžběta.[444] O této jeptišce hovoří listina z roku 1332,[445] v níž papež uděluje Alžbětě dispens z nemanželského původu a dovoluje jí odejít z pohledského kláštera, kde dosud žila, k benediktinkám u sv. Jiří na Pražském hradě, který se neřídil tak tvrdými pravidly. Dle listiny byla totiž Alžběta tělesně postižená, nebo slabého těla. Alžběta byla dcerou Václava II. nebo jeho stejnojmenného syna. Nevíme to s jistotou, protože výše zmíněná listina hovoří o Alžbětě jako o dceři zesnulého krále Václava a obsahuje formulaci, že král tuto dceru zplodil v době, kdy byl ještě svobodný.[446] Zdeňka Hledíková soudí, že text listiny spíše odpovídá dceři Václava III., jíž mohlo být tou dobou zhruba 25-27 let. Zatímco pokud by Alžběta byla dcerou Václava II., muselo by jí být přinejmenším 45 let. Podle Z. Hledíkové totiž papežské listiny důsledně rozlišovaly terminologii a před svým druhým sňatkem s Eliškou Rejčkou (1303) už Václav nebyl svobodný, ale byl vdovcem.[447] Z tohoto důvodu lze podle Hledíkové vyloučit, že by se Alžběta narodila Václavu II. mezi lety 1297-1298 a 1303 a bylo jí v době vydání zmíněné listiny 27-35 let. Václav II. byl svobodný do roku 1285, kdy si vzal za ženu Gutu Habsburskou. Od roku 1287 pak žila Guta v Čechách. Odtud tedy výše zmíněný propočet 45 let. Tato interpretace však předpokládá striktní dodržení terminologie papežských listin, zmíněné Z. Hledíkovou. Pokud byl totiž v dikci papežských listin Václav považován za svobodného také v mezidobí let 1297-1303, tedy v době mezi úmrtím Guty Habsburské a sňatkem s Eliškou Rejčkou, mohla se Alžběta narodit někdy v tomto mezidobí. V roce 1322 by jí pak mohlo být zhruba 19-25 let. Zde se však pohybujeme na velmi tenké interpretační hraně.

O Alžbětě jakožto dceři Václava II. dovoluje uvažovat zakládací listina pustiměřského kláštera, jehož první abatyší se stala, jak jsem již dříve uvedl, právě Alžběta. V této listině je titulována termínem *dicti domini episcopi germana*, což umožňuje uvažovat o Alžbětě jako o vlastní sestře.[448] V tom případě by Alžběta mohla spatřit světlo světa ve stejné době jako

[444] Jinak také Eliška. Tohoto jména užíváme v předchozím textu, zejména v kapitole věnované Janu Volkovi.
[445] MVB, tomus prodromus, č. 965.
[446] Tamtéž: „*Wenzezlao rege tunc soluto genita et soluta*“.
[447] HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Alžběta, dcera Václava III.,* in: Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 45.
[448] CDM VII, č. 346, s. 248. Tamtéž: „*per venerabilem dominam Elizabeth, primeuam eius abbatissam, consanquineam nostram dilectam, dicti domini episcopi germana*“. Markrabě Karel Elišku tituluje jako

Volek, totiž v době, kdy Václav II. ještě nežil s Gutou Habsburskou. Za těchto okolností by se dalo o Alžbětě uvažovat jako o dceři Václava II. a úřadu abatyše pustiměřského kláštera by dosáhla zhruba ve věku padesát tři let.

Pokud však Alžběta byla dcerou Václava III., musela se narodit před jeho sňatkem s Violou Těšínskou, tedy někdy před rokem 1305. V tom případě by jí bylo v době vydání listiny nejvýše 27 let. Podle Z. Hledíkové se tato varianta jeví jako daleko pravděpodobnější, než že by Alžběta získala dispens již v pokročilém věku.[449]

Jak jsem již výše uvedl, od roku 1332 žila Alžběta v ženském cisterciáckém klášteře v Pohledu.[450] Lze předpokládat, že tam byla dána v raném dětství na vychování a pak již v klášteře zůstala, pramenné důkazy však pro toto tvrzení nemáme. Nevíme jistě, co přesně se za výrazem „*debilitas corporis*“ uvedeným ve výše citované listině skrývá. Mohlo jít o obecnou fyzickou slabost, neduživost, případně jakoukoliv chronickou nemoc, stejně jako o následky nějakého úrazu. Každopádně tato zdravotní indispozice byla důvodem, proč přestoupila k řádu benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě. Tento přestup pak zařizoval pražský biskup Jan IV. z Dražic. Alžbětin přestup mohl souviset také se zamýšleným budoucím obsazením funkce abatyše tamního kláštera, tou se však nikdy nestala. Místo toho stanula v čele Volkovy pustiměřské fundace.[451]

Na základě dostupných informací si netroufám vyslovit závěr, kterého Václava byla Alžběta dcerou. Vzhledem k nedostatku pramenného materiálu se pohybujeme na velmi tenké interpretační hraně, která dle mého názoru neumožňuje Alžbětina otce bezpečně identifikovat.

„*consaquineam nostram dilectam*“ (Tamtéž). Celý text listiny CDM VII, č. 346, s. 247-248; CDM VII, č. 290, s. 209-210. Zastavme se nyní o užitém výrazu *germana*. Z. Hledíková sama připouští, že je možné v tomto kontextu uvažovat o překladu tohoto výrazu v tom smyslu, že by se jednalo o Volkovu sestru. I vzhledem k nastíněným časovým skutečnostem se však přiklání k názoru, že se jednalo o Volkovu neteř. Hledíková termín *consanguinea* vykládá v obecném smyslu pokrevního příbuzenství, přičemž termín *germana* má označovat bližší stupeň příbuzenství z otcovy strany. Dále dodává, že tento výraz nebyl běžně používán pro neteř, nelze však zcela vyloučit. Srovnej HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Alžběta, dcera Václava III.,* in: Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 47. Vyloučit však nelze ani překlad tohoto výrazu ve smyslu Volkovy sestry. *Slovník středověké latiny v českých zemích = Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum*., č. 13 fustis – heliodromus, Praha 1991, s. 841 vykládá termín *germanus / germana* ve smyslu „rodný, vlastní“. Bez dalších pramenných důkazů se zde tedy pohybujeme v interpretační nejistotě.

[449] HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Alžběta, dcera Václava III.,* in: Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 45.I novější literatura považuje Alžbětu za dceru Václava III. Srovnej KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* s. 573.

[450] MVB, tomus prodromus, č. 965: „*Elizabeth, nata quondam clare memorie Wenceslay, regis Boemie, monialis monasterii in Frauntal Cisterciensis ord. tue (i. e. Pragensis) diocesis…*“.

[451] HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Alžběta, dcera Václava III.,* in: Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 45.

Určení bližšího vztahu mezi Alžbětou a Volkem závisí na interpretaci termínu *germana* a na dikci papežských listin, jak jsem naznačil výše.[452]

Alžběta, zcela jistě dcera jednoho z Václavů, zemřela před červnem 1347, kdy se již hlásí další z pustiměřských abatyší, Anežka.[453]

[452] Viz výše, kap. 7, s. 103, pozn. 466. V kapitole 6.3, s. 88 používám termínu „blízká příbuzná“, spíše se však kloním k té variantě, že Alžběta / Eliška byla Volkovou sestrou. Bez dalších pramenných podkladů se však jedná o čiré spekulace.
[453] CDM XI, č. 708. CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. Král český a polský,* s. 271-272; ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* s. 247; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Alžběta, dcera Václava III.,* in: Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 43-59.

Závěr

Ve své práci jsem postupně sledoval životní osudy nemanželských potomků posledních Přemyslovců. Úvodní kapitola nabízí komparaci jednotlivých evropských dvorů v otázce levobočenství a dává nahlédnout do rozmanitých poměrů, které v tomto ohledu v různých částech Evropy panovaly. Levobočenství mělo velkou tradici zejména ve Skandinávii, kde se u vlády vystřídaly celé generace nemanželských potomků. Jejich nelegitimní původ byl pouze formalitou, která svého nositele nikterak neomezovala v nástupnických právech. Ze severských vládců vyniká Sven II., jenž měl mnoho nemanželských potomků, z nichž někteří usedli po svém otci na trůn. Jedním z nejslavnějších vládců – levobočků všech dob byl normanský vévoda Vilém Dobyvatel. Nemanželského původu však byli také mnozí další evropští vládci.

Nemanželský původ levobočků byl ve středověké společnosti stigmatizován, oproti svým legitimním vrstevníkům byly nemanželské děti často vystavovány nejrůznějším restrikcím, předsudkům či diskriminaci. Vždy však záleželo na konkrétním případě a zejména pak na sociálním okruhu takového jedince. Děti vysoce postavených otců na tom byly výrazně lépe. Právo dispenzovat levobočky z nemanželského původu měla církev. Dispense levobočka legitimizovala a následně měl mít v podstatě stejná práva, jako jeho v manželství zrození sourozenci.

Zdá se, že Přemyslovci se ke svým urozeným levobočkům náležitě hlásili. Tedy alespoň k těm, o kterých víme. Jediným vládnoucím levobočkem, který kdy usedl na český trůn, byl Břetislav. V raném středověku toto bylo možné, jelikož církev ještě neměla dost sil na to, aby mohla zasahovat do vnitřních poměrů jednotlivých států. Později však již nebylo možné, aby na český trůn usedl levoboček. V průběhu staletí se totiž zvyšovala role církve a zejména pak postavení papežství. Velmi dobře to ukazuje příklad legitimizačních snah Přemysla Otakara II. Původ jeho nelegitimních potomků byl očištěn, nicméně z papežské kanceláře následoval dodatek, že legitimace se nevztahuje na nástupnictví. Trůn byl Přemyslovu nemanželskému synovi odepřen. Emancipovaná církev již odmítala představu, že by do rodiny evropských křesťanských králů měl vstoupit panovník, který vzešel z nemanželského poměru.

Z dosavadního studia pramenů a literatury vyplývá, že královští levobočci se těšili privilegovanému postavení a jejich nemanželský původ jim nebránil k zastávání vysokých

světských a církevních funkcí. Část přemyslovských levobočků našla uplatnění v církvi, část se pak uplatnila ve světském prostředí, přičemž často působili ve službách svých otců či bratrů. Toto lze vztáhnout na oba Jany, tedy probošta Jana, nemanželského syna Přemysla Otakara II. a Jana Volka, nelegitimního syna Václava II., přičemž kariéry obou těchto nelegitimních příslušníků přemyslovské dynastie měly velmi společné rysy. Oba nastoupili úspěšnou církevní dráhu, patřili k předním mužům království a stali se královskými kancléři. Díky dostatečné pramenné základně bylo možné blíže nahlédnout zejména život Jana Volka, který společně s Mikulášem Opavským patřil k politicky nejvýraznějším přemyslovským levobočkům. V roce 1334 dosáhl vrcholu své církevní kariéry, když se stal biskupem olomouckým. Z hlediska levobočenství si zaslouží pozornost jeho politické spojenectví s královnou Eliškou Přemyslovnou, která byla jeho polorodou sestrou. Na rozdíl od Jana Volka se stal Mikuláš Opavský představitelem levobočka, který svůj život spojil se světskou dráhou. Na konci 13. století pomohl svému nevlastnímu bratrovi, Václavu II., zrestaurovat královskou moc a na Opavsku založil vedlejší přemyslovskou větev, díky které přemyslovský rod přežil i po olomoucké vraždě. V duchu přemyslovské zakladatelské tradice nechal též vybudovat kostel svatých Janů při minoritském klášteře v Brně.

Na základě studia listinného materiálu a pramenů vyprávěcí povahy jsem dospěl k závěru, že přemyslovští levobočci cítili sounáležitost s přemyslovským rodem a panovaly mezi nimi převážně dobré vztahy. Obzvláště vřelý vztah jsme pak sledovali mezi Janem Volkem a Eliškou Přemyslovnou, přičemž velmi blízký vztah ho pojil také s jejím synem Karlem. Jako projev sounáležitosti s přemyslovským rodem lze vnímat Volkovu pustiměřskou fundaci a jeho působení v královských službách.

Předmětem mého zájmu dále byly nelegitimní dcery přemyslovských vládců, o kterých toho vzhledem k nedostatečné pramenné základně mnoho nevíme. Životní osudy přemyslovských nemanželských dcer se ubíraly v zásadě dvěma směry. Nelegitimní dcery byly často využívány v rámci sňatkové politiky svých otců, jako tomu bylo například u nemanželských dcer Přemysla Otakara II. či jeho děda. Druhou a patrně častější alternativou byla cesta řeholního života spojená se vstupem do kláštera. Toto se týkalo také Alžběty, nemanželské dcery jednoho z posledních Přemyslovců. V jejím případě nemůžeme pro nedostatek pramenných důkazů konstatovat, čí byla dcerou. Jisté však je, že se jednalo o jednoho z Václavů, posledních přemyslovských králů.

Kronikářské zápisy nám dovolily blíže poodhalit společenské postavení manželů nelegitimních dcer Přemysla Otakara II. Na základě studia dalšího listinného materiálu bylo možné vyslovit závěr, že královské nemanželské dcery byly provdány za vlivné šlechtice z řad české a rakouské šlechty, kteří se zařadili mezi straníky vládnoucí dynastie.

Levobočenství patří k nesmírně zajímavým oblastem historického bádání. Ve své práci jsem sledoval osudy známých přemyslovských levobočků, kterých však není mnoho. Ale kdo ví, třeba se jednoho dne opět najde v pramenech alespoň letmá zmínka o některém z přemyslovských levobočků, která by zavdala příčinu k dalšímu bádání. Určitě totiž existovali a byla by škoda, kdyby navždy upadli v zapomnění.

Prameny

Acta Imperii selecta I, Ed. F. Böhmer, Innsbruck 1870.

AČ – *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*, Svazek 28, red. Gustav Friedrich, vyd. Josef Teige, Praha 1912.

ADAM BRÉMSKÝ – *Činy biskupů hamburského kostela. Velká kronika evropského Severu.* Přeložila Libuše Hrabová. Úvodní studii, poznámky a vysvětlivky napsala Libuše Hrabová. Veršovaný epilog přeložila Jana Engelbrechtová. Mapy a tabulky vypracovala Libuše Hrabová, Praha 2009.

ANNALES LUNDENSES, Ed. G. Waitz, in: MGH SS 29, Hannover 1892.

ANNALES RYENSES, ed. G. H. Pertz, in: MGH SS 16, Hannoverae 1874.

BENEŠ KRABICE - *Kronika Beneše z Weitmile,* in: Fontes rerum Bohemicarum IV., ed. J. Emler, Praha 1884, s. 457-548.

CDB - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. (805-1197), ed. G. Friedrich, Pragae 1904-1907; II. (1198-1230), ed. G. Friedrich, Pragae 1912; III. 1-2 (1231-1240), edd. G. Friedrich et Z. Kristen, Pragae 1942-1962; III. 3. Acta spuria et additamenta, edd. G. Friedrich, Z. Kristen et J. Bystřický, Olomucii 2000; III. 4. Index nominum et glossarium, ed. J. Bystřický, Olomucii 2002; IV. 1-2 (1241-1253), edd. J. Šebánek et S. Dušková, Pragae 1962-1965; V. 1-3 (1253-1278), edd. J. Šebánek et S. Dušková, Pragae 1974-1982; V. 4 Prolegomena diplomatica, indices, exempla scripturae, sigilla, edd. S. Dušková et Z. Vašků, Pragae 1993; VI. 1 (1278-1283), edd. Z. Sviták, H. Krmíčková, J. Krejčíková cooperante J. Nechutová, Pragae 2006.

CDM – Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV. (1268-1293), edd. A. Boczek; V. (1294-1306), edd. A. Boczek – J. Chytil, Olomuch – Brunae, 1845-1850. VII. (1334-1349), edd. P. Chlumecky – J. Chytil, Brunnae 1858; XI. (1375-1390), ed. V. Brandl, Brünn 1885; VIII. (1350-1355), ed. V. Brandl, Brünn 1874; XI. (1375-1390), ed. V. Brandl, Brünn 1885.

CRONICA FRATRIS SALIMBENE DE ADAM ORDINIS MINORUM, in: MGH Scriptores 32, ed. O. Holder-Egger, Hannoverae et Lipsiae 1925-1933, s. 1-652.

Das Granum Catalogi praesulum Moraviae (ed. J. Loserth). Archiv für österreichische Geschichte LXXVIII, 1892, s. 41-97.

Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II., ed. J. Loserth, Praha 1896.

DALIMIL – *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila,* 1-2. Vydání textu a veškerého textového materiálu, k vydání připravili J. Daňhelka, K. Hádek, B. Havránek, N. Kvítková, Praha 1988.

DĚTMAR – Dětmar z Merseburku, kronika. Úvod napsal Martin Wihoda. Přeložil Bořek Neškudla, verše Jakub Žytek. Poznámkový aparát sestavil Jiří Ohlídal, Praha 2008.

FRANC. PRAG. – Chronicon Francisci Pragensis, in: Fontes rerum Bohemicarum. Series nova, tomus I, ed. J. Zachová, Praha 1997.

GALLUS ANONYMUS – Kronika a činy polských knížat a vládců. Z latinského originálu přeložil J. Förster, Praha 2009.

GENEALOGIAE COMITUM et marchionum saec. XII. et XIII. Ed. W. Wattenbach, in: MGH SS 24, Hannover 1879, s. 77-78.

GENEALOGIA WETTINENSIS, ed. E. Ehrenfeuchter, in: MGH SS 24, Hannover 1879, s. 226-230.

Ibn Fadlan „Kitáb“ (na podstawie Rekopisu meshedzkiego), in: Zrodla arabskie do dziejow Slowianszczyzny. Tom trzeci, T. Lewicki, A. Kmietowicz, F. Kmietowicz (edd.), Wroclav – Warzawa – Krakow – Gdansk – Lodz 1978.

CHRON. AUL. REG. – Petra Žitavského kronika zbraslavská, in: FRB IV, ed. J. Emler, Praha 1884, s. 3-337, moderní český překlad: Zbraslavská kronika, Chronicon Aule regie, přel. F. Heřmanský, odborný dohled Z. Fiala, Praha 1976.

JARLOCH – Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského, in: FRB II. Ed. J. Emler, Praha 1874, s. 461-516.

JINDŘICH HEIMBURSKÝ – *Letopisové Jindřicha Heimburského*, in: Fontes rerum Bohemicarum III, ed. J. Emler, Praha 1882, s. 303-323.

KOSMAS – *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum,* in: Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Germanicarum, Nova series II, ed. B. Bretholz, Berolini 1923. České překlady podle: *Kosmova kronika česká,* přeložili K. Hrdina a M. Bláhová, revize překladu a úvod Z. Fiala a M. Bláhová, Praha 1972; *Kosmova kronika česká,* překlad K. Hrdina a M. Bláhová, úvod D. Třeštík, komentář P. Kopal, Praha – Litomyšl 2005.

KRÁLOVSKÉ SÁGY, vypráví Jaroslav Kaňa, ilustroval Ervín Urban, Praha 1980.

LIB. FUND. ZWET – *Liber fundationum monasterii Zwettlensis*, ed. J. Frast, Wien 1851 (= Fontes rerum Austriacarum. Zweite Abtheilung: Diplomataria et acta, III).

MATHEI PARISIENSIS, in: MGH Scriptores 28, ed. Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi, Hannoverae 1928, s. 74-456.

MNICH SÁZ. – *Mnich sázavský,* in: Fontes rerum Bohemicarum II., ed. J. Emler, Praha 1874, s. 238-269.

MVB – *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia.* Tomus prodromus Acta pontificum Romanorum Clementis V. 1305-1314, Johannis XXII. 1316-1334, Benedicti XII. 1335-1342, ed. Zdeňka Hledíková, Pragae 2003.

NECR. DOX. – Necrologium Doxanense, Ed. J. Emler, Zvl. Otisk ze Zpráv o zasedání Královské české společnosti nauk, Praha 1884, s. 1-61.

NEPLACH – Neplacha, opata Opatovského, krátká Kronika římská a česká, in: Fontes rerum Bohemicarum III, ed. J. Emler, Praha 1882, s. 451-484.

NESTORŮV LETOPIS – *Vyprávění o minulých letech: Nestorův letopis ruský – nejstarší staroruská kronika.* Přeložil, úvodní studií, poznámkami a komentáři opatřil Michal Téra, Červený Kostelec 2014.

PŘÍBĚHY PŘEMYSLA OTAKARA II. – Příběhy krále Přemysla Otakara II., in: FRB II, Ed. J. Emler, Praha 1874, s. 308-335. Český překlad citován podle K. Hrdiny, V. V. Tomka a M. Bláhové, Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974.

PULKAVA – Přibíka z Radenína řečeného Pulkavy Kronika česká, in: FRB V, ed. J. Emler – J. Gebauer, Praha 1893, s. 1-326.

RBM - Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II (1253-1310), ed. J. Emler, Pragae 1882; III (1311-1333), ed. J. Emler, Pragae 1890; IV (1333-1346), ed. J. Emler, Pragae 1892; VI, 1-3 (1355-1358), ed. B. Mendl et M. Linhartová, Pragae 1928-1954.

RT – *Religuiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum.* Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých, 1. díl, ed. J. Emler, Pragae 1870.

SAXO GRAMMATICUS – The first nine books of the danish history. Překlad Oliver Elton, odborný komentář opatřil Frederick York Powell, Londýn 1894.

Kronikydoby Karla IV., napsala M. Bláhová, z latiny přeložili Jakub Pavel a kol., Praha 1987.
VÁCLAV HÁJEK – Václav Hájek z Libočan, *Kronika česká*, Praha 2016.

Visitační protokol pražského arcijáhenství pražského arcijáhna Pavla z Janovic z let 1379-1382. K vydání připravili Ivan Hlaváček a Zdeňka Hledíková, Praha 1973.

Literatura

ABULAFIA, David, *Frederick II. A medieval emperor,* Londýn 1988.

BALETKA, Tomáš, *Páni z Kravař: z Moravy až na konec světa,* Praha 2004.

BANASZKIEWICZ, Jacek, *Königliche Karrieren von Hirten, Gärtner und Plüger. Zu einem mittelalterlichen Erzählschema vom Erwerb der Königsherrschaft (die Sagen von Johannes Agnus, Přemysl, Ina, Wamba und Dagobert,* Saeculum 33, 1982, s. 265-286.

BENEDETTI, Marina, *Milano 1300: I processi inquisitoriali contro le devote e i devoti di santa Guglielma,* Milan 1999.

BENEŠOVSKÁ, Klára (ed.), *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010.

BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Naďa, *Velké dějiny zemí Koruny české I. Do roku 1197,* Praha 1999.

BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna,* Praha 2018.

BOLINA, Pavel – KLIMEK, Tomáš, *Dal Štěpán z Tetína postavit druhý tetínský hrad?,* in: Tetín svaté Ludmily: místo, dějiny a spiritualita, Ed. Václav Cílek a kol., s. 95-101.

BRICKA, Carl Frederick, *Dansk Biografisk Lexikon,* IX., Kodaň 1895.

BRICKA, Carl Frederick, *Dansk Biografisk Lexikon,* XII., Kodaň 1903.

BUCKHARDT, Jakob, *Kultura renesance v Itálii,* Praha 2013.

CROSS, Arthur Lyon, *A History of England and Greater Britain,* New York, 1914.

ČECHURA, Jaroslav – HLAVAČKA, Milan – MIKULEC, Jiří, *Děti a levobočci českých králů,* Praha 2000.

ČECHURA, Jaroslav, *Zákup na statcích vyšehradské kapituly ve 14. a 15. století,* in: Právněhistorické studie, č. 34, 1997, s. 39-63.

ČERNÁ, Marie: *Rozvod Přemysla I. s Adlétou Míšeňskou,* Časopis Společnosti přátel starožitností 30, 1922, s. 9-44.

ČERNÝ, Antonín Bohumil, *Křížek královny Dagmar,* in: ČSPSČ 19, 1911, s. 16-18.

DEJMEK, Jindřich, *Děpoltici. K mocenskému postavení a osudům jedné vedlejší větve Přemyslovců*, in: Mediaevalia Historica Bohemica, roč. 1, 1991, s. 89-139.

DURDÍK, Tomáš, *Encyklopedie českých hradů,* Praha 2001.

DUŠKOVÁ, Petra, *Postavení levobočků Přemyslovské dynastie ve společnosti*. Magisterská diplomová práce, obhájeno na FF MU, Brno 2018.

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců,* Praha 2011.

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana, *Děti a dětství*, in: Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku, Praha 2014, s. 246-270.

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana a kol., *Dvůr a církev v českých zemích středověku,* Praha 2017.

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana, *Manželství ve střeodvěku*, in: Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku, Praha 2014, s. 163-165.

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana a kol., *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství,* Praha 2019.

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana, *Splendor curiae regis. Život a kultura na dvoře posledních Přemyslovců,* disertační práce obhájená na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2010.

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana - ZELENKA, Jan a kol., *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015.

ERBEN, Karel, Jaromír, *Nestorův letopis ruský,* Praha 1867.

FOLTÝN, Dušan a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů,* Praha 2005.

HAGN, Hans, *Illegitimität und Thronfolge. Zur Thronfolgeproblematik illegitimer Merowinger, Karolinger und Ottonen*. München 2006

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Alžběta, dcera Václava III.,* in: Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 43-59.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Vyšehradské probošství a české kancléřství v první polovině 14. století,* in: Královský Vyšehrad 2. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla, Praha 2001, s. 74-89.

HLOBIL, Ivo: *Přemyslovec Jan Volek († 1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky,*in: Umění 35, 1987, s. 477-482.

HOLLISTER, Charles Warren, *Henry I.,* Yale 2001.

HROCH, Miroslav – KADEČKOVÁ, Helena – BAKKE, Elisabeth, *Dějiny Norska,* Praha 2005.

HURWICH, J. Judith, *Bastards in the German Nobility in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries: Evidence of the Zimmerische Chronik,* Sixteenth Century Journal 34, 2003, s. 701-727.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. Král český a polský,* Praha 2007.

JAN, Libor, *In ordine Cruciferorum Christo militavit. K osudům Ješka, syna Záviše z Falkenštejna a královny Kunhuty,* Český časopis historický 98, 200, s. 453-475.

JOACHIMOVÁ – VOTOČKOVÁ, Jiřina, *Královna Dagmar,* in: ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie (ed.), *Královny a kněžny české,* Praha 1996, s. 59-69.

KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu,* in: Přemyslovci. Budování českého státu. Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (eds.). Ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným, Praha 2009, s. 541-574.

KEJŘ, Jiří, *O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy říši,* sborník archivních prací, roč. 28, 1978, s. 233-285.

KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku,* Praha 2012.

KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August, *Českomoravská heraldika I*, Praha 1902.

KONVIČNÁ, Jana, *Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazba na politiku českých králů,* Paginae historiae 4, 1996, s. 5-38.

KOPIČKOVÁ, Božena, *Eliška Přemyslovna: královna česká 1292-1330*, Praha 2008.

KOTLÁROVÁ, Simona, *Bavorové erbu střely,* České Budějovice, 2004.

KRZEMIENSKA, Barbara, *Břetislav I. Čechy y střední Evropa v prvé polovině XI. Století,* Praha 1999.

KRZEMIENSKA, Barbara, *Boj knížete Břetislava I. O upevnění českého státu (1039-1041),* Praha 1979.

KRZEMIENSKA, Barbara, *Kněžna Božena,* in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k miléniu setkání knížete Oldřicha s Boženou, Peruc 2004, s. 24-33.

KUTHAN, Jiří, *Zakladatelská činnost posledních Přemyslovců,* in: Přemyslovci. Budování českého státu. Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (eds.). Ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným, Praha 2009, s. 418-451.

LABUDA, Gerard, *Mieszko II. król Polski (1025-1034). Czasy przelomu w dziejach panstwa polskiego,* Krakow 1992.

LUTOVSKÝ, Michal – PETRÁŇ, Zdeněk: Slavníkovci. Mýtus českého dějepisectví, Praha 2005.

MEDEK, Václav: *Osudy moravské církve do konce 14. věku.* 1. díl dějin olomoucké arcidiecéze, Praha 1971.

McDOUGALL, Sara, *Royal Bastards. The Birth of Illegitimacy, 800–1230*, Oxford 2017.

NEUDERTOVÁ, Michaela, *Peruc a okolí v proměnách času,* Ústí nad Labem 1998.

NORWICH, John Julius, *The kingdom in the sun, 1130-1194,* New York, 1970.

NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.1*, Praha 1912.

NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.2,* Praha 1912.

NOVOTNÝ, Václav, *České dějiny I.3 Čechy královské za Přemysla Otakara I. a Václava I. (1197-1253); I.4 Rozmach české moci za Přemysla Otakara II. (1253-1271),* Praha 1928-1937.

PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého,* Praha 2017.

PALGRAVE, Francis, *The History of Normandy and of England I*, London 1878.

PLESZCZYNSKI, Andrzej, *Vyšehrad – rezidence českých panovníků.* Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu Vyšehradu, Praha 2002.

POLANSKÝ, Luboš, *Rodokmen Přemyslovců,* in: *Přemyslovci. Budování českého státu,* příloha.

POLC, Jaroslav, *Světice Anežka Přemyslovna,* Praha 1989.

PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny,* I-IV, Praha 1949-1957.

RADER, Olaf B., *Fridrich II. Sicilan na císařském trůně,* Praha 2016.

RAK, Jiří, *Jak se z únosu stane ctnost aneb Oldřich a Božena a Břetislav a Jitka v optice českého obrození,* in: Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin D. Třeštíka, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, Praha 2003, s. 251-260.

RAPP, Francis, *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.,* Praha 2007.

RÖSSL, Joachim, *Böhmen Ottokar II. Přemysl und die Herren von Kuenring,* in: Ottokar-Forschungen, red. von M. Weltin und A. Kusternig, Wien 1979 (= Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, Neue Folge 44/45), s. 380-404.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámkay a tvrze království českého VI.,* Praha 1889.

SHAHAR, Shulamith*, Childhood in the Middle Ages,* London – New York, 1992.

SCHMIDT, Ondřej, *Jan z Moravy. Zapomenutý Lucemburk na aquilejském stolci,* Praha 2015.

SCHMUGGE, Ludwig, *Kirche, Kinder, Karrieren. Päpstliche dispense von der unehelichen Geburt im Spätmittelalter,* Zürich, 1995.

SPĚVÁČEK, Jiří: *Jan Lucemburský 1296-1346,* Praha 1982.

SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.,* Praha 1980.

SROKA, A. *Stanislaw, Nieslubne potomstwo wladcow Europy Srodkowej w XIV wieku, Prace Historyczne 135, 2008, s. 21-28.*

STARÁ, Lenka, *Vilemína z Milána a její stoupenci.* Magisterská diplomová práce. Obhájeno na ústavu Religionistiky, FF MU, 2009.

STARÝ, Marek, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo,* in: Genealogické a heraldické listy, 1999, č. 3-4, s. 27-37.

STEHLÍKOVÁ, Dana, *Poklad vyšehradské kapituly a klenoty vyšehradských prelátů,* in: Královský Vyšehrad 2. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla, Praha 2001, s. 193-208.

STŘEŠTÍKOVÁ, Markéta*: Králův syn. Dětství a jinošství Mikuláše I. Opavského, in: Opava: Sborník k dějinám města 3, 2003, s. 12-16.*

SVOBODA, Miroslav, *Páni ze Strakonic: vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*, Praha 2010.

ŠUSTA, Josef: *České dějiny II.1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví,* Praha 1935.

ŠUSTA, Josef, *Počátky lucemburské,* Praha 1919.

TADRA, Ferdinand, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucembruského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310-1420)*, Praha 1832.

TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy II.,* Praha 1892.

TŘEŠTÍK, Dušan, *Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce?*, Dějiny a současnost 28, 2006, č. 1, s. 14-16.

TŘEŠTÍK, Dušan, *Počátky Přemyslovců*, Praha 1997.

UBIETO ARTETA, Antonio, *Dějiny Španělska,* Praha 1995.

VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny zemí Koruny České, II. 1197-1250, III. 1250-1310,* Praha – Litomyšl 2000-2002.

VAŠEK, Zdeněk, *Královské dary církvi – zbožnost či pragmatismus?* In: DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana a kol., *Dvůr a církev v českých zemích středověku,* str. 61-75.

VOCEL, Jan Erazim, *Královna Dagmar,* in: ČČM 20, s. 484-500; TÝŽ, *Dánské národní písně o královně Dagmar,* in: ČČM 20, s. 769-785.

VOCEL, Jan Erazim, *Křížek Dagmařin v muzeu kodaňském,* in: Zlatá Praha 1, 1884, s. 290.

WIHODA, Martin, *Království Slunce. Jihoitalští Normané mezi státy, národy a kulturami,* in: Dějiny a současnost, 2003, roč. 25, č. 6, s. 12-16.

WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: ČČH roč. 99, č. 2, 2001, s. 209-230.
WIHODA, Martin: *Morava v době knížecí 906-1197,* Praha 2010.

WIHODA, Martin: *Patnáct minut slávy olomouckého kanovníka Sifrida,* in: Pater familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr. I. Hlaváčka, k vydání připravil J. Hrdina za spolupráce E. Doležalové a J. Kahudy, Praha 2002, s. 193-203.

ZAPLETALOVÁ, Dana – Peška, Marek, *Nové poznatky ke starobrněnskému kostelu sv. Prokopa a jeho okolí. Příspěvek k historické topografii starého Brna,* in: Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna, XVIII, Brno 2005, s. 529-549.

ŽEMLIČKA, Josef, *Čechy v době knížecí 1034-1198,* Praha 2007.

ŽEMLIČKA, Josef, *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy,* Praha 2014.

ŽEMLIČKA, Josef, *Levobočci,* in: Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku, Praha 2014, s. 257-260.

ŽEMLIČKA, Josef: *Počátky Čech královských: 1198-1253, Proměna státu a společnosti,* Praha 2002.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali,* Praha 2005.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků, Praha 2011.*

ŽEMLIČKA, Josef, *Společnost v područí státu, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (eds.). Ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným, Praha 2009, s. 165-219.*

ŽEMLIČKA, Josef: *Století posledních přemyslovců, Praha 1998.*

ŽEMLIČKA, Josef: PŘEMYSLOVCI – PIASTOVCI – SLAVNÍKOVCI, in: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, Praha 1997, s. 37-48.

ŽEMLIČKA, Josef, WIHODA, Martin (eds.), *Zlatá bula sicilská. Mezi mýtem a realitou,* Praha 2016.

ŽEMLIČKA, Josef, *Zlatá bula sicilská,* Praha 1987.

ŽEMLIČKA, Josef, *Volba a nastolování českých knížat,* in: *Přemyslovci. Budování českého státu. Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (eds.). Ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným, Praha 2009, s. 290-291.*

ŽŮREK, Václav, *Karel IV. Portrét středověkého vládce,* Praha 2018.